

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**İRANLI YÜKSEK VASIFLI MÜLTECİLERDE STATÜ KAYBI: VAN
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
MARİYE ÇİFTÇİ**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLSEVİM EVSEL**

VAN- 2020

KABUL VE ONAY

Mariye ÇİFTÇİ tarafından hazırlanan “İRANLI YÜKSEK VASIFLI MÜLTECİLERDE STATÜ KAYBI: VAN ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SOSYOLOJİ Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gülsevim EVSEL
Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan: Unvanı: Prof. Dr. Kezban ÇELİK
Sosyoloji Anabilim Dalı, TED Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Unvanı: Prof. Dr. Suvat PARİN
Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Yedek Üye: Unvanı: Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER
Sosyoloji Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Yedek Üye: Unvanı: Doç. Dr. Derya FINDIK
Yönetim Bilişim Sistemleri, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi:

20/08/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.

.....

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (11.08.2020)

Mariye ÇİFTÇİ

Yüksek Lisans Tezi

Mariye ÇİFTÇİ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ağustos, 2020

İRANLI YÜKSEK VASIFLI MÜLTECİLERDE STATÜ KAYBI: VAN ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışmada göç ettikten sonra mesleğini yapamayan yüksek vasıflı mültecilerin yaşadığı statü kaybının incelenmesi amaçlanmıştır. Statü kişinin toplumdaki konumudur. Bu konum verilmiş statü ve kazanılmış statü olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre, verilmiş statü kişinin doğuştan sahip olduğu cinsiyet, yaş, etnisite, din iken kazanılmış statü eğitim, meslek ve unvanları içermektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Kartopu örneklem yoluyla 5'i kadın 7'si erkek olmak üzere 12 İranlı yüksek vasıflı mülteci ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler Mayıs 2019 ve Eylül 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Alan araştırmasına katılan bu mültecilerin Van'a geldikten sonra meslek kaybı ile beraber nasıl bir statü kaybı yaşadıkları tezin temel problemi olmuştur. İranlı yüksek vasıflı mülteciler, zorunlu göç kapsamında siyasi, dini, etnisite ve şiddet gibi nedenlerden dolayı Türkiye'ye göç etmiş eğitilmiş kişilerdir. Yüksek vasıflı mülteciler ile yapılan görüşmeler göstermiştir ki, İran'da iyi bir ekonomik gelire ve iyi bir yaşam tarzına sahip mülteciler göç ettikten sonra meslek kaybı ile beraber, sınıfsal bir düşüş yaşamışlardır. Bu durum statüyü doğrudan etkilemiş ve mültecilerin sağlık, barınma, tüketim, gündelik hayat deneyimlerine yansımıştır. İranlı yüksek vasıflı mültecilerin gündelik hayat pratikleri ve çalışma deneyimlerinin birbirinden farklı gerçekleştiği görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye iş gücü piyasasına girme süreçleri üzerinde durulmuştur. İş gücü piyasasına farklı vasıflarla girmelerinde cinsiyet, meslek, din, dil bilme durumları ve etnisitelerinin belirleyici birer etken olduğu anlaşılmıştır. Bu mültecilerin Van'da birbirinden farklı nitelikte işlerde, kötü çalışma koşullarında düşük ücretlerde çalışması Türkiye iş gücü piyasasının mülteciler için şu an için uygun

olmadığını ya da bu piyasada hayatta kalma durumunun mültecilerin kişisel çabasına bırakılmış olduğunu göstermiştir. Bu noktada en çok yüksek vasıflı göçmen barındıran ülkelerden Kanada ve Almanya'nın yüksek vasıflı göçmen politikaları incelenmiş olup, Türkiye'ye gelen yüksek vasıflı mültecileri istihdam etmesi açısından çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Göç, İş gücü, Statü, Yüksek vasıflı göçmen.

Sayfa Adedi : XII+139

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Gülsevim EVSEL

M.Sc. Thesis

Mariye ÇİFTÇİ

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
August, 2020

**LOSS OF STATUS IN THE IRANIAN HIGH SKILLED REFUGEES: THE
VAN CASE**

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the loss of status experienced by highly skilled refugees who cannot do their profession after migration. Status is a person's position in the society. This position is divided into two as granted status and acquired status. According to this definition, while the granted status of the person includes gender, age, ethnicity and religion; the acquired status includes education, profession and titles. In the study was used qualitative research. Through snowball sampling, in-depth interviews were conducted with 12 high-skilled Iranian refugees, 5 women and 7 men. The interviews were held between May 2019 and September 2019. In this study, high-skilled Iranian refugee participants were found by using a qualitative method and snowball sampling. The main problem of the thesis is how these refugees, who participated in the field study, lost their status together with their job after they came to Van. Iranian high skilled refugees are educated people who emigrated to Turkey for reasons like political, religion, ethnicity and violence. Interviews with high skilled refugees have shown that refugees with a better economic income and a lifestyle in Iran experienced a change in social class together with the loss of profession after immigration. This situation directly affected social status and seen in the health, housing, consumption and daily life experiences of the refugees. It was observed that the daily life practices and work experiences of Iranian high skilled refugees were realized at different levels. In this scope, the study focused on their process of entering the workforce in Turkey. It was understood that gender, profession, religion, language skills and ethnicity were determining factors at having a place in the labor market with different qualifications. Refugees working in different jobs, working at low wages under unfavorable working conditions in Van indicates that Turkish labor market is

not a suitable environment for the refugees for the present or surviving in this environment depends the refugees' personal efforts. At this point, high-skilled immigration policies of Canada and Germany, which include the most highly skilled migrants, were examined, and solutions in terms of their employment were proposed for the high skilled refugees who came to Turkey.

Keywords : High- skilled immigrant, Labor, Immigration, Status.
Quantity of Page : XII+139
Supervisor : Assist. Prof. Gülsevim EVSEL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
ÖN SÖZ.....	XII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YÖNTEM	5
1.1. Araştırmanın Yöntemi	5
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	7
1.3. Araştırmanın Problemleri	9
1.4. Araştırmanın Örneklemi.....	10
1.5. Veri Toplama ve Analiz	12
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	17
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	19
2.1. Kavramsal Açıdan Statü	19
2.1.1. Statüyü Belirleyen Etmenler	22
2.1.1.1. Etnisite.....	22
2.1.1.2. Cinsiyet ve Yaş.....	23
2.1.1.3. Meslek ve Eğitim.....	23
2.1.2. Toplumsal Tabakalaşmada Yüksek Vasıflılar	25
2.2. Göç, Göçmenlik ve Politika	28
2.2.1. Göç Türleri.....	28
2.2.2. Kavramsal Açıdan İltica ve Zorunlu Göç İlişkisi	31
2.2.3. Ulus- Devlet ile Uluslararası Göçün İlişkisi	32
2.2.4. Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisi	33
2.2.5. İş Gücü Piyasası ve Göç Kuramları	35
2.2.5.1. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı	35
2.2.5.2. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	37
2.2.5.3. İşgücü Piyasasında Göçmenlerin Genel Durumu.....	38
2.2.5.4. Yüksek Vasıflı Göçmen	42

2.3. Göç Politikaları ve Çalışmaları	43
2.3.1. Uluslararası Göç ve Türkiye	43
2.3.2. Türkiye’de Göç Çalışmalarının Seyri	50
2.3.3. İran ve Göç.....	51
2.3.4. Yüksek Vasıflı Göçmen Politikaları Bakımından Örnek İki Ülke: Kanada ve Almanya	55
2.3.5. Türkiye’nin Yüksek Vasıflı Göçmen Politikası.....	59
3. BÖLÜM: BULGULAR.....	61
3.1. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Statüleri Bağlamında Göç Etme Nedenleri	64
3.1.1. Ekonomik Nedenlerden Dolayı Göç	65
3.1.2. Sosyal Nedenlerden Dolayı Göç	67
3.1.3. Siyasi Nedenlerden Dolayı Göç.....	71
3.1.4. Dini Sebeplerden Dolayı Göç	75
3.2. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Van’ı Tercih Etme Nedenleri ve Sınır Deneyimleri.....	77
3.3. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Mesleğe İlişkin Görüşleri	79
3.4. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Göç Sonrası Mesleki Deneyimleri ve Statü Kayıpları	87
3.4.1. Dile Bağlı Ortaya Çıkan Statü Kayıpları	89
3.4.2. Etnisiteye Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Statü Kayıpları	94
3.4.3. Cinsiyete Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Statü Kayıpları	100
3.4.4. Dine Bağlı Ortaya Çıkan Statü Kayıpları	105
3.4.5. Mesleki Statüye Bağlı Ortaya Çıkan Statü Kayıpları	108
3.4.6. Türkiye’de Bekleme Sürelerine Bağlı Olarak Yaşadıkları Statü Kaybı.....	112
3.4.7. Medeni Duruma Göre Statü Kayıpları.....	113
3.5. Mültecilerin Türkiye Hakkında Görüşleri	117
3.6. Yapılan Görüşmelere Dair Gözlem Notları.....	121
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	124
KAYNAKÇA	130
EKLER.....	136
ÖZ GEÇMİŞ	
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
EFTA	European Free Trade Association
NATO	North Atlantic Treaty Organization
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	Türk Dil Kurumu
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
YUKK	Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların genel özellikleri	61
Tablo 2. Katılımcıların aile bireylerinin meslekleri	63
Tablo 3. Katılımcıların medeni durumları ve çocuk sayısı	64
Tablo 4. Katılımcıların sınırdan geçme biçimleri.....	78
Tablo 5. Katılımcıların göç öncesi-sonrası meslekleri ve gelirleri.....	88
Tablo 6. Katılımcıların bildiği diller	89
Tablo 7. Katılımcıların yaşamak istedikleri ülkeler	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 2019 yılında uluslararası koruma başvurusuyapan yabancıların uyruklarına göre dağılımı..... 49

Şekil 2. Sınır kapılarından giriş-çıkış yapan yabancı sayısı 53

ÖN SÖZ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanan, “İranlı Yüksek Vasıflı Mültecilerde Statü Kaybı: Van Örneği” başlıklı bu yüksek lisans tezinde, İranlı yüksek vasıflı mültecilerin göç sonrası iş gücü piyasası deneyimleri ile beraber ortaya çıkan statü kaybı incelenmiştir. İş gücü piyasasına katılım biçimleri İran'daki meslekleri yoluyla edindikleri vasıflarına ilişkin olarak incelenmiştir. Böyle bir çalışmanın yapılmasındaki temel etken, mültecilerin iş gücü piyasasındaki deneyimlerini statü literatürü ile alan bir çalışmanın olmaması etili olmuştur. Çalışma konusunun bu yöne evrilmesinde bir diğer etken Türkiye’de yüksek vasıflı mülteci deneyimlerini ele alan çalışmaların yeterli olmamasıdır. Bu çalışma Van’da yüksek vasıflı mültecilerin iş gücü piyasasına katılım biçimlerini ve statü kayıplarını alan ilk çalışmadır.

Tez konusu Kasım 2018 tarihinde kesinleşmiştir. Haziran 2019 tarihinde alan çalışmasına başlanmış olup Eylül 2019 tarihinde alan çalışması sona ermiştir. Literatür taramasına alan çalışmasından önce başlanmış olup araştırma sürecinde devam etmiştir. Alan çalışmasına Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından verilen izin kâğıdı ile gidilmiştir. Bu çalışma için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurul Başkanlığı’na başvuruda bulunulmuş olup etik kurul onayı alınmıştır. Alan araştırmasında derinlemesine görüşmelere başlamadan evvel katılımcılara çalışmanın kapsamını anlatan ve kendilerinden gönüllü olarak katılım sağlamaları beklenen bir form okutulup imzalatılmıştır. Görüşmeler katılımcıların belirlediği mekânlarda yapılmıştır. Alan araştırması süresince yapılan harcamalar araştırmacı tarafından sağlanmıştır.

Tez araştırmamın ve yazımının gerçekleşmesinde büyük katkıları bulunan, sürecin her aşamasında bana gösterdiği anlayış, yardım ve sabırdan dolayı danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gülsevim Evsel’e, kendisine bu araştırma düşüncemi paylaştığımda beni cesaretlendiren Dr. Öğr. Üyesi Selda Tuncer’e, bu araştırmayı yapmama yardımcı olan başta Ramin Nassiri ve diğer tercümanlara, araştırmaya katılan bütün İranlı mültecilere ve süreçte her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

GİRİŞ

Bu çalışma, zorunlu nedenlerden dolayı Van'a göç eden eğitimli, nitelikli İranlıların göç sonrası yaşadıkları statü kaybını incelemiştir. Tezin genel olarak temel sorunsalı İranlı yüksek vasıflı mültecilerin Van'a gelmeleri ile beraber, iş gücü piyasasındaki deneyimleri ve buna bağlı olarak mesleklerini yapamamaları durumunda nasıl bir statü kaybı yaşadıklarıdır. Bunun yanında göç öncesi ve sonrası mesleki statüleri bağlamında, mültecilik hallerinde kendilerini konumlandırma biçimlerine odaklanılmıştır. İranlı mülteciler İran'da elde ettikleri meslek yoluyla vasıf kazanmıştır. Dolayısıyla yüksek vasıflı mültecilerin Van'daki statü kayıpları, iş gücü piyasasına hangi vasıflarda girdikleri ve yaptıkları işler bağlamında ele alınmıştır.

Yaşanan her gelişme dünyada farklı şekilde insan hareketliliğini yaratmıştır. Bu bağlamda Castles ve Miller göçü bir süreç olarak tanımlamışlardır. Göç toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir (Castles ve Miller, 2008: 30). İçduygu, Erder ve Gençkaya'ya (2014: 13) göre; bugün üzerinde konuşulan uluslararası göç olgusunun temelleri 19. yüzyıl ile beraber gelişmiştir. *“Bu yüzyılda etnik ve kültürel birlik üzerine kurulmaya çalışılan ulus-devletlerin siyasal güçleri ile belirledikleri toprak parçaları ve bu alanlardaki yurttaşları üzerinde egemenlik hakları en belirgin şekilde ortaya çıkmış ve uluslararası kabul görmüştür”* (Hammar, 1990'dan aktaran İçduygu vd., 2014: 13). Uluslararası göç hareketleri küreselleşme, bilim ve teknoloji, ülkeler arası siyasi ideolojik çatışmalar nedeniyle farklı bir boyut almıştır. Bu farklı boyut, göç akınının geldiği yere ve göç edenlerin niteliğine göre değişmiştir. Bu durum ülkelerin göç politikalarını siyasi, kültürel, ekonomik yönden değiştirmiştir. Son yıllarda uluslararası sahada başarılı olabilmek adına ülkelerin yürüttüğü farklı politikalardan biri yüksek vasıflı göçmen politikalarıdır.

Çalışmada yüksek vasıflı mülteci deneyimlerine odaklanılma nedeni ise Türkiye'deki göç çalışmalarında yüksek vasıflı göçmenler ile ilgili yeterli çalışma olmamasıdır. Nohl, Schittenhelm, Schmidtke, Weiss, (2011: 18)'e göre göç çalışmalarında göçmenlerin, özellikle yüksek vasıflıların deneyimlerine çok az ilgi gösterilmiştir.

Çalışma Van ilinde gerçekleştirilmiştir. Üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleyen göçmenlerin Türkiye'nin Van ilinde yasal veya yasal olmayan yollarla girmesinin yanında Van'da ne kadar süre kalacakları bir belirsizlik içermektedir. Bu bağlamda Türkiye bir ülke olarak; Van ise bir il olarak transit konumdadır. Göç çalışmalarının kavram dağarcığına 1990'lı yıllarda katılan transit göç kavramı, genellikle düzensiz göçle bağlantılı şekilde ele alınmaktadır. Transit göç, geçiş halinde ve göç yolculuğunda ara duraklardan birinde bulunduğunu, hedef noktasına henüz ulaşılmadığını ifade eder (Şirin-Öner, 2018: 17).

Çalışmanın katılımcıları olan İranlıların diğer göçmen grupları arasındaki farklı konumları birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır (Bafekr ve Leman 1999; McAuliffe 2008'den aktaran Akis-Kalaylıoğlu, 2014: 35). Akis-Kalaylıoğlu (2014: 47-48)'na göre, göç eden İranlılar sadece belli bir sınıftan değil, farklı birçok toplumsal sınıftan oluşmakla beraber, Türkiye'ye gelen İranlıların önemli bir kısmı ise düzenli göçle beraber gelmiş yüksek vasıflı kişilerdir.

Çalışmada zorunlu nedenlerden dolayı göç eden İranlı yüksek vasıflı mültecilerin meslek kaybı üzerinde durulmuştur. Bu mültecilere geldikleri ülkede ki meslekleri ve meslekleri ile beraber kurdukları yaşam biçimleri üzerinden nasıl bir statü kaybı yaşadıkları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Ardından yeni geldikleri ülkedeki mesleki deneyimlerine odaklanılmıştır. Mesleki deneyimlerine bakılırken iş gücü piyasasına girişte etkili olan verilmiş ve kazanılmış statülerinin etkisine bakılmıştır. Literatürde verilmiş statü ırk, cinsiyet, yaş gibi biyolojik faktörleri kapsarken, kazanılmış statü eğitim yoluyla kazanılan meslek ve unvanları kapsamaktadır (Ceylan, 2011: 96). Yüksek vasıflı olmak mesleki bir alanda uzman olmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın alan araştırması için görüşülen katılımcıların İran'da herhangi bir üniversiteden en az lisans mezunu olmaları ve en az bir yıl mesleklerini yapmış olmaları şartı güdülmüştür. Bulgular bölümünde görüleceği üzere bu araştırmanın katılımcıları lisans, yüksek lisans ve doktora mezunu olan aynı zamanda İran'da en az bir en çok yirmi beş yıl mesleğini yapmış kişilerdir. Bu dayanaklar çerçevesinde bu araştırmanın katılımcıları yüksek vasıflı olarak tanımlanması uygun bulunmuştur. Burada belirtilmesi gereken önemli noktalardan biri, bu çalışma İranlı mültecilerin sınıfsal durumu hakkında yapılmış bir çalışma olmamasıdır. Sınıf nesnel olarak veriliyken, statü insanların toplumsal farklılıklar

hakkındaki değerlendirmelerine bağlıdır. Sınıflar, mülkiyet ve kazançla eşleşen ekonomik etkenlerden kaynaklanırlar. Statü ise grupların hayat tarzları tarafından belirlenir (Aydın, 2018: 255).

Bu çalışmada İranlılar mülteci olarak ele alınmıştır. Bunun gerekçesi göçteki konumlarının mülteci tanımına uygun olması ve alan araştırmasına dâhil olan İranlıların uluslararası koruma sahibi olmasıdır. 1951 tarihli mültecilerin statüsüne ilişkin Birleşmiş Milletler Konvansiyonu'na göre, mülteci özel bir sosyal veya politik gruba üyeliği, dini, ırkı gibi nedenlerle şiddete maruz kalma korkusu yaşıyan ve bu nedenle ülkesine dönme imkânına sahip olmayan, milletine tabi olduğu ülkenin sınırları dışında yaşıyan kimsedir (Castles ve Miller, 2008: 144). 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama koşulu ile taraf olan ve bu çerçevede ancak Avrupa'dan gelecek sığınmacılara mülteci hakkı tanıyan Türkiye (İçduygu vd., 2014: 61), Avrupa dışından gelenlere sığınmacı statüsünü vermiştir. Sığınmacı ise ilgili ulusal veya uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişidir (Çiçekli, 2009'dan aktaran Adıgüzel, 2018: 6). Türkiye'nin bulunduğu konum itibariyle yoğun çatışmaların bulunduğu ülkeler arasındaki pozisyonu gelen göç akınlarını tanımlamak için yeni düzenlemeler yapmasını gerekli kılmıştır. Türkiye iç siyasi dinamikler, Avrupa Birliği (AB) ve diğer uluslararası kurumlardan gelen talepler üzerine mülteciler ve sığınmacılar konusunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün oluşturulmasının da yer aldığı ilk kapsamlı düzenleme, 02.02.2013 tarihinde 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile gerçekleştirilmiştir (İşcan ve Çakır, 2019: 185). 2014 yılında Türkiye'de YUKK ile beraber Avrupa dışındaki ülkelere zorunlu nedenlerden dolayı göç etmiş kişilere *şartlı mülteci* statüsü verilmiştir¹. Bu çalışmanın katılımcılarının hukuki statüsü, sığınmacı statüsüne uymadığından dolayı mülteci olarak ele alınmıştır. Çünkü katılımcılar zorunlu nedenlerden dolayı Türkiye'ye iltica etmiş olup sundukları deliller kapsamında uluslararası koruma talepleri kabul edilmiş kişilerdir.

Bu çalışma 3 bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde tezin konusu, araştırmanın problemleri, çalışmanın önemi, çalışmanın özgünlüğü, evren ve

¹ <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> (Erişim Tarihi: 06.07.2020)

örnekleme, araştırmanın yöntemi ve metodolojisi, sahada karşılaşılan zorluklar, mültecilerle ilk temas ele alınmıştır. Evren ve örneklem başlığı altında çalışmanın yapıldığı Van kentinin göçteki konumuna yönelik bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, kavramsal ve kuramsal başlığı altında ilk olarak statü kavramı tartışılmıştır. Ardından yüksek vasıflı olmanın tabakalaşma sosyolojisinde hangi seviyelere denk geldiğine bakılmıştır. Bu bölümde ele alınan bir diğer konu göçtür. Göç, göç türleri ve uluslararası göç kavramları tanımlanmıştır. Uluslararası göçün temelinde yatan ulus-devlet kavramı ve uluslararası göçün gelişiminde etkili olan küreselleşme kavramları açıklanmıştır. Küreselleşme ile beraber uluslararası göçte önemli bir ivme kazanan yüksek vasıflı göçmen kavramı açıklanmıştır. Çalışma İranlı yüksek vasıflı mültecilerin statü ve vasıflarının Türkiye iş piyasasındaki tanınırlığına, durumuna, iş deneyimlerine baktığından dolayı Türkiye iş piyasasında göçmenlerin konumu ele alınmıştır. Bu araştırmanın amacı yüksek vasıflı mülteci deneyimlerini anlamak ve deneyimlerini iyileştirmeye yönelik katkıda bulunmak olduğundan dolayı, çalışmanın sonunda en çok yüksek vasıflı göçmen bulunduran ülkelerden Almanya ve Kanada'nın yüksek vasıflı göçmen politikasına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde alan araştırmasından elde edilen veriler, mültecilik ve statü temelinde disiplinlerarası bir bağlamda ele alınmıştır. İlk olarak mültecilerin sosyal statüleri yani din, cinsiyet, meslek, etnisite bağlamında neden göç ettikleri irdelenmiştir. Ardından mültecilerin İran'daki meslekleri yoluyla edindikleri vasfı Türkiye iş gücü piyasasına nasıl aktardıklarına bakılmıştır. İran'da iyi bir ekonomik gelire ve saygınlığa sahip bu insanların mesleklerine ilişkin görüşlerine yer verilmiş olup yeni geldikleri bir ülkede mesleklerini yapmama durumu karşısında mültecilerin yaşadıkları statü kaybını psikolojik, ekonomik ve sosyal olarak nasıl nitelendirdiklerine bakılmıştır. Bu mültecilerin İran'da kazandıkları vasfı Van'da nasıl kullandıkları saptandıktan sonra iş piyasasına girişte yaşadıkları deneyimler ve statü kaybına bakılmıştır. Son olarak çalışmadan elde edilen veriler ve araştırmanın problemleri doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar ele alınmış olup Türkiye'deki yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimlerinin iyileştirilmesi için çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

1. BÖLÜM: YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada İranlı yüksek vasıflı mültecilerin meslek kaybı ile beraber yaşadıkları statü kaybının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sorusu İranlı yüksek vasıflı mültecilerin Türkiye'ye göç ettikten sonra iş gücü piyasasına girişlerinin nasıl gerçekleştiği ve çalıştıkları meslekler bağlamında nasıl bir statü kaybı yaşadıklarıdır. İran'da bir üniversiteden mezun olmuş ardından belli bir süre mesleğini yapmış kişilerin zorunlu göç ile beraber Van'daki mültecilik deneyimlerine odaklanılmıştır.

Çalışmanın düşünsel anlamda ortaya çıkışında 2016 yılında Van'da yaşayan iki Suriyeli doktor etkili olmuştur. Bu mültecilerin Van'da vasıflarının altında işlerde çalışması, (erkek olanın inşaatçı çalışması; kadın olanın ise evlere temizlikçi olarak gitmesi) araştırmacının göç ve mültecilik çalışmalarında yüksek vasıflıya olan akademik ilgisini ortaya çıkartmıştır. 2018 yılına gelindiğinde Suriyeli yüksek vasıflılar başta Avrupa olmak üzere, dünyanın farklı ülkelerine göç ederken; Van'da vasıfsız Suriyeliler kalmıştır. Bu durum araştırmanın Suriyeli mülteciler yerine İranlılar ile yapılmasına olanak sağlamıştır. Ardından yapmış olduğum gözlem ve araştırmalar, Van'da yüksek vasıflı İranlı'nın yüksek oranlarda var olduğunu ortaya koymuştur. Bu mültecilerin İran'daki statüleri ve vasıflarının altındaki mültecilik halleri tezin genel çerçevesini çizmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım, 1999: 101). Nitel yöntemin seçilmesinin sebebi, mülteci deneyimini anlamlandırma açısından başvurulabilecek uygun metotlardan biri olmasıdır. Çalışmada mültecilerin İran'da ve Türkiye'de yaptıkları mesleklere ilişkin görüşleri, kendilerini konumlandırma biçimleri anlaşılacak istediği için deneyimleyenlerin duygu ve düşüncelerine duyulan ihtiyacın nitel yöntem aracılığıyla giderileceği düşünülmüştür. Buna göre Yıldırım (1999: 101) nitel araştırmayı, teori oluşturmaya temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde

araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşım olarak ele alır. Teori oluşturmaya ise, toplanan bilgilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen birtakım sonuçları birbiri ile ilişki içinde açıklayan bir modelleme çalışması olarak yorumlamıştır (Yıldırım, 1999: 101). Statüyü anlamak için onu deneyimleyen kişinin statüye dair görüşlerinin yanında mültecilik halinde nasıl bir statü elde ettiğini anlamak gerekli olmuştur. Statü toplum tarafından verildiği gibi aynı zamanda kişi toplumsal alanda kendini konumlandırmaktadır. İşte statünün kendi içindeki bu çok boyutlu yapısını anlamak için mültecilerin görüşlerine yorum ve algılarına değinmek nitel yöntem ile beraber anlamlı olmuştur.

Katılımcılara ağırlıklı olarak kartopu örneklem yoluyla ulaşılmıştır. Kartopu örneklem, araştırma alanında kaynak kişilerden doğru diğer görüşülecek kişilere ulaşılması ve bir kartopu gibi, ilerledikçe yeni kişilere ulaşıldıkça örneklemin büyümesi ile oluşmasıdır (Myring, 2011: 99). Niteliksel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki görünür birçok olgu, süreç ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır (Myring, 2011: 72). İranlı mültecilerin farklı toplumsal gruplardan olması ve farklı sebeplerden dolayı göç etmesi onları içinde bulundukları şartlar içinde ele alma gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu amaca ulaşmak için kullanılan derinlemesine mülakat “...görüşülen kişilere kendisini birinci elden ifade edebilme fırsatını verirken, araştırmacıya da görüşme yaptığı kişilerin anlam dünyalarını, bakış açılarını, içinde bulundukları özel durumlara ait duygu, düşünce ve tecrübelerini yine onların ifadeleri yardımıyla derinlemesine anlama imkânı sunar” (Namal, Kanber ve Kavas, 2016: 149).

Görüşmeler yarı yapılandırılmış soru formları eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış soru formunun tercih edilme nedeni, görüşme tekniğinde önceden hazırlanan sorulara ek olarak, görüşmenin seyri içerisinde ayrıntılı cevaplar alınmak istediğinde, soru formunda olmayan ama konudan uzaklaşmamak koşuluyla ek sorular sorulabilmesidir.

Alan araştırması tam katılımcı olarak gerçekleşmiştir. Tam katılımcı, araştırmacı gözlemlediği kişilerle tamamen devreye girerek ilgilenir. Bu, araştırmacının gözlemlediği insanlarla sıkı bir bağ kurmasına katkı yapabilmektedir (Angrosino, 2007’den aktaran Creswell, 2015: 166). Görüşmeler yorumlamacı

yaklaşım ile değerlendirilmiştir. Yorumlamacı geleneğe yakın olan ontolojik inanç, gerçeğin sosyal ortamda oluştuğu, karmaşık olduğu ve sürekli değiştiği bir dünya görüşünü savunur (Glesne, 2015: 11). Bu durumda çalışmanın aktörleri olan yüksek vasıflı mültecilerin davranışlarını, algılarını ve deneyimlerini bulundukları şartlar içerisinde ele alırken İran'da sahip oldukları statü göz önünde bulundurarak yaşadıkları statü kaybına ilişkin yorumlama yapabilme imkânı sağlamıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu yüksek lisans tezi, İran'da bir üniversiteden mezun olmuş meslek sahibi bireyleri kapsamıştır. Çalışma İranlı yüksek vasıflı mültecilerin göç ile beraber Van'daki deneyimlerine odaklanmıştır. Bu mültecilerin deneyimleri Van'daki yaşam koşulları, iş gücü piyasasına katılım biçimleri, mesleklerini yapabilmeleri ve bu konuda karşılaştıkları engeller sonucu statü kaybı yaşayıp yaşamadıkları, araştırmaya değer bir konu olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmada İran'dan Van'a gelen yüksek vasıflı mülteciler ele alınmıştır. İranlılar 100 yıldan fazla bir süredir göç etmektedirler (Naghdi, 2010'dan aktaran Akis-Kalaylıoğlu, 2014: 46). Bu göç edenlerin sayısı 1979 Şah Devrimi ile artmıştır. Göç eden İranlıların genel olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Avusturya ve İskandinav ülkelerine yerleştiği bilinmektedir. İran ve Türkiye'nin komşu ülkeler olmasından dolayı göç hakkında olan olay ve olgular birbirini etkilemektedir.

Alan araştırmasına dâhil olan yüksek vasıflı İranlılar zorunlu nedenlerden dolayı göç etmiş kişilerdir. Bu zorunlu nedenler siyaset, din, sosyo-ekonomik durum ve kadınların uğradığı şiddet şeklinde ifade edilmiştir. Göç nedenleri farklılaştığı için göç eden bireylerin profilleride değişkenlik göstermiştir. Katılımcılar farklı kültürlerden, farklı dini inançlara sahip kişiler olmuştur. Bundan dolayı göç eylemi faillerine özgün olarak ele alınmıştır. Bu failer eğitilmiş, nitelikli, donanımlı, ekonomik bir gelire sahip olan, toplumsal bir saygınlığı olan kişilerdir. Göç literatüründe bu göçmenlere genel olarak nitelikli göçmen ya da yüksek vasıflı göçmen denmektedir.

Yüksek vasıflı denildiğinde ilk olarak bir bu kişilere toplum tarafından bir statü verilmektedir. Eğitim seviyesi, yapılan mesleğe göre yüksek vasıf derecesinde değişmektedir. Diğer bir deyişle, toplumsal tabakalaşma içerisinde bireyleri, birbirinden ayırt eden dayanaklardan sadece bir tanesidir. Bu faktörleri tabakalaşmanın boyutları olarak adlandırılır. Mills (1964: 126) için bu dört boyut meslek, sınıf, statü ve iktidardır. Bunların her biri, insanları sözü edilen değerleri elde etmedeki şanslarının farklı oluşuna göre derecelendirmekte ve hep birlikte bu farklılıkların anlaşılmasını mümkün kılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı eğitilmiş ve nitelikli İranlıların göç ettikten sonra iş piyasasındaki deneyimleri ve bu deneyimleri bağlamında yaşadıkları statü kaybını ortaya koymak çalışmanın temel amacıdır. Aynı zamanda İran'da iyi bir ekonomik geliri ve bir saygınlığı olan yüksek vasıflı mültecilerin neden göç ettiği merak edilmiştir. Van'a gelmeleri ile beraber iş bulma süreçleri, hangi vasıflarda çalıştıkları, iş bulma sürecinde yararlandıkları kaynaklar, sahip oldukları donanım ve tecrübeyi Türkiye iş gücü piyasasına nasıl aktardıklarına bakılmıştır. Van'da bekledikleri süreç boyunca olumlu olumsuz deneyimleri bağlamında nasıl bir statü kaybı yaşadıkları saptamak amaçlanmıştır. Yüksek vasıflı mültecilerin iş gücü piyasasına katılımı ve Türkiye'nin yüksek vasıflı göçmenlere tutumu ele alındıktan sonra Kanada ve Almanya yüksek vasıflı göçmen politikaları analiz edilmiş olup bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu belirtilen amaçlar çerçevesinde çalışmanın önemine ilişkin şunlar söylenebilir:

İranlılar zorunlu ve gönüllü nedenlerden dolayı Van'ı tercih etmekte. Zorunlu nedenler, hayati tehlikesi olan yasal ve yasal olmayan yollarla Van'a sığınan mültecilerdir. Çalışma için önemli olan kısmı Van kentinin İranlılar için cazip bir kent olmasıdır. Dolayısıyla çalışmanın Van'da yapılmış olması yerel ölçekte yapılan çalışmalara kentin durumunu anlamak açısından bir katkı sunma niteliğinde olmuştur. Dolayısıyla çalışmada ortaya çıkan veriler doğrultusunda kentin mülteciler için sahip olduğu avantaj ve dezavantajlar, kentte giderilmesi gereken eksiklikler, mültecilerin kentteki durumu, kentin sahip olduğu sosyal, ekonomik imkânlar açısından fikir sunmuştur.

İranlı mültecilerin meslek kaybı ile beraber nasıl bir statü kaybı yaşadıkları ele alınmaya çalışılırken bu durum, toplumsal alandaki yaşam tarzları, yaşam koşulları, bakış açıları ve kendilerini konumlandırma biçimleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Göç literatüründe yüksek vasıflı göçmenlerin deneyimlerine ilişkin çalışmalar son yıllarda ivme kazanmış olsa da bu çalışmalar nicelik olarak azdır. Ayrıca çalışma Türkiye'nin Van ilinde ise yüksek vasıflı İranlı mülteciler hakkında yapılmış ilk çalışmadır.

1.3. Araştırmanın Problemleri

Bu araştırma İranlı yüksek vasıflı mültecilerin Van'da iş piyasasındaki çalışma deneyimlerini ve bu deneyimler bağlamında yaşadıkları statü kaybını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu konunun araştırılmasında Türkiye'de son yıllarda artan göç çalışmalarında, yüksek vasıflı göçmen, mülteci konusuna yeterince odaklanılmaması etkili olan nedenlerden biri olmuştur. Bir diğer neden, yapılan göç çalışmalarında, gelen göçmenlerin deneyimlerine odaklanılırken sosyal statülerinin göz ardı edilmesidir. Bu sosyal statüler konunun başında değinilen din, cinsiyet, etnisite, yaş ve meslek durumlarıdır. Öte yandan yüksek vasıflı mültecilerin deneyimleri yeni geldikleri ülkedeki iş gücü piyasasına girişlerine ve iş gücü piyasasına girişteki deneyimlerine bakılmaması bu çalışmayı araştırmaya değer kılmıştır.

Eğitimli insanların göç ettikten sonra özellikle mülteci olarak yaşadıkları yerde nasıl bir hayat yaşadıkları önemli bir konudur. Düşünsel anlamda ve eylemsel olarak yüksek vasıflıların, Van'da mülteci olarak kaldıkları süre boyunca nasıl bir hayat yaşadıkları merak konusu olmuştur.

İran'dan kim, neden ve nasıl göç ediyor? Türkiye'de bekleme süreleri ne kadar? Türkiye'de çalışma deneyimleri nedir? Türkiye vatandaşı olmak istiyorlar mı? Çalışma temel olarak bu sorular etrafında oluşmuş ve yüksek vasıflı mültecilerin Türkiye'deki çalışma deneyimlerini anlamak amaçlanmıştır. Yani yüksek vasıflı mültecilerin Van'da hangi işlerde çalıştığı, iş bulma süreçleri, iş bulmalarında etkili olan faktörler ele alınmış olup mültecilerin deneyimleri sonucunda nasıl bir konum elde ettikleri araştırılmak istenmiştir. Mültecilik halinde iş gücü piyasasına giriş deneyimlerinin nasıl gerçekleştiği ve kendilerini konumlandırma biçimleri ele alınmıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın temel problemi, İranlı yüksek vasıflı

mülteciler göç ettikten sonra meslek kaybı ile beraber nasıl bir statü kaybı yaşadıklarıdır. Bu amaçla İranlı mültecilerin göç ettikleri Van ilinde yaşadıkları statü farklılıklarının cinsiyet, etnisite, din, dil ve meslekleri bağlamında nasıl gerçekleştiği ele alınmıştır. Böylece araştırma problemine ilişkin aşağıdaki alt problemler ortaya çıkmıştır:

1. Yüksek statülü İranlı mülteciler statü değişikliklerini cinsiyetlerine bağlı olarak Van'da nasıl deneyimlemişlerdir?
2. Yüksek statülü İranlı mültecilerin statü kayıpları etnisitelerine bağlı olarak nasıl değişmiştir?
3. Yüksek statülü İranlı mültecilerin statü kayıpları dil bilme becerilerine bağlı olarak nasıl gerçekleşmiştir?
4. Yüksek statülü İranlı mültecilerin statü kayıpları dini statülerine bağlı olarak nasıl gerçekleşmiştir?
5. Yüksek statülü İranlı mültecilerin statü kayıpları mesleki statülerine bağlı olarak nasıl gerçekleşmiştir?

Bu problemler doğrultusunda katılımcıların statü kayıpları bu tezde,

1. Cinsiyete bağlı ortaya çıkan statü kayıpları
2. Etnisiteye bağlı ortaya çıkan statü kayıpları
3. Dine bağlı ortaya çıkan statü kayıpları
4. Dile bağlı ortaya çıkan statü kayıpları
5. Mesleğe bağlı ortaya çıkan statü kayıpları başlıkları altında ele alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Örneklemi

Van'a göç eden İranlı yüksek vasıflı mülteciler çalışmanın odak noktasıdır. Bu mültecilerin sosyal statüleri ile beraber nasıl bir mültecilik deneyimlediklerini ve deneyimler esnasında yaşadıkları statü kaybını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla İran'da doğmuş büyümüş ve bir meslek sahibi olmuş kişiler ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmasına katılanların 5'i kadın 7'si erkek olmak üzere toplamda 12 kişi ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin Van ilinde yapılmış olan bu çalışma, Van kent merkezinde gerçekleştirilmiştir. Van Anadolu'nun en büyük kapalı havzası olan Van Gölü kıyısında toprakları verimli akarsuları bol iklim koşulları oldukça elverişli bir yerleşim merkezidir. Bu yüzden tarihin eski çağlarından beri birçok medeniyetin hâkim olduğu bir yer olmuştur.² Türkiye'nin doğu sınırında, jeopolitik olarak oldukça stratejik bir konumda olan Van, İran'ın 80 km batısında, Irak'ın 130 km kuzeyinde ve Suriye'nin 170 km kuzeydoğusunda yer alıyor (Biner, 2016: 31). İran sınırı konum açısından önem teşkil etmektedir. Sınırın dağlık olması kaçak girişlerin yapılmasına da kolaylık sağlamaktadır (Deniz, 2009: 120). Bu anlamda üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleyen göçmenlerin Türkiye'nin Van iline yasal veya yasal olmayan yollarla girmesinin yanında Van'da ne kadar süre kalacak olmaları belirsiz bir süreye tekabül etmektedir. Bu durum Van'ın göç çalışmalarındaki önemini ortaya koymaktadır. Biner (2016) Van'ı *sınır uydu kent* olarak nitelendirir. İranlı mültecilerin Van'a gelmesinde coğrafi yakınlık, benzer kültürel değerlerin olması yanı sıra şehirde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Ofisi'nin olması da Van'a gelmelerinde önemli bir faktördür. Bu ofis 1996 yılından beri faaliyet göstermektedir. Mülteci deneyimi açısından ele alındığında, kurum gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası ve yasal sürece dair her türlü pratiği şekillendiren bir niteliktedir (Biner, 2016: 37). Kent aynı zamanda İranlıların turistik amaçla ziyaret ettiği yerlerden biridir³. Bir diğer önemli husus, Van'da hangi uyruktan kaç mülteci olduğu bilgisine ulaşılamamıştır⁴.

² <http://www.van.gov.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 30. 08 2020)

³ <https://www.cnnturk.com/yasam/van-golunun-mavi-bayrakli-plaji-torenle-acildi?page=2> (Erişim Tarihi: 12.07.2020)

Son yıllarda kentin önemli doğal güzelliklerden biri olan Van Gölü turistler için cazip olmaya başlamıştır. “Van gölü “Deniz suyu analizleri, plajı kullananların memnuniyeti, su sporları ve yüzme alanının ayrılması, acil durum planı, çevre yönetimi ve engelliler için olanakları içeren kriterleriyle Mavi Bayrak ödülü Türkiye’de ilk kez denizlerin kıyı şeridinin dışında Van’ın Tuşba İlçesi’ndeki “Molla Kasım Halk Plajı’na verildi” Van’ın merkezinde bulunan İran çarşısı, Rus Pazarı gibi alanlar şehrin kültürel zenginliğini göstermektedir. Ayrıca kentte Urartulardan kalma tarihi Van Kalesi, Ermenilere ait olan Akdamar adasında bulunan kilise kentin geçmişten beri kozmopolit yapısını gösteren örneklerden birkaçıdır.

⁴ Bu çalışmada Van'da hangi uyruktan kaç göçmen olduğuna dair güncel bilgi elde edilememiştir. Bu amaçla gerekli resmi birimlere yapılan başvurular yanıtızsız kalmıştır. Bu konuya ilişkin 2009 yılında yapılan bir çalışmanın verilerine ulaşılmıştır. 1995- 2005 yılları arasında Van'da toplam mülteci sayısı 700026 iken İranlı mülteci sayısı 32160'tır. Yalnızca 2007- 2008 yılları arasında Van'a sığınma talebinde bulunan İranlı sayısı 634 iken toplam sığınma başvurusu 1115'tir (Deniz, 2009: 192-196). Van'ın göç potansiyeline dikkat çekmek amacıyla ancak bu bilgilere ulaşılmış olup yer verilmiştir.

1.5. Veri Toplama ve Analiz

Alan araştırmasına çıkmadan önce İranlılar hakkında genel bir literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taramasında İran'da 1979 Şah Devrimi'nden sonra göç edenlerin sayısında artış olduğu ve göç edenlerin farklı gruplara yayıldığı anlaşılmıştır (Topateş, Durmaz ve T. Kalfa, 2018: 2017). Alan araştırması sırasında İran'dan göç edenlerin tek bir gruptan olmadığı farklı din, mezhep, cinsiyet ve etnisiteden olan heterojen bir yapı göze çarpmıştır. İran'dan Türkiye'ye gelen mülteci profili ise; Fars, Bahai Fars, Hristiyan İranlılar, Kürtler, vasıflı, vasıfsız, öğrenci olanlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar bu çalışma için önemli birer veri olmuştur; çünkü bu çalışma yüksek vasıflı mültecilerin göç nedenlerini sosyal statüleri bağlamında ele almayı amaçlamıştır. Bir diğer neden, bu çalışmanın yüksek vasıflı mültecilerin meslek kaybı ile beraber yaşadığı statü kaybını incelemeyi amaçlamış olmasıdır. Dolayısıyla İran'dan farklı kimlikten ve farklı meslek gruplarından kişilerin göç etmesi araştırmanın odak noktasında bulunan sosyal statü kavramı ile kesişmiştir. Hatırlanacak olursa sosyal statü verilmiş ve kazanılmış statü şeklinde ikiye ayrılmıştır. Verilmiş statü kişinin doğuştan sahip olduğu etnisite, din, cinsiyet, yaş faktörlerini kapsarken kazanılmış statü kişinin kendi çabası ile edindiği meslek, itibar ve unvan faktörlerini içermektedir.

Van kentinde İranlılar turistik amaçlı, eğitim amaçlı, yerleşik olan İranlılar ve zorunlu nedenlerden dolayı göç eden mülteciler şeklindedir. Bu noktada mülteci olanlara nasıl ve nerede ulaşılabilir sorusu oluşmuştur. Bu amaçla ilk olarak sosyal ağ-çevre yoluyla edinilen bilgiler yol gösterici olmuştur.

Alan araştırmasına ilk olarak Aralık 2018 tarihinde Van'ın merkez ilçesi olan İpekyolu'nda bulunan Protestan kilisesinden başlanmıştır. Bu kilise, İran, Irak, Suriye, Afganistan ülkelerinden gelen ve Hristiyan göçmenlerin ibadet ettiği bir kilisedir. Araştırmacı kiliseye ilk ziyaretinde papaz ile tanışmıştır. Papazın Van'da ilahiyat okuması, kilisedeki çoğu mültecinin iyi düzeyde Türkçe konuşması, Van'daki bekleme süreleri ve ayinleri, sahaya olan ilgiyi artırmıştır. Böylece araştırmacının ilk ziyaretinden sonra yaşadıkları bir sonraki gidişini kolaylaştırmıştır. Fakat kilisede sayıca eğitimli İranlı mültecinin az olması farklı yollar denenerek eğitimli İranlılara ulaşılmayı gerektirmiştir. Bu çerçevede ilk olarak sosyal ağ-çevreden (social network)

edinilen bilgiler sonucunda kiracısı İranlı olan, arkadaşı İranlı olanlar sayesinde daha çok katılımcıya ulaşılmıştır. Örneğin; mülteciler ile ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarında (STK) çalışan tanıdık kişiler sayesinde Bahai olan bir mülteci ile görüşme yapılmıştır. Böylelikle sosyal ağ-çevre yoluyla örneklem alanı giderek artmıştır. Araştırmacı farklı toplumsal gruplardan olan İranlı mültecilere ulaşmaya çalışırken; Hristiyan olanlarla hem yakın ilişkiler kurmak hem de İranlıları topluca bulabildiği bir alan olduğu için her Pazar (Mayıs 2019 ve Eylül 2019 arasında) Van merkezde bulunan Protestan kilisesindeki ayinlere düzenli olarak katılmıştır.

Mayıs 2019 tarihinde ilk pilot görüşmeyi gerçekleştirmek için kiliseye gidilmiş ve üç pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Kilisede görüşme yapılan ilk kişi Farslı bir mühendis olmuştur. Katılımcının Türkçe ve Kürtçe dillerini bilmemesinden kaynaklı olarak görüşme tercüman aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Tercümanlığı Afganistanlı Hristiyan bir kadın yapmıştır. İlk başta, katılımcı ve tercümanın tanışıyor olması araştırmacıda, bazı sorulara yönelik daha çok veri elde edilebileceği, katılımcının kendini güvende ve rahat hissedeceği bir görüşme olacağı fikrini uyandırmıştır. Fakat görüşmeler esnasında konuşmaların sürekli Hristiyanlık inancı üzerinden yürütülmesi, tercüman ile katılımcının kendi aralarında konuşmaları, tercümanın tanıdık olmasının düşünüldüğü gibi avantaj yaratmak yerine dezavantajlı sonuçlara neden olduğu görülmüştür. Buradan hareketle katılımcı ve araştırmacı arasında tercümanın köprü konumunda bulunması, aslında araştırmacının alana olan hâkimiyetini azaltmıştır. Bir diğer konu ise İranlıların, kendileriyle aynı ortamda bulunan kişiler ile ne kadar yakın temasta olursa olsunlar, sorulara verdikleri cevapların bulundukları ortama ve tercümanlık yapan kişiye göre değiştiği görülmüştür.

Bu kaniya nasıl varıldığı sahadan bir örnekle açıklanmak istenirse:

İlk pilot görüşmenin katılımcısı olan Farslı mühendis dini nedenlerden ötürü İran'dan göç ettiğini belirtmiştir. Yapılan ikinci görüşmede bu katılımcı, İran'da mühendisliği bırakıp gazeteci olarak meslek hayatına devam ettiğini iki yıla yakın gazetecilik yaptıktan sonra Van'a göç ettiğini aktarmıştır. İkinci görüşmede bu kişinin tercümanlığını yapan kişi ise kilisedeki kişilerin tanımadığı Farsça bilen bir Türk olmuştur. Ayrıca aynı katılımcının eşi ile yapılan mülakatta ise eşinin siyasi nedenlerinden dolayı göç ettiklerini ifade etmiştir. Bu pilot görüşmeden sonra araştırmanın sahada yürütülmesine ilişkin iki karar alınmıştır:

1. Katılımcı ile görüşme yapılan mekânın, diğer İranlıların bulunmadığı bir mekân olmasına ve tercüman olan kişinin, katılımcıların tanımadığı biri olmasına dikkat edilecekti.
2. Derinlemesine mülakatta kullanılan soru sırasının ve hatalı soruların değiştirilecekti.

Yıldırım ve Şimşek (2018:136) bir araştırmada görüşme sorularının önemini şöyle açıklamışlardır: Kolay anlaşılabilir sorular yazma, odaklı sorular hazırlama, açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu soru sormaktan kaçınma alternatif sorular ve sondalar hazırlama, farklı türden sorular yazma, soruları mantıklı biçimde düzenleme şeklindedir (Bogdan ve Biklen , 1992; Brookfield, 1992; Patton, 1987'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018: 136). Doğru veriye ulaşmak, güvenli bir görüşme ortamı sağlamak, araştırmacı ve katılımcı arasındaki iletişimin doğru yönlendirilmesi açısından soruların net anlaşılır olmasının yanı sıra sorulan soruların içerik bakımından sıralaması da görüşmeyi etkilemiştir. Örneğin, mülteciye görüşmenin başında göç nedeninin sorulması ile görüşmenin ortalarına doğru bu sorunun sorulmasının görüşmeyi farklı şekillerde etkilediği görülmüştür. Aynı şekilde İran'daki yaşam tarzlarından bahsettikten sonra İran'daki mesleklerine geçiş yapmanın görüşmeyi daha akıcı kıldığı anlaşılmıştır.

Alan araştırması için 12 yüksek vasıflı İranlı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmeden hemen önce kendilerinden Araştırmaya Gönüllü Katılım Formu'nu paraflamaları istenmiştir⁵. Bu formda katılımcılara, çalışmanın etik kurallar çerçevesinde yapıldığı, hiçbir şekilde kendileri ile ilgili bilgilerin araştırmanın amacı dışında kullanılmayacağı, çalışmanın amacı ve genel hatlarıyla konusu, kendilerinden gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılım sağlamalarının beklendiği belirtilmiştir. Form İngilizce, Farsça ve Türkçe dillerinde hazırlanmıştır. Görüşmeye başlamadan önce, görüşmenin yapılacağı dile göre bu form belirlenip katılımcılara okutulup paraflanmıştır. Altı görüşme tercümanla beraber yapılırken, diğer altı katılımcının Türkçe veya Kürtçe bilmesinden dolayı mülakat doğrudan kendileriyle; yani araştırmacı ve katılımcı olarak gerçekleştirilmiştir. Sırasıyla, tercüman vasıtasıyla 2 katılımcı ile görüşmeler İngilizce yapılırken 4 katılımcı ile Farsça, 4 katılımcı ile Türkçe ve 2 katılımcı ile Kürtçe dillerinde gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasına

⁵ Bu formun örneği, Ek 1'de verilmiştir.

katılan mültecilerin Türkçe dilini sayıca fazla bilmesinde eşlerinin Azeri olması, kendilerinin Azeri olması, İran'da çalıştıkları iş yerinde Türk iş adamları ile birlikte çalışmış olmaları ve/veya Van'da uzun süredir bulunmaları etkili olmuştur.

Bu amaçla Haziran 2019- Eylül 2019 tarihleri arasında 5'i Kürt, 5'i Fars, 1'i Bahai ve 1'i Türk (Azeri) olmak üzere toplamda 12 İranlı ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Mülakatlar katılımcıların belirledikleri ev, kafe, park, kilise gibi kamuya açık alanlarda yapılmıştır. Görüşme süreleri, 45 dakika ve 2 saat 30 dakika arasında değişmiştir. Görüşme sürelerinin farklı olmasında görüşmenin yapıldığı mekân da etkili olmuştur. Örneğin, kilisede görüşme yapılırken başka bir mültecinin konuya dâhil olması veya görüşme evde yapılıyorsa evdeki bireylerin dâhil olması görüşme süresini uzatmıştır. Üç katılımcının ses kaydı alınmasına onay vermemesi üzerine söz konusu mülakatlar not alınarak yapılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu gerçek isimlerinin kullanılmasını kabul etmiş olsa da tezde gerçek isimler takma isimler ile değiştirilmiştir. Mülakatlar İran'daki yaşam tarzları, aile hikâyeleri, göç kararının alınması, sınır deneyimleri, geçiş ülkesinde iltica prosedürünü nasıl deneyimledikleri gibi konular üzerinden gerçekleştirilmiştir. İran'da sahip oldukları mesleğin toplumsal hayata etkisi, Van'da statü kayıplarının deneyimlerine nasıl yansıdığı ve statüleri bağlamında iş gücü piyasasına katılma süreçleri mülakatların odak noktası olmuştur.

Verilerin analiz edilmesinde literatür ve data birlikte etkili olmuştur. Literatürde verilmiş statü doğuştan sahip olunan yaş, cinsiyet, etnisiteden kaynaklı oluşan etmenler iken kazanılmış statü eğitim yoluyla elde edilen meslek ve unvanları kapsar (Giddens, 2012: 181, Turner- Stanley, 2000: 14, Fichter, 2001: 31, Kasapoğlu, 1994: 221, Ceylan, 2011: 96). Böylece mültecilerin verilmiş statüleri yani din, dil, cinsiyet, etnisite, yaş, soy ile kazanılmış statüleri yani; eğitim, meslek, prestij ile beraber nasıl bir mültecilik deneyimledikleri ele alınmıştır. Derinlemesine görüşmeden elde edilen verilerin deşifresi yapıldıktan sonra ilk olarak datanın ne söylediğine bakılmıştır. Bu amaçla düzensiz olan data birden çok kez okunmuş ve datanın işaret kodlarına bakılmıştır. Deşifrelerde katılımcıların din, dil, cinsiyet, yaş, etnisite, meslek kavramlarının geçtiği her cümle vurgulanmıştır. Ardından bu kodlar baz alınarak veriler kategorize edilmiştir. Datanın işaret ettiği kodlar meslek, din, dil, cinsiyet, etnisite, meslek, saygınlık, unvan, medeni durum, Van'a geliş süreleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu sonuçtan hareketle veriler herhangi başlık altında

yorumlanmadan evvel mültecilerin deneyim, düşüncelerinin dikkat çektikleri vurguladıkları durumlara bakılmıştır. Bu durumda ses kayıtları tekrar tekrar dinlenip, görüşme notları tekrar gözden geçirilerek görüşme anı tekrar canlandırılmıştır. Özetle bu çalışmada statü kaybı ile ilgili kategoriler literatürden alınırken, vasıf kaybının nasıl deneyimlendiğine dair yapılan kategoriye datanın kendisi belirlemiştir. Bu çıkarım çerçevesinde verilerin analiz edilmesinde hem gömülü teori (grounded theory) hem data yönelimli yaklaşım (data oriented) kullanılması uygun bulundu.

Bu bağlamda katılımcıların deneyimlerini düşüncelerini bir kurama sıkıştırmak yerine ilk olarak datanın ne söylediğine bakılması verilerin analiz edilme biçiminin gömülü teori ile uygun bir perspektiften ele alınabileceğini sundu. *“Gömülü teoriyi gerçekleştirirken, araştırmacı verileri önceden belirlenen çerçevelerin baskısı olmaksızın toplar. Böylece, katılımcıların kendi dünyalarını yansıtmalarına, kendi ifadelerini kullanmalarına olanak sağlanmaktadır”* (Aksakal ve Kırkaya, 2015 :2). Glaser ve Strauss tarafından 1967 yılında ortaya konulan bu modelde amaç, veriler toplama yoluyla teoriye ulaşmaktır. Herhangi bir kuramsal çerçeve kaygısı olmaksızın sistematik olarak toplanan verilerden teoriyi keşfetmek temel amaç olarak ortaya konulmaktadır. Teoriye ulaşmak için ya da bir konuyu araştırmak için tümdengelimci ön varsayımlara yaslanmak yerine sürekli veriler toplayarak kurama erişmek amacı hâkimdir. Gömülü teoride amaç, anlaşılması güç bir olgunun ortaya çıkmasını etkileyen nedenleri ortaya koymak veya az bilinen bir olguda üzerine yeni bilgileri eklemektir (Bulduklu, 2019: 2). Bulgular bölümünde kapsamlı bir şekilde ele alındığı gibi İranlıların göç sonrası din değiştirmesi, din gibi verilmiş bir statünün daha sonra kazanılmış bir statüye dönüşebildiği saptanmıştır. Van’a geldikten sonra din değiştiren mültecilerin dinlerini değiştirdikleri bulgusu ve sonradan elde edilen bir statü olan medeni durumun özellikle kadın mültecilerin deneyimlerinde olan etkisi data yönelimli yaklaşım ile verilerin ele alınmasını sağlamıştır. Veriler analiz edildikten sonra aşağıdaki başlıklar altında toplandı.

- Mültecilerin demografik bilgileri
- İran’daki yaşam tarzları, saygınlık durumları
- İran’daki mesleki statüleri
- İran’dan göç nedenleri
- Sınır deneyimleri

- Van'ı tercih etme nedenleri
- Van'daki gündelik hayat pratikleri
- Van'da mesleki deneyimleri
- İş gücü piyasasına girişte yaşadıkları olumlu- olumsuz deneyimler
- Yaşadıkları statü kaybı hakkındaki yorumları
- Gitmek istedikleri ülke

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma disiplinlerarası bir çalışma olmuştur. Toplum bilimlerde önemli bir yer tutan statü kavramı ile göç literatüründe önemli bir yeri olan yüksek vasıflı göç konusu birlikte ele alınmıştır. İranlı yüksek vasıflı mültecilerin statü kayıpları ele alınırken belli başlı zorluklar ortaya çıkmıştır. Alan araştırmasında genel olarak karşılaşılan zorluklar aşağıdaki gibi ortaya çıkmıştır:

1. İranlı mülteciler genel olarak Van'da bir güven problemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. İlk olarak İranlıların kapalı bir grup olması, Van'daki toplum yaşamına ve mesleki yaşama girmelerini zorlaştırmıştır. Bu durum ise, İranlı mülteciler ile yakın ilişkiler kurmayı, deneyimleri hakkında bilgi edinmeyi zorlaştırmıştır. Özellikle İranlıların yeni tanıştıkları herkese İran gizli polisi gözüyle bakmaları güvenlerini kazanmayı daha fazla zorlaştırmaktadır.

2. İranlı mülteciler ile yapılan görüşmeler için mültecileri görüşme yapmaya ikna etmek ve güvenlerini sağlamak için referans olacak birilerine ihtiyaç duyulmuştur. Referans olacak kişinin görüşme yapılan kişi ile iyi ilişkilerinin olması araştırmacıya olan güvenlerini olumlu yönde etkilemiştir.

3. Topluluğun kendileriyle aynı kültürel kodlara sahip bireylere karşı güvensiz olması, tercüman ile ilgili sorunları ortaya çıkarmıştır. Alan çalışmasının ilk zamanlarında tercümanlık yapan Afganistanlı kadın da bir mülteciydi. Başta bu kadının Hristiyan olması ve kiliseye gelen Hristiyan İranlılar ile tanışıyor olması bir avantaj olarak düşünülmüştür. Fakat yapılan görüşmeler esnasında fark edilmiştir ki İranlılar tanıdığı kişilerin yanında gerçeği saptıracak şekilde konuşmaktadırlar. Örneğin, göç nedenlerini bile gerçekten nedenlerinden farklı şekilde anlatmışlardır.

Yaşanan bu durumlar tercüman olacak kişinin İranlı mülteciler tarafından tanınmıyor olması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

4. Tercüman vasıtasıyla yapılan görüşmeler; diğer bir deyişle, mülteci ile doğrudan diyalog kuramamak, görüşmedeki hâkimiyeti azaltmıştır.

5. Altı katılımcı için üç tercüman ile görüşmek hem araştırmacının tercümanla ilişki kurmasında hem de maddi açıdan araştırmacıya zorluklar yaşatmıştır.

6. Biri kadın ikisi erkek olmak üzere üç İranlı mühendisin mülakata katılmaktan son anda vazgeçmesi, kapıyı açmamaları, telefona cevap vermemeleri görüşme yerine gelmemeleri gibi olumsuzluklar çalışma için yeni kişilere ulaşmayı zorunlu kılmıştır. Ayrıca görüşme yapmaktan son anda vazgeçen üç mülteci de Farslı idi. Alan çalışması esnasında araştırmacının Farslar ve Kürtlerle kurduğu ilişkilere bakıldığında Kürt ve Türk olan mülteciler araştırmacıya daha çabuk güven duymuştur. Farslıların araştırmacıya güvenmeleri zamansal açıdan daha uzun sürmüştür.

7. İranlı yüksek vasıflı mültecilere kartopu örneklem yoluyla ulaşılmıştır. Kartopu örneklem yoluyla ulaşılan üç İranlı mültecinin kendilerini diğer İranlılara yükseköğretim mezunu olarak tanıttıkları ortaya çıkmıştır. Yani, İran'da meslek sahibi olmadıkları halde, kendilerini Van'daki diğer İranlılara meslek sahibi olarak tanıtmışlardır. Bu durum kartopu örneklem yoluyla doğru kaynağa ulaşmanın zorluğunu ortaya çıkarmakla beraber nitel yöntemin araştırmayı zenginleştiren tarafı vurgulanmıştır. Bu bağlamda İranlı mülteciler gibi kapalı gruplarda, özellikle siyasi nedenlerden dolayı göç eden kişilere ulaşmak için, kartopu örneklemin yeterli olmadığı anlaşılmıştır.

2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Açıdan Statü

Alain de Botton *Statü Endişesi* adlı kitabının *Giriş* bölümünde şöyle der: *“Merdivendeki konumumuz bizim için çok önemlidir; çünkü benlik imgemiz (kendimizi nasıl algıladığımız) başkalarının bizi nasıl algıladığıyla birebir alakalıdır. Nadir istisnalar dışında (Sokrates ve İsa gibi), hepimiz kendimize tahammül edebilmek için dünyanın bize saygı duyduğuna dair birtakım işaretler arar, onlara bel bağlarız”* (Botton, 2005: 8). Giddens (2012: 179) bu durumu Goffman’ın şu sözüyle anlatır: *“Bir birey başkalarının olduğu bir yere girdiğinde, ötekiler yaygın olarak bu gelen birey hakkında bilgi edinmeye ya da elde bulunan bilgiyi kullanmaya çalışırlar. Birey hakkındaki bilgi, durumu tanımlamaya, ötekilerin önceden gelenin onlardan ne isteyeceği ve kendilerinin ondan ne isteyebileceklerini bilmeye yardımcı olur”* Bu durum bireyin toplumsal hayatta statü arayışını bir ihtiyaç olarak ele alır. Dolayısıyla Botton (2005: 17) *Pek azımızın lüks hayata ve estetiğe düşkün olduğunu fakat hepimizin saygı ve şeref edinmek için kıvranıp durduğunu belirtir.*

Statü, durum, konum, mevki anlamlarına gelmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) statüyü⁶ bir kimsenin, bir kurum veya toplum içindeki konumu, durumu ve pozisyonu olarak tanımlar. Sözcüğün kökeni Latince ayakta duruş anlamına gelen *statum* fiilidir (Botton, 2005: 7). Giddens (2012:1073) statüyü *“belirli bir gruba, toplumun öteki üyeleri tarafından yüklenen toplumsal onur ya da saygınlık”* olarak tanımlamıştır. Lipset (1968), statüyü, olumlu ya da olumsuz onur değerlendirimi, bireylerin aldığı saygınlık olarak tanımlayarak, statünün insanların hissedilmiş algılarını içerdiğini söyler (aktaran Turner-Stanley, 2000: 15). Bir başka tanımda Mayer (1955’ten aktaran Turner-Stanley, 2000: 15), statüyü saygınlık olarak ele alır. Ona göre saygınlık, sosyo-psikolojik bir kategoridir ve bir birey ya da sosyal grup, saygınlık talepleri öteki insanlarca kabul edilmedikçe saygınlığa sahip olamaz. Bundan dolayı statü farklılıklarının varlığı, saygınlık derecelerinin farkında olunmasına bağlıdır.

⁶ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12. 07. 2020)

“Weber'e göre statü, bir kişinin toplum içinde sahip olduğu konumdur. Kişinin mesleği, yaşam biçimi, eğitim düzeyi ve toplumsal kökeni bu statünün belirlenmesinde temel etkenlerdir” (Çelik, 1996: 332). Weber (2004: 380) için, statü durumu denince, belli toplumsal grupların olumlu ya da olumsuz toplumsal onur kazanmaları halini anlamalıyız. Toplumsal onur kazanma koşullarını en başta bu grupların yaşam tarzları arasındaki farklar, dolayısıyla öğrenim farkları belirler. Görüldüğü üzere, Weber yalnızca kişinin statüsünü değil toplumların statü durumunu anlamak için, o toplumların yaşam biçimlerine bakılmasını ve statü kazanma biçimlerini anlamak için ise, grupların yaşam tarzlarındaki farklılıklara ve eğitim durumlarına bakılmasını öngörür. Bu noktada statü kazanmada yapmış olduğu eğitim vurgusu önemlidir. Öğrenim sonucunda alınan belgelerin toplumsal hayattaki avantajlarını ve ona sahip olan kişiye statü sağlamasını şöyle örneklendirir:

Bu tür belgeler, evlenme yoluyla ileri gelen ailelere girmeye (özel bürolarda doğal olarak herkes patronun kızının gönlünü çalmak umudundadır), şeref yasalarına bağlı evrelere kabul edilmeye, iş karşılığı nezih kazanç sağlamaya, ilerleme güvencesi, yaşlılık sigortası elde etmeye, hepsinden önemlisi sosyal ve ekonomik bakımdan avantajlı görev ve makamları tekel altına almaya yardımcı olur (Weber, 2004: 321).

Weber'e göre statü, insanların yaşam tarzları aracılığıyla dile getirilir. Statünün işaretlerinin ve simgelerinin barınma, giysi, konuşma tarzı ve meslek gibi bir başkasının gözünde bireyin toplumsal konumunun biçimlenmesine yardımcı olur (Giddens, 2012: 347).

Bourdieu statü kaybını genel olarak eğitim yoluyla kazanılan statüler üzerinden ele alır. Ulaşılan sermaye olarak kavramsallaştırdığı, kişinin toplumdaki güncel konumudur. Köken sermaye olarak ele aldığı ise köken konumudur (Bourdieu, 2015: 170). Köken sermaye doğuştan sahip olunan statüleri çağrıştırırken, ulaşılan sermaye ise kişinin kendi çabası ile elde ettiği statülere işaret etmektedir. Bourdieu, meslek yoluyla elde edilen statüyü eğitim unvanları olarak ele alır (Bourdieu, 2015: 213). Bourdieu'ya (2015: 214) göre eğitim unvanları soyluluk unvanları ile daha yakından ilişkilidir. Eğitim unvanlarının yok olması tıpkı soyluluk unvanlarında olduğu gibi, ilk olarak toplumsal uzamda bir onur kaybı yaratır. *“...şüphesiz, değer kaybına uğramış unvanları ellerinde bulunduranların, miras aldıkları konumları ellerinde tutmak veya vaktiyle söz konusu unvanlar ile mevkiler arasındaki ilişkinin temin ettiği şeyin gerçek*

muadilini unvanlarından sağlamak için harekete geçirdikleri stratejiler bütünüdür” (Bourdieu, 2015: 213).

Uzun süre aynı mesleği yapan kişinin mesleğini yapma sürecinin son bulması ile yaşadığı statü kaybını Giddens’in emekliler üzerine yaptığı analiz yerinde olacaktır. Giddens (2012: 226-227), modern toplumlarda emekli olan kişileri yani iş gücünde ayrılan yaşlıların statü kaybını *“Çoğu insan için çalışmak yalnızca faturaları ödemekle kalmaz, aynı zamanda insanların kişisel kimlik duygularına katkıda bulunur. Bu durumda, emeklilik yalnızca gelir kaybına yol açmaz; aynı zamanda, pek çok kişinin ayak uydurmakta güçlük çektiği bir statü kaybına da yol açar”* şeklinde yorumlamıştır.

Statüyü sosyal statü olarak ele alan Fichter (2001: 30) için statü bireyin sosyal yapıda işgal ettiği yerdir ve herkes sosyal statüye sahiptir. Sosyal statü terimi ne sadece yüksek prestij ve mevkie ne de bireyin kendi hakkındaki öznel görüşüne işaret eder. Kişinin kendi sosyal statüsüne ilişkin öznel değerlendirmesi nesnel ölçütlerle değerlendirildiğinde doğru veya yanlış olabilir. Sosyal statü, kişinin çevresindekilerin, toplum içinde ona nesnel olarak uygun gördükleri mevki veya pozisyonudur (Fichter, 2001: 30).

Statüye dair birden fazla yaklaşım vardır. Linton (1936’dan aktaran Kasapoğlu, 1994: 231) statüyü verilmiş (ascribed) ve kazanılmış (achieved) olmak üzere iki şekilde ele alır. Linton’un yapmış olduğu bu ayrım, kendisinden sonra gelen statü çalışmalarında etkili olmuştur. Linton’un çalışmasından sonra, statü ile ilgili yapılan ayrım *verilmiş statü ve atfedilmiş statü* olarak ele alınmıştır. Turner- Stanley (2000: 14) verilmiş statü ve kazanılmış statüyü şöyle açıklar: Kişilerin ırk, cinsiyet ya da yaş gibi üzerlerinde çok az denetim sahibi oldukları ya da hiç olmadıkları bazı yükümlülükler verilmiş statüdür. Kişinin eğitsel yarışmayla elde edebildiği konumunu belirten ise kazanılmış statüdür. Verilmiş statünün çoğu zaman geleneksel toplumlarda yaygınlığına karşın, kazanılmış statünün, bazı değer ve normların eşitliğe, özellikle yurttaşların fırsat eşitliğine bağlı olmasından kaynaklandığı, çağdaş endüstriyel toplumlarda daha büyük bir rol oynadığı öne sürülür (Turner-Stanley, 2000: 14). Fichter (2001: 31)’e göre kişinin toplumda sosyal statüye nasıl sahip olacağını inceleyen sosyal bilimciler, sosyal statünün kökenini analiz etmiş ve sosyal statünün şu iki ana yoldan birinde belirlendiğini bulmuşlardır. *Atfedilen statü*, toplumun bireye

uyguladığı değerlendirme ölçütlerinin varlığına işaret eder. Burada bireyin kendi statüsü üzerinde yapabileceği hiçbir şey yoktur. En açık örneği soy ölçütüdür. Kişinin bir İtalyan ya da İrlandalı ailede, varıl veya yoksul, siyah veya beyaz ırkta doğmasında hiçbir seçimi yoktur. Bireyin kontrolü dışında olan bu özellikler atfedilen statü içinde ele alınır. *Başarılan statü* ise bireyin sosyal açıdan değerlendirilen, çabalarının sonuçlarına işaret eder (Fichter, 2001: 31).

2.1.1. Statüyü Belirleyen Etmenler

2.1.1.1. Etnisite

Etnisite kavramı din, dil, soy, kültür gibi çok geniş kavramları içinde barındırır. Tarihsel süreçten bu yana toplumlar renk, din, dil, cinsiyet gibi konularda hiyerarşik bir çatışma söz konusudur. Bu durum toplumların kendilerini konumlandırmalarında etnisitenin önemine dikkat çeker. Etnisitenin statü üzerinde herhangi bir denetimi olmadığını söyleyen görüşlere karşı; Turner-Stanley, etnisite ve statünün ayrı düşünülmemeyeceğini şöyle açıklar:

Oysa, etnik gruplar, kalıtsal ilke ve etnik soya bağlıdırlar. Ancak, dayanışmacı topluluklar olarak etnik gruplar, kültürel farklılaşmaya da bağlıdırlar ve açık biçimde statü ve saygınlığa göre sıralanırlar. Bu yüzden etnisite ve statüyü ayrı olarak ele almada anlamlı bir analitik değer görmüyorum. Etnisiteyi statünün görünür olduğu genel bir kategori olarak ele alabiliriz (Turner-Stanley, 2000: 74-75).

Burada değinilmesi gereken bir diğer kavram, etnisite ile beraber oluşan etnik azınlıklar kavramıdır. Castles ve Miller'e göre etnik azınlıklar, etnik ekonomik refaha, kamu düzenine ve ulusal kimliğe bir tehdit olarak ele alınmakla beraber; etnik azınlıklar onlardan korkan insanların bir ürünüdür (Castles ve Miller, 2008: 45). Göç ile beraber yeni gelenler bir taraftan kabul edilme, uyum sağlama, vatandaş olma uğraşı verirken öte yandan kültürel özelliklerini, kodlarını kabul ettirme uğraşı da ortaya çıkmaktadır. Castles ve Miller bu durumun etnik azınlıkların oluşmasına yol açtığını ve göç alan ülkelerde etnik azınlıklar konusunda aşağıdaki iki durumun yaşandığını belirtmiştir: İlki göç edenlere yeni geldikleri ülkede egemen gruplar tarafından, toplumsal olarak inşa edilmiş olan görsel işaretler yani fiziksel görünüş ya da ırk üzerinden köken veya kültür temelinde aşağıda bir statünün tanınmasıdır.

İkincisi göç edenlerin yeni geldikleri ülkede ortak bir dil ve gelenek, din, tarih ve deneyim temelinde belli bir ölçüde kolektif bilinç veya cemaat olma duygusu taşıyan gruplar oluşturmalarıdır (Castles ve Miller, 2008: 45).

2.1.1.2. Cinsiyet ve Yaş

Cinsiyet temelli olarak statüye bakıldığında geleneksel toplum yapısına sahip toplumlarda cinsiyete bağımlı olarak statü sahibi olmak daha ağırlıklıdır (Turner-Stanley, 2000: 14). Biyolojik karakterler de toplumun bireyi aşağı veya yukarı statüye yerleştirmesinde etkilidirler. Cinsiyet evrensel bir ölçüt olarak toplumların çoğunda kullanılır; erkeklere kadınlardan daha yüksek bir yer verilir. Dişilik genellikle sosyal bir değer olarak erkekliğin altında yer alır. Zaman zaman erkek ve kadın eşitliğine doğru bir eğilim ortaya çıkar, zaman zaman da eşitsizlik çizgileri şiddetle korunabilir (Fichter, 2005: 33).

Fichter (2001: 33)'a göre yaş evrensel bir sosyal statü ölçütüdür ve yetişkinlik çocukluktan daha çok değerlidir. Bu ölçütün de farklılık gösterebileceği toplumlar vardır. Fichter bazı toplumlarda yaşlılar değerli görülürken bazı toplumlarda gençlere özel bir ilgi vardır. Babaerki toplumlarda yaşlılara daha fazla ilgi ve saygı gösterilir (Fichter, 2001: 80).

2.1.1.3. Meslek ve Eğitim

19. yüzyılda yaşanan toplumsal gelişmeler ile beraber statünün vasıflar ve meslekler ile de kazanılabileceği hatta modern toplumların diploma toplumu (Turner-Stanley, 2000: 15) olarak nitelendirdiği yıllar başlamıştır. Modern toplumlar kişisel başarıya önem verdikleri için eğitsel başarı ve sertifikaların (diplomaların) edinimi, saygınlık ve ödüllerin kazanılmasında çok önemli olmaktadır. (Collins, 1979'dan aktaran Turner-Stanley, 2000: 15). Eğitim basamaklarının sayısı ve çeşidi de sosyal statünün evrensel belirleyicilerindendir. Bazı toplumlarda okuryazar olup olmama çok önemli bir ölçüttür. Yüksek Öğrenim görmüş kişiler yüksek sosyal statüye sahiptirler. Üniversite derecesi, diplomanın yüksek bir sosyal prestije sahip bir üniversiteden alınmış olması, sosyal statüyü yükselten önemli bir etkidir (Fichter, 2001: 33).

Geleneksel toplumlarda mesleki beceriler aile içinde öğrenilebilmekteydi. Oysa toplum daha karmaşık bir yapı kazandıkça ve malların üretiminde işbölümü ortaya çıktıkça, eğitim düzeni de uzmanlık gerektiren çeşitli mesleki rollerin gereğinin yerine getirilmesinde gereksinim duyulan becerilere yönelecek şekilde gelişme gösterdi (Giddens, 2012: 732-733). Bir mesleğin ferde belirli özellikler kazandırması, ferdin mesleki grubun geçici bir üyesi değil, hiç olmazsa ayırt edici özellikleri kazanabileceği makûl bir süre boyunca mesleğin devamlı mensubu olmasına bağlıdır (Eke, 1987: 378-379) Bir mesleğin hiyerarşideki yeri ile sosyal önemi arasında bir korelasyon vardır. *“Bu korelasyon bizi bir başka korelasyona götürür. Mesleğin sosyal bakımdan önemi ise, onun organizasyon ve kontrol fonksiyonuna bağlıdır”* (Eke, 1987: 382). Aynı zamanda meslekler kişiye, statü kazandırmakta ya da kaybettirmektedir. *“Meslek, fertlerin geçimini sağlayan, genel sosyal statülerini belirleyen ve kendine özgü kanunî ve ahlâkî kuralları olan göreceli sürekli bir faaliyet tarzı olarak tanımlanabilir”* (Eke, 1987: 377). Mesleği önemli kılan sadece parasal bir getiri sağlaması değil aynı zamanda kişinin statü sahibi olmasını sağlayan araçlardan biri olmasıdır. Bu bağlamda meslek sahibi olmak bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek sahibi olan kişi sahip olduğu mesleki statüsü ile beraber toplumsal alanda bir statü elde etmiş olur. İşler ve meslekler yalnızca görevlerle değil, aynı zamanda vasıf, sorumluluk, kazanç, işe giriş nitelikleri ve prestij gibi kendileriyle ilişkili özellikler çerçevesinde de tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 494). Bu bağlamda meslek, toplumsal konumlandırma araçlarından biridir. Mesleğin toplumdaki önemi ve statü elde etmedeki payı bakımından Mills’in bakış açısı önemlidir.

Toplumsal açıdan meslekler faaliyet bakımından birer fonksiyondurlar ve her mesleğin bir sonuç ürünü vardır. Mal ve hizmetler mesleklere göre sınıflar halinde sınıflandırılabilirler. İnsanlar günün çoğunun en faal saatlerini mesleklerini yapmakla geçirirler. Kişinin mesleğinin mahiyeti aynı zamanda neleri satın almaya gücünün yeteceğini de tayin eder. Çünkü insanların büyük kısmının elde ettiği gelir, mesleki yoluyla elde edilmektedir. Mesleklerin iş başında ve dışında belli bir prestij kotası taşıması normal olarak beklendiğinden, mesleğin statüyü de doğrudan doğruya ilgilendireceği bir gerçektir (Mills 1964: 126-127).

Bu gerçeklik aynı zamanda mesleğin başka insanlar üzerinde değişen derecelerde iktidar sahibi olabileceği sonucunu da verir. Sonuç olarak meslekler ferdin hüner ve görev durumunu olduğu kadar sınıf, statü ve iktidar durumunu da yakından

ilgilendirmektedirler. Bu bağlamda meslekten elde edilen gelir, toplumsal tabakalaşmada kişiyi bir sınıfa ait kılar ve meslekler statü elde etmede birer araç haline gelir. Bu durum mesleğin çok katmanlı ve sofistike yapısına işaret eder.

Meslek toplumsal alanda bireylere belli rol ve sorumluluklar yükler. Bireyin yaptığı iş yalnızca bir hizmet değildir; aynı zamanda kişinin toplumsal alandaki eylemlerini belirler. Bireyin yaptığı iş yalnızca bir hizmet değil aynı zamanda kişinin toplumsal alandaki eylemlerini belirler. Yaşadığı yer, günlük aktiviteleri, arkadaş ortamı gibi birçok ögenin belirleyicisidir. Toplumsal yaşam içerisinde bireyin edindiği meslek bireyin tüm sosyal çevresini şekillendirmekte ve belirlemektedir. Alınan eğitimin düzeyi ve çeşidi de toplumsal statünün evrensel belirleyicilerindendir. Eğitim düzeyi yükseldikçe toplumsal statü de yükselmektedir. Yüksek prestije sahip bir üniversiteden ve yüksek derece ile mezun olmak da toplumsal statüyü yükselten önemli bir faktördür (Ceylan, 2011: 96). Weber (2004: 492) için mesleğe göre statü sahibi olmak meslek grubuna göre değil yapılan mesleğin nasıl icra edildiğine bağlıdır. O mesleki statü grubunu bir seçenek olarak düşünmenin yanlış olduğunu belirleyici olanın o meslek yoluyla nasıl bir yaşam biçimi oluştuğunun önemine değinir.

Genel olarak özetlemek gerekirse, çalışmanın bu bölümünde statü konusu ele alınmıştır. Statüye ilişkin tanımlar ve farklı görüşlerde düşünürlerin yer verilmiştir. Statüyü etkileyen etnisite, cinsiyet, yaş, meslek, unvan, soy, din kavramları verilmiş ve kazanılmış statü çerçevesinde ele alınmıştır. Verilmiş ve kazanılmış statü ayrımı ise ilk defa Amerikan sosyolojisinde Linton tarafından yapılmıştır. Sosyal statü kavramı verilmiş ve kazanılmış statü olarak ikiye ayrılmıştır. Verilmiş statüler din, cinsiyet, yaş, etnisiteyi kapsarken kazanılmış statüler eğitim, meslek, unvan olmuştur. Buradan çıkan sonuçla beraber İranlı yüksek vasıflı mültecilerin İran'daki mesleklerine ilişkin görüşleri, göç nedenleri, Türkiye'ye geldikten sonra İran'daki mesleklerini yapamamaları sonucunda yaşadıkları statü kaybı, iş gücü piyasasına hangi şartlarda girdikleri ve çalıştıkları işlerde etkili olan faktörlerin neler olduğu; din, cinsiyet, dil, etnisite ve mesleki konumları bağlamında analiz edilmeye çalışıldı.

2.1.2. Toplumsal Tabakalaşmada Yüksek Vasıflılar

Toplumsal alanda yaşanan farklılıklar kişilerin sahip olduğu özelliklere göre oluşmaktadır. Farklı gelir durumları, farklı kültürel özellikler kişiyi benzer özelliklere

sahip olan ile aynı kategoride toplamaktadır. Sunar (2016: 9) sosyal tabakayı ve onun üyelerinin özelliklerini şöyle özetlemiştir:

Tabakalaşma konusu; iktisadi, sosyal, siyasi, kültürel hatta sembolik şekilde yaşanan eşitsizlik ve farklılıklara odaklanmıştır. Tabakalaşma konusu, ilişkili olduğu diğer konularla birlikte sosyolojik analiz için önemli bir alanı teşkil eder. Çünkü tabakalaşma içerisinde sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel gibi birbirinden farklı kurumların iç içe geçtiği ve toplumsal yaşamın nasıl devam edeceği üzerine etkili olduğu bir sistem halini almıştır (Sunar, 2016: 9).

Türk Dil Kurumu vasıflı kişiyi nitelikli olarak tanımlar⁷. Vasıf (skill) Günlük kullanımda vasıf, kabiliyete dayalı becerileri ifade etse de esas olarak eğitim ve okul aracılığıyla öğrenilmesi gereken, göreceli olarak kesin bir bedensel veya zihinsel teknikler kümesi anlamına gelmektedir (Marshall, 1999: 785). Vasıflı işçi kavramının temelleri 1959 yılında bilgi işçisi kavramını kullanan Peter Drucker tarafından atılmıştır. Drucker’a (1959’dan aktaran Koçak ve Usta, 2011: 61) göre bilgi işçisi, sorumluluk sahibi, sürekli kendini geliştiren, maliyetten ziyade organizasyonun tüm fonksiyonlarına değer katan bir varlıktır. Vasıflı ihtiyacı Endüstri Devrimi ile birlikte artmıştır. Kitle üretiminin başlaması ise beraber “*küçük zanaat hayatının usta ve kalfaları, yeni ortaya çıkan fabrika sanayinin vasıflı işçileri haline gelmişlerdir*” (Ekin, 1994’ten aktaran Koçak ve Usta, 2011: 62). Marshall’a (1999: 785) göre sosyoloji vasfın eğitim ile olan bağına göz ardı etmez ama önemli olan vasfın nasıl tanımlandığı, nasıl kurulduğu ve vasfın farkına nasıl varıldığıdır.

Vasıflı iş gücü piyasasının küresel bir hale gelmesi ve ekonomik alandaki kar yarışı devletlerin amaçlarına ancak “*zeki, çok iyi eğitim görmüş, çok yönlü teknoloji bilgisine sahip, küresel düşünen, zihinsel esnekliği olan elemanlarla* (Koçak ve Usta, 2011: 63) ulaşabileceklerinin farkına varmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda “*Geleneksel sanayi işçisi, bir araştırma gündemi olarak arka plana itilmiştir. İşçisiz fabrikanın ideal çalışanı, bilgi yoğun bir emek sürecini çalışmaktan haz duyarak özgürce yürüten, iyi eğitilmiş, yüksek vasıflı ve entelektüel bakımdan yetkinleşmiş beyaz yakalı profesyoneldir*” (Hirschhorn, 1984: Zuboff, 1988’ten aktaran Nuro, 2014: 1). Günümüzde sermaye birikim süreci, mesleki anlamda alternatifleri artırmasına rağmen, yüksek vasfa ihtiyaç duyulan pozisyonlar için dahi iş gücü arzını ve

⁷ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12. 07. 2020)

dolayısıyla rekabeti tarihte hiç olmadığı denli yükseltmiştir. Wallerstein'ın (2017: 184) yeni orta sınıflar ve maaşlı burjuvalar tanımını yüksek vasıflı tanımını ile örtüşmektedir. Wallerstein (2017: 185), bu bağlamdan hareketle insan sermayesi kavramına odaklanır. Kavramın henüz oturmamış olduğunu ama proletaryada olmayan aksine yeni tip burjuvanın sahip olduğu bir şey olduğuna dikkat çeker. Yeni tip burjuvanın bu sermayeyi nerede ve nasıl kazandığını ise şöyle aktarmıştır: *“Cevap belli: temel ve kendini açıkça ifşa eden işlevi, insanları orta sınıfların üyesi olmaları için (uzmanlar, teknik elemanlar, sistemimizin işlevsel iktisadi yapı taşları olan özel ve kamu girişimlerinin yöneticileri olarak) eğitmek olan eğitim sistemlerinde”* şeklindedir (Wallerstein, 2017: 185).

Yüksek vasıflıların tabakalaşmanın hangi katmanında yer aldıklarına bakıldığında net bir orta sınıf veya üst sınıftan bahsedemeyiz. Sınıf durumu en basit ve objektif anlamda, gelir miktarı ve kaynağıyla ilgilidir. *“Bir sınıf benzer sınıf durumlarında oldukları için benzer hayat seçimlerine sahip olan bir insanlar topluluğudur”* (Mills, 1964: 127). Bu bağlamda mesleğe göre ekonomik gelirleri farklılık gösterebilir. Yüksek vasıflı kategorisinde bulunan bireyler arasında ekonomik ve statüsel farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim herhangi bir üniversite mezunu ile bir akademisyen de yüksek vasıflı sınıf kategorisinde iken aralarında ekonomik, kültürel ve çeşitli toplumsal farklılıklar barındırmaktadır.

Bu çalışmanın katılımcıları olan İranlı yüksek vasıflı mülteciler İran'da mesleklerini yaparak statü kazanmışlardır. Yüksek vasıflıları statü sahibi yapan çalışma deneyimleridir. Bu çalışma deneyimleri ile beraber iyi bir ekonomik gelir elde etmiş ve bu mesleğin saygınlığını kazanmışlardır. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal anlamda imkân sahibi olmuş kişilerdir. Bu bağlamda hem literatür taramasından hem de alan çalışmasının sağladığı verilerden yola çıkarak bu çalışmada yüksek vasıflı göçmenler şöyle tanımlanmıştır: Herhangi bir üniversiteden en az lisans düzeyinde mezun olmuş, mezun olduktan sonra çalışma hayatına katılmış, eğitimini vasfa dönüştürmüş kişilerdir. Yani kendi ülkesinde minimum lisans mezunu ve alanında en az bir yıl çalışmış kişiler ile yapılan görüşmeler dayanak oluşturacak şekilde bu çalışmanın katılımcıları yüksek vasıflı olarak tanımlanması uygun bulunmuştur.

2.2. Göç, Göçmenlik ve Politika

İnsanın var olduğu süreçten beri göç ettiği bilinmektedir. İnsanlar bireysel ya da grup şeklinde çevresel, toplumsal, ekonomik siyasi politik olaylardan dolayı bir ülkeden başka bir ülkeye veya bulundukları ülke sınırları içinde yer değiştirmektedirler. Abadan- Unat, (2017: xxxi) göç nedenlerini savaş, hastalık, kuraklık, düşmanlık, kendi dinini yaşama, kazanç sağlama arzusu şeklinde sıralamıştır. Bu bağlamda göç yalnızca coğrafi anlamda bir yer değişikliği değil, bütün canlılar için hayatta kalma yolu olmuştur. İnsanların bulunduğu şartlar içerisinde zorunlu ya da gönüllü olarak bireysel ya da topluluk şeklinde yaşayabilmek veya daha iyi bir yaşam sürdürmek için başvurduğu bir yoldur.

İlk göç hareketi hakkında nesnel bir bilgi veya kanıt yoktur. Fakat bilinen gerçek göçlerin insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olduğudur. Göç (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir (Marshall, 1999: 685). Adıgüzel'e (2018) göre barış, demokrasi, insan hakları, fikir özgürlüğü, gelir dağılımı, istihdam, ücretler konusunda yerel, ulusal, uluslararası adil bir paylaşım yapılmadığı sürece göçler devam edecektir. Göç yazınında ilk çalışma Ernest George Ravenstein' a aittir. 1885'te yayınlanan çalışması, bilinen, göçle ilgili ilk çalışma olma niteliğini taşımaktadır (Yalçın, 2004'ten aktaran Çağlayan, 2006: 68-69). Ravenstein, 1885 ve 1889 yıllarında yayınladığı Göç Yasaları (The Laws of Migration) adlı iki makalesinde yedi göç kânunundan bahsetmiştir. Bu göç kanunları, göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır kent yerleşimleri farkı, kadın erkek farkıdır. Çalışmanın ortaya çıkışında 19. yüzyılda gelişen sanayileşme ve kentleşme dinamikleri etkili olmuştur (Çağlayan, 2006: 68).

2.2.1. Göç Türleri

Çalışmanın bu bölümünde göç türlerine yer verilmiştir. Bunun nedeni yüksek vasıflı mültecilerin uluslararası göçte hangi göç türüne dâhil olduğunu belirtmektir. Şemşit (2018: 277)'e göre göç türleri 6 başlık altında toplanmıştır:

1. İstenen göçler ve istenmeyen göçler

2. Zorunlu göç ve gönüllü göç
3. Siyasi nedenlerle ve ekonomik nedenlerle yapılan göç
4. Nitelikli ve niteliksiz iş gücü olan göç
5. Sürekli göç ve geçici göç
6. Yasal göç ve yasadışı göç

İstenen göçler devletlerin ekonomik gerekçelerle, ülkelerin gelişmişlik düzeyini yükseltmek için başka ülkelerden aldıkları/ kabul ettikleri yüksek nitelikli göçlerdir. Bu göçler daha ziyade daha ziyade yüksek nitelikli olmak üzere ülke ekonomisi için ihtiyaç duyulan iş gücü göçüdür (Şemşit, 2018: 277). İlk olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bugünkü Avrupa ülkeleri geri kalmış ülkelerden işçi alımları yapmıştır. Vasıflı olarak alınmaya başlanan bu göçler günümüzde yüksek vasıflı göçlere dönüşmüştür. İstenmeyen göçler uluslararası hukuk gereği başta Avrupa ülkelerine yapılan uluslararası korumayı kapsar. Bu göç türlerinden iltica, günümüzde AB gündeminin üst sıralarında yer almaktadır. İltica edenler (asylum-seekers), iltica başvurusunda bulunan ve bu başvurusu inceleme aşamasında olan kişilerdir (Şemşit, 2018: 277).

Gönüllü göç, kişinin yaşamsal hayatının bir tehdit altında olmasından ziyade ekonomik kaynaklı ya da göçmenlerin oluşturduğu ilişkiler kaynaklı olarak yapılan göçleri ifade eder. Tuzcu, (2008: 15) gönüllü göçü *iradi göç* olarak ele alır ve insanların daha rahat koşullar ve yaşam çevresine kavuşmak maksatlı, onları zorlayan herhangi bir sebep bulunmaksızın yapılan göçler olarak nitelendirir. Gönüllü göçte, bireyler kendi hür iradeleriyle, zorunlu göçte ise başkalarının iradesiyle hareket ederler (Er, 2015: 47). Zorunlu göç insanın iradesi dışında gerçekleşen kıtlık, doğal felaketler, savaşlar gibi ekonomik, sosyal ve doğal olaylara karşı hayatta kalmak için yaptıkları göçlerdir.

Siyasi nedenlerden dolayı yapılan göçleri iki şekildedir. İlki, ülkeler arası çıkar çatışmalar yüzünden sivil halkın zarar görmesi durumunda hayati tehlike durumunda yapılan göçleri ifade eder. Ülkeler arasındaki siyasal rejim farklılıkları, savaş, terör, siyasal baskı gibi yaşamı tehdit eden olayların yol açtığı göçlerdir. Bu göçler ülkeler arasında olabildiği gibi, bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve dengesizliklerden de kaynaklanabilmektedir (Aksoy, 2012: 294). İkincisi ise kişinin kendi ülkesinde devlet ile karşı karşıya kaldığı durumlarda yapılan göçlerdir. Siyasi

nedenlerden yapılan göçlerde kişi ölüm, hapis baskı gibi yaşamsal alanı etkileyen durumlara karşı yapılan zorunlu göçleri de ifade eder. Bu tanımlamaya siyasi nedenlerden dolayı ölüm korkusu yaşayan mülteciler, sığınmacılar girmektedir. Ekonomik nedenlerle yapılan göçler, insanların gelir düzeyini artırmak ve daha iyi bir yaşam tarzı için bulundukları bölgeden gelişmiş ülkelere yapılan göçleri ifade eder. Şemşit (2018: 279)'e göre ekonomik nedenlerle göç edenler ise genellikle iş gücü göçmenleri olarak adlandırılmaktadır. Bu göçmenler, iş bulmak için, daha iyi iş fırsatları için, ya da daha iyi çalışma koşulları için göç etmektedir. Ekonomik nedenlerden dolayı yapılan göçlerde göçmenler nitelikli iş gücü ve nitelsiz iş gücü olarak ayrılır.

Nitelikli iş gücü gelişmiş dünya ülkelerinin, az gelişmiş ve ekonomik olarak fakir olan ülkelere aldığı iş gücünü kapsar. 21. yüzyılda yerel iş gücünden ve eğitim sisteminden yeterli verimi alamayan gelişmiş ülkeler nitelikli iş gücü için gittikçe artan bir arza ihtiyaç duymaktadırlar (Şemşit, 2018:279). İkinci Dünya Savaşında sonra savaştan yeni çıkmış ülkeler ekonomilerini iyileştirmek için başka ülkelere işçi göçleri almıştır. Bu yüzden Massey, Arango Hugo, Kouaouci, Pellegrino, Taylor (2014: 12) Avrupa'nın göç veren ülkelerinin 1945'ten sonra aldığı işçi göçlerine dikkat çekmişler. Yaşanan bu göç hareketlerine Türkiye'nin Almanya'ya gönderdiği işçi göçleri örnek verilebilir. Bu bağlamda nitelikli ve nitelsiz iş gücü emek göçü olarak ele alınabilir.

Sürekli göç, bir ülkeden başka bir ülkeye geri dönmek üzere yapılan göçlerdir. Şemşit (2018: 279) için, günümüzde geçici göç önem kazanmıştır. Geçmiş yıllara oranla göç ettikten sonra hayatının sonuna kadar başka bir ülkede yaşayanların sayısı azalmıştır. Geçici göçlere öğrenci göçleri, çalışmak için yapılan göçler örnek verilebilir. Son yıllarda geçici göçün artmasında uluslararası taşımacılıkta yaşanan gelişmeler ve küreselleşme etkili olmuştur. Geçici göçe, "*geçici göçmen grubu olarak yükseköğretim gençliğinin ivme kazanan hareketliliği*"(Esgin-Günder, 2018: 381) yani eğitim amaçlı yapılan sınır ötesi hareketler örnek verilir.

Yasal ve yasal olmayan göçler literatürde düzenli ve düzensiz göç olarak geçer. Yasal göç düzenli göçle ilişkili iken yasal olmayan göçler düzensiz göçler aynı anlama gelmektedir. Düzenli göç pasaportla yapılan legal girişleri kapsamaktadır. Düzenli

göç, evlilik yoluyla, eğitim üzerinden veya iş amacıyla kısa süreli izinlerle ülkeye gelenleri kapsadığı gibi, uzun süreli yaşamak amacıyla ülkeye gelen göçmenleri veya başta kısa süreli gelse de sonradan kalmaya karar verenleri kapsamaktadır (Akis-Kalaylıoğlu, 2014: 35). Düzensiz göç ise sahte belgelerle ülkeye yapılan girişleri ve kaçak yollarla yapılan girişleri kapsar. Bunun yanında ülkeye resmi evraklarla girmişse bile vize süresi, oturma süresi, çalışma süresi bittikten sonra kalmaya devam eden kişileri de kapsar. Bu yüzden düzensiz göç devletler tarafından sorunlu bir alan olarak görülmektedir (Şemşit, 2018: 281).

Genel olarak uluslararası göç türlerine bakıldığında birbiri ile bağlantılı sınıflandırmalar olduğu göze çarpmaktadır. Zorunlu göç kategorisine giren biri aynı zamanda yasadışı ve siyasi olarak göç edenler sınıfına tabi olabilir. Ekonomik nedenlerle göç eden biri yüksek vasıflı ise yaptığı başvurunun kabulü ile yasal göçe tabi olabilir. Bu çalışmamın katılımcıları olan İranlı yüksek vasıflı mülteciler yapılan göç sınıfların arsında birden fazla kategoriye girmektedir. Yüksek vasıflı mülteciler eğitilmiş oldukları nitelikli iş gücü olan göç kategorisine girmektedir. Nitelikli iş gücü olması bağlamında istenen göç kategorinde olması beklenir ve mülteci olmaları bu noktada bir ayırım yaratır. Bu mülteciler din, mezhep, politik nedenlerden dolayı göç ettikleri için zorunlu göç kapsamına girmektedirler. Bazılarının kaçak yollarla bazıları pasaportla Türkiye giriş yaptığı için hem yasal hem yasadışı göç kategorisine girmektedirler. Fakat almış oldukları uluslararası koruma ve şartlı mülteci statüsünde olmaları kaçtıkları için mültecilik tanımına binaen yüksek vasıflı mültecilerin zorunlu göç kategorisine tabi olduğu; bu durumda düzensiz göç kapsamına koyar. Düzensiz göç ülkeler için istenen göçler arasında değildir. Bu durum göçün kavramalarının durağan olmamasına göçün kendisinin sofistike olan yapısının kavramlar üzerindeki tanımlama gücüne bir örnektir.

2.2.2. Kavramsal Açıdan İltica ve Zorunlu Göç İlişkisi

Çalışmanın bu bölümünde iltica sözcüğünün kapsamına ve göç eden kişi için iltica etmiş olmanın geldiği anlama bakılmıştır. Çünkü alan araştırmasına katılmış olan bütün mülteciler zorunlu nedenlerden dolayı İran'dan göç etmiş ve Türkiye'ye sığınmış kişilerdir. Zorunlu nedenlerden dolayı göç eden kişinin bulunduğu durum günümüzde iltica kavramı ile yan yana gelmiştir. İltica kavramı zorunlu göç ile beraber

oluşmuş bir kavram olmakla beraber, bir kişinin hayati tehlikesi olduğunda, kendi vatanından kaçıp başka bir ülkeye sığınma talebini ve sürecini kapsar. King ve Lille, (aktaran Şemşit, 2018: 278)'e göre iltica, ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş nedeniyle zulme uğramaktan kaçan kişilerin başka bir devletin kendi topraklarında kalmasına izin vermesini sağlayan bir uluslararası koruma şeklidir. Bu kişilere, 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsü veya sığınılan ülkenin ulusal mevzuatına göre geçici koruma statüsü verilebilmektedir. Bu tanım iltica kavramının hukuk sistemindeki tanımıdır. Birde iltica kavramına göç eden kişi, tarafından bakıldığında: Biner (2016: 51), iltica talebini eylemsel ve düşünsel olarak ayırır. Eylemsel anlamda düşünüldüğünde iltica talebinde bulunmak, kişinin vatandaşı olduğu ülkede maruz kaldığı şiddet ve zulmü başka bir devlete tasvir etmesidir. Yaşadığı şiddetin tanınması, kınanması talebinin beyanı, kişisel haklarına kastedilmeden bir ülkede var olabilme hakkı talep etmesidir. Düşünsel anlamda ise mücadeleyi başka bir bağlamda daha donanımlı sürdürme, başka bir raunda taşıma ümidini barındırır. Bu bağlamda kişi yalnızca iyi bir hayat için ve can güvenliği için iltica etmez, yaşadığı haksızlığı yeni geldiği ülkede duyurmaya, anlatmaya ve bu haksızlığa çözüm aradığı bir süreçtir. Biner (2016: 52), iltica süreci kişinin yeni geldiği ülkede kurumlar tarafından ve toplumun diğer üyeleri tarafından yargılandığı, sorgulandığı yasal ve politik bir süreçtir, Öte yandan iltica eden kişinin de kendini sorguladığı, başından geçen olayları tekrar tekrar düşündüğü, içinde çözüm aradığı bir süreçtir. İltica eden kişinin geldiği ülkede yeni bir statü kazanır. Bu statü mülteci olma halidir. Knudsen (2005) (aktaran Biner, 2016: 51)'e göre, mülteci olmak sadece bir eylem değil, meşru bir yönetim yeniden kurulana kadar verilen mücadeledir.

2.2.3. Ulus- Devlet ile Uluslararası Göçün İlişkisi

Wimmer ve Schiller (aktaran İçduygu vd., 2014: 51)'e göre ulus- devlet ve uluslararası göç ilişkisi iki konu etrafında gelişmiştir. Bunlardan ilki, ulus-devlet inşası uluslararası göç anlayışını şekillendirmiştir savı, diğeri ise bu savın içerdiği algının sosyal bilimlerin teorilerini ve yöntemlerini, özellikle de göç ve göçmenlerin konumu üzerine olan bilimsel söylemleri etkilemiştir. Ulus- devlet ilkesi temelinde kurulan devletler ortak bir soy, ortak bir dil ve ortak bir kültür etrafında şekil almıştır. Ulus- devlet kavramının ortaya çıkışına bakıldığında Abadan- Unat (2017: 302), ulus-devlet

kavramını kısa bir geçmişi olduğunu, Avrupa’da 1648’de Westfalen Barış Antlaşması ile biten uzun soluklu din savaşlarının ardından geliştiğini belirtir ve ulus-devletin özelliklerini şöyle açıklar:

- Belirli bir coğrafya parçası üzerinde, uluslararası antlaşmalarla güvenceye bağlanmış egemenlik hakkına sahip bir kurumdur.
- Sahip olduğu özerkliğe dayanarak belli bir toprak üzerindeki ekonomik, kültürel ve toplumsal yaşamı denetler.
- Sınırları üzerinde mutlak bir denetim hakkına sahiptir. Bu denetim sınırları geçen mallar, sermaye ve kültürel ürünler olmaktadır (Abadan- Unat, 2017: 302).

Bu üç temel öge devletin hukuksal anlamda tanımlanmış özelliğini ortaya koyar. Bunun yanında devletin coğrafi anlamda kesin olarak çizilen sınırlarına ve bir devlet halkına işaret eder. Aynı dili konuşan, aynı soydan gelen ve ortak bir dini inanca sahip olma ulus devletlerin temel özelliği olmuştur. Ortak bir tarih, ortak bir kültür ve ortak bir dile dayanan ulus anlayışı beraberinde vatandaş ve yabancı kavramlarını getirmiştir. *“Ulusal sınırların belirlenmesi ve bu sınırları geçen kişilerin ‘yurttaş’ ve ‘yabancı’ kimlikleri ile kayıt içine alınması süreci başlamıştır. Pasaport belgesi bu dönemde yaygınlaşmaya başlamıştır. Devletlerin yabancılara verdiği oturma ve çalışma izinleri bu dönemde kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu süreç, her anlamda bugün uluslararası göç dediğimiz olgunun ortaya çıktığı dönem olmuştur”* (Messina ve Lahav, 2006’dan aktaran İçduygu vd., 2014:13). Vatandaş ve yabancı kavramlarının ortaya çıkışı ve ülkelerin hukuk sisteminde yer alması, beraberinde yabancı kavramını geliştirmiştir. Yabancı kavramı uluslararası göç hareketlerini şekillendiren temel öge olmuştur.

2.2.4. Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisi

Bugün uluslararası göç çok boyutlu bir hal almıştır. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) istatistiklerine göre 2019 yılı sonu itibariyle dünyada yerinden edilmiş 79,5 milyon insan vardır. Bu insanların 29,6 milyonu kendi

ülkesi dışında başka bir ülkeye sığınmış ve uluslararası koruma sahibi olan mültecilerdir⁸.

Dünya çapındaki göç hareketlerinin geçmişi çok eski olmakla beraber milyonları kapsayan geniş çaplı hareketler İkinci Dünya Savaşı sonrasında ürünleridir (Abadan-Unat, 2017: 351). İki büyük dünya savaşına tanıklık eden dünyada küreselleşme ve Soğuk Savaş dönemi ile göç uluslararası sahada önemli bir yer almıştır. 19. yüzyılın sonundan başlayıp 20. yüzyılın ilk otuz yılında meydana gelen büyük ölçüde sınırların değişimi, türdeş ulus kurma politikaları, etnik arındırma, zorunlu nüfus mübadeleleri, dünya savaşları ve soykırım uygulamaları sonucunda meydana gelirken, sadece İkinci Dünya savaşı esnasında 73 milyon insan kayıp kaydedildi (Özgür, 2018: 199).

İkinci dünya savaşının bitmesinin ardından komünist blok ve kapitalist blok arasında başlayan ideolojik mücadele Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemi başlatmıştır. 1975'te 2,4 milyon olan küresel mülteci nüfusu, 1985'te 10,5 milyona ve 1990'da 14,9 milyona ulaşmıştır. Soğuk savaş bitimi sonrasında küresel mülteci nüfusu 12,1 milyona inmiştir (Castles ve Miller, 2008: 145). Bu tarih aralıkları aynı zamanda İran'da 1979 devrimini yaşadığı aralıklara denk gelmektedir.

Abadan-Unat, (2017: 5) göç hareketlerindeki sorunların 21. yüzyılın meta hikayesine dönüşen küreselleşme kavramında saklı olduğunu belirtir ve küreselleşmeyi *ufukların kaydırılması* olarak anlaşılması gerektiğini vurgular. Küreselleşmenin en çarpıcı özellikleri; yatırım, ticaret, kültürel ürünler, fikirler ve insanlar gibi farklı unsurların artan bir biçimde sınırlar arası dolaşımı ve çok farklı konumlardan kontrol edilen ulusaşırı ağların yaygınlaşmasıdır (Castells 1999; Held v.d, 1999 aktaran Castles ve Miller, 2008: 3).

Giddens (2012: 631-1067) Marshall McLuhan'ın elektronik medya ile beraber dünyanın geldiği son durumu betimlemek için kullandığı *küresel köy* kavramını, küreselleşme ile beraber dünyanın bir köy haline geldiğini vurgulamak için kullanır. Bu durumu, ulaşım ve iletişimde yaşanan gelişmelerden bağımsız olmayacak şekilde ele alır. Abadan-Unat (2017: 6) ise iletişim ve ulaşım da yaşanan gelişmelerin

⁸ <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 24.07.2020)

küreselleşme ile ilişkisini; iletişim araçlarının olayları nefes kesici bir süratle yaygınlaştırması, seyahat masraflarının ucuzlaması, bilinmeyen diyarların ve insanların medya aracılığı ile giderek daha cazip bir hale gelmesi üretim sürecini uluslararası bir hüviyete kavuşturdu şeklinde vurgular.

Castles ve Miller (2008: 4), son dönemlerde göç hareketleri üzerinde sadece küreselleşmenin değil 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanmasının da etkili olduğunu vurgular. Bu olay uluslararası göçü nasıl etkiledi? sorusuna karşılık Castles ve Miller (2008: 4), uluslararası göç hareketinin ancak son zamanlarda yüksek düzeyde dikkati hak edecek biçimde önemli görülmeye başlanan ve göç hareketlerinde yeni kuralların uygulanmaya başlandığı bir süreç olduğunu belirtir.

2.2.5. İş Gücü Piyasası ve Göç Kuramları

Massey vd, (2014:13)'ne göre son 30 yılda göç, önemli bir güç, olarak ortaya çıkmıştır. Onlar uluslararası göçün ne zaman başladığını sorguladıkları çalışmalarında bunu anlayabilmek için göç kuramlarına bakılması gerektiğini belirtirler. Bu başlık altında bütün göç kuramlarını ele almak yerine araştırma problemi doğrultusunda ve alan çalışmasında mültecilerin iş gücü piyasasına katılımı ve deneyimlerine ilişkin olarak ikiye bölünmüş emek piyasası ve göçmen ağı kuramı ele alınmıştır. Bu kuramların ele alınma nedeni alan çalışmasında mültecilerin iş gücü piyasasındaki deneyimlerinin ikiye bölünmüş emek piyasası ile ilişkili olduğu görülmüştür. Mültecilerin göç öncesi ve göç sonrası deneyimlerinde kurdukları ilişkilerde ise göçmen ağı kuramının görüşleri sahada ortaya çıkmıştır. Son olarak iş gücü piyasasında genelde bütün göçmenler özelde ise kadın göçmenlerin durumu ele alındıktan sonra yüksek vasıflı göçmenlerin tanımına ve göçteki konumuna yer verilmiştir.

2.2.5.1. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı

Bu kuram, uluslararası göç hareketlerinin modern sanayi toplumlarının iş gücü talebinden ileri geldiğini savunur (Abadan-Unat, 2017: 57). Abadan-Unat bu kuramı açıklarken Micheal J. Piore'nin ikiye bölünmüş iş gücü piyasası varsayımı ile açıklar.

Piore (1979)' ye göre ileri derecede endüstrileşmiş toplum ve ekonomileri dört temel özellikten dolayı sürekli ucuz esnek iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır (aktaran Abadan-Unat, 2017: 58). Bu temel özelliğin ilki yapısal enflasyondur. Bir işten elde edilen gelir aynı zamanda işe bağlı olan statü ve itibarı da yansıtır. İşverenler vasıfsız bir iş için, işçi aradıkları zaman bu iş için düşük bir ücret verirler. Eğer yapılan iş vasıfsız bir iş ise ona göre bir ücret saptanır yani daha fazlası verilmez. Aksi takdirde diğer mesleklerde vasıflarda çalışanlarda ücretler için zam isteyecektir. Bu durumda ücrete bağlı olarak gelişen statüyü tamamen sarsacaktır (Abadan-Unat, 2017: 58). İkinci neden motivasyon sorunlarıdır (Massey vd., 2014: 21). *“İnsanlar sadece gelir için değil, aynı zamanda toplumsal statü birikimi ve statünün devamı için çalıştıklarından mesleki hiyerarşiler, işçilerin motivasyonu için kritik önem arz eder. İş hiyerarşisinin en dibinde sürdürülecek bir statü olmadığından ve yükselmek için çok az yol olduğundan akut motivasyon sorunları yaşanır”* (Massey vd., 2014: 21). Uluslararası göç sürecinin üçüncü nedeni Massey vd., (2014:22) ekonomik düalizm olarak ele alır. Abadan-Unat (2017: 58) bu durumu gelişmiş ülkelerin iş gücü talebinin sınırsız olmasına ve gelişmiş ülkelerin ekonomilerini canlı tutmak için iş gücüne duydukları ihtiyaca bağlar. Massey vd., (2014: 22) uluslararası göçün dördüncü özelliğini emek arzının demografisi olarak nitelendirmiştir. Bu tanım göçmen kadın ve çocuklara yöneliktir. Kadınlar, çocuklar ya da gençler ailelerine ve kendilerine ek gelir sağlamak için çalışmışlardır. Yani, hane halkını geçindiren birinci kişiler değildir. Kadınlar ekonomik olarak evi geçindirmekten ziyade eş, kardeş, annelik statüleri ile ön plana çıkmıştır. Gençler aynı şekilde tarihsel süreçte iş piyasasına girişlerine bakıldığında para kazanma, tecrübe ve farklı meslekleri deneyimleme amacıyla emek piyasasına girişleri söz konusu olmuştur. Sermaye ile emek arasındaki farkın gözetilmesi gerektiğini vurgulayan Abadan-Unat iş gücünün nasıl ikiye bölündüğünü şöyle ele almıştır:

Sermaye emek üretiminin değişmez bir etkenidir. Talebin dalgalanması karşısında kullanılmayabilir, ancak tasviye edilemez. Sermaye sahipleri her zaman işsizliğin masraflarını karşılamak zorundadır. Emek ise değişmez bir faktördür. Talep azalınca, iş gücüne yol verilir. Sermaye sahipleri imkân buldukları ölçüde, sürekli talebi yatırım gerektiren altyapı yatırımları ile dalgalanan talebi ise iş gücü ithali ile karşılamaya çalışırlar. Böyle sermaye-yoğun metotlar temel istekleri, emek-yoğun metotlar ise mevsimlik, dalgalı

istekleri karşılamak üzere kullanılmaktadır. Bu ikilik (dualism) iş gücünü ikiye bölmektedir (Abadan-Unat, 2017: 59-60).

İşgücü piyasasının bu ikili karakteri bölünmüş iş gücü piyasasını yaratarak ikinci sektörün düşük ücret, istikrarsız çalışma koşullarından oluşmasını ve yerli işçilerin bu sektörde yoğunlaşmamasında bir faktör oluşturur. Bu sektörde artan iş gücü talebini işveren göçmenler üzerinden sağlar (Abadan-Unat, 2017: 60) İkincil sektördeki niteliksiz işler için yerli işçi bulamayan işverenler, kendilerini yerel hiyerarşi sıralamasını bir parçası olarak görmediklerinden düşük statülü işleri kabul etmeye hazır olan göçmenlere dönmektedir (Güllüpinar, 2012: 65).

2.2.5.2. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Literatürde ağ, sosyal ağ, şebeke ağbağ şeklinde ifadeleri vardır (İşcan ve Çakır, 2019:195). Network kuramı ortaya çıkmadan önce yapılan göç çalışmaları göçün hangi nedenlerden dolayı oluştuğuna odaklanmıştır. Bu kuram ise uluslararası göçün zaman ve mekân açısından işlerliğine odaklanmıştır. Her kuramda olduğu gibi bu kuramın da varsayımları vardır. Varsayımlarına bakıldığında Abadan-Unat (2017: 65) göçmen ilişkileri ağının göçü özendirdiğini ve göç etme isteği yarattığını belirtmiştir. Yeni gidecek olanların daha önce gidenler ile kurduğu iletişim sayesinde masraf, risk ve ücret farklılıklarında azalma olmaktadır.

Göçmen ağları, eski göçmenler ve göçmen olmayan insanlar arasındaki bağı, akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan toplumun kökleri aracılığıyla kurar. Onlar uluslararası hareketliliğin olasılığını (ihtimalini) artırır. Göçmen ağları eski göçmenler ve göçmen olmayan insanlar arasındaki bağı, akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan toplumun kökleri aracılığıyla kurar. Onlar uluslararası hareketliliğin olasılığını (ihtimalini) artırarak harekete bağlı maliyet, riski düşürür ve göçe ilişkin beklenen geri dönüşleri artırır (Massey vd., 2014: 28-29). Göç kanalları çoğaldıkça, göçmenler için daha fazla hedef ülke ve faaliyet alanı sunmaktadır. Bu ağların enformel olması halinde, göçmenlerin seyahat ve konaklamalarını karşılayabilmektedir (Güllüpinar, 2012: 72). Göçmenler yerleştikleri yeni ülkede kurdukları ağlar sayesinde geldikleri ülkenin bir temsilini oluşturmaktadır. Yeni yerleştikleri ülkede kurulan ilişkilerin kurumsal bir hal alması devletin uygulayacağı politikalarda toplumu denetleme konusunda zorlanacağını gösterir. Bazı ülkelerin aile

birleşmesini sağlayan politikaları göçmenlerin kurdukları ağı güçlendirmekte yeni üyelerin gelmesini kolaylaştırmaktadır (Abadan-Unat, 2017: 65). Güllüpınar (2012: 73) için göçmen ilişkiler ağı aynı zamanda göçmenlerin başvurulabileceği, göçle ilgili yardım alacağı, problemlerin çözülmesini sağlayan sosyal bir sermayedir. Dedeoğlu ve Gökmen'e (2020: 22) göre göçmen ağları yerleşen göçmenlerin ailelerini yanına alma ve ye yeniden aile kurma sürecini hızlandırarak göçmenlerin göç öncesi yaşam biçimlerini göç sonrasında devam ettirmesine olanak sağlar. Göçmen ağları kuramının bir diğer vurguladığı nokta kadınların erkekleri takip ederek göçe dâhil olduklarını savunan görüşlerin aksine, kadınların ilişkiler ağının geliştirilmesi ve sürdürülmesindeki aktif rolünü vurgular.

Bireyler göç etmeden önce gitmek istediği yerde ikame eden diğer göçmenler ile iletişim kurar ve daha önce gitmiş, yerleşmiş olan kişilerin deneyimleri yeni gelenler için bir izlek oluşturur. Göç süreci dâhil olmak üzere gittikten sonra kurulan yeni ilişkiler göçün bütün süreçlerinin bir ağ gibi birbiriyle bağlantılı olarak gelişmesini sağlar.

2.2.5.3. İşgücü Piyasasında Göçmenlerin Genel Durumu

Şahin (2018, 2166) iş gücü piyasasında sermaye emek ilişkisini, sermaye sahibinin sömürüyü yoğunlaştırmak için ihtiyaçtan fazla emek gücünü elinde bulundurarak, ücretleri düşürdüğünü bu sayede daha çok kar elde edebildiğini belirtmiştir. Sermaye sahipleri yedek iş gücü ordusunu esas alarak her an sömürülmeye hazır bir yedek emek deposu oluşturmakta ve aşırı çalışma saatlerine boyun eğen, daha kolay kontrol edebilecekleri koşullar yaratmıştır.

Küresel göçler bir ülkenin emek piyasasına etki etmeden önce de iş gücü piyasası küresel krizler, işsizlik oranı, istihdam yapısı ve niteliği gibi farklı faktörlerden etkilenmektedir. Fakat kitlesel göçler de emek piyasasını doğrudan ve dolaylı etkileri vardır. Bu göçler emek piyasasında kısa dönemde bir fırsat olarak görülüp tehdit unsuru oluşturabilir ya da bu tehditler fırsata çevrilebilir (Canbey-Özgüler, 2018: 84-85). Topateş vd., (2018: 2019)'ne göre bir ülkede işsizlik oranlarının yüksek, iş gücüne katılım ve istihdam oranlarını düşük olmasına rağmen göçmenler iş gücü piyasasına dâhil olabilmekte ise bu durum kayıt dışı istihdamın

yaygınlığıyla ilişkilidir. Yüksek kayıt dışı çalışmanın fazla oldu bir iş gücü piyasası, göçmenleri iş gücü piyasasının en alt ücret tabakasına yerleştirir. Yasadışı göçmenlerin, sınırdışı edilme korkusu, iş gücü piyasasının olumsuz koşullarına rıza göstermelerine sektörde düşük ücretlerde çalışmalarını mecbur bırakmıştır. “Marx, (2004) bu noktada göçmen işçileri nispi artı-nüfus kaynaklarından biri olarak değerlendirmekte ve onlar için ‘sermayenin hafif piyadeleri’ yorumunu yapmaktadır” (Marx, 2004’ten aktaran Şahin, 2018: 20167).

Yeni göç akımlarında göçmen profilleri vasıflı ve yüksek eğitilmiş bireyleri içine alacak şekilde çeşitlenmiştir. Bu akımlar içerisinde, kadın göçmenlerin görünürlüğü artmıştır. Kadınlar göç hareketlerinde yalnızca aile bireyi olarak değil, tek başına hareket eden göçmenler olarak katılmış olup sınırlar ötesine hareket etmişlerdir. Bu durum göç yazınında kadınların pasif konumdan aktör bir konuma gelmesini ve göç çalışmalarının homojen bir yapıdan uzaklaşıp hane temelli analizlerin yapıldığı bir süreci başlatmıştır. Kadınların çocuk yetiştirmede üstlendikleri rol ve çocuğun sosyalizasyon sürecinde çocuğa aktardığı etnik ve ulusal kimlik bilincini aktarması, göç çalışmalarında kadınların göç sonrasında yeni katıldıkları bir toplumsal alanda ortaya çıkacak olan değişimlerdeki önemini vurgulamıştır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 25- 26).

Göç hareketlerinde kadınların sayısındaki artış ve kadınların göç ettikleri ülkelerde çoğunlukla ev işlerinde istihdam edilmeleri, gelişmiş ülkelerin özellikle bakım hizmetlerinde ortaya çıkan iş gücü açığına bağlı olarak göçmen kadın emeğine olan talep artmıştır (Akalin, 2014: 38). Kapitalist üretim sürecinin küresel bir boyuta ulaşması, kadınların ücretli istihdamının istikrarlı bir şekilde artmasına, erkeklerin ise tam zamanlı istihdam içerisindeki oranının düşüşüne neden olmuştur. İşgücünün feminizasyonu olarak adlandırılan bu durum, yalnızca ücretli istihdamdaki kadın sayısındaki artışı ifadesi olmayıp aynı zamanda istihdam koşullarının kötüleşmesini, sosyal koruma ve istihdam güvencelerinin azalmasına, olumsuz koşullarda çalışmayı kabul eden kadınların sayısının artmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreç, göçmen kadınların hizmet sektöründeki esnek ya da a-tipik çalışma olarak bilinen işlerde yoğun olarak çalışmaya başladıklarına ilişkin süreçle örtüşmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 27). Göçmen kadınların, gelişmiş ülkelerin refahına bakım hizmetlerini yerine getiren ucuz ve uysal emekçiler olarak katkıda bulunmuştur. Bu

durum bakım göçü ve sevgi ithali olarak literatürde yer almıştır (Akalin, 2014: 37). Dedeoğlu ve Gökmen'e (2020: 27) göre kadınların bu sektörde yoğunlaşmalarında sınır dışı edilme korkusundan dolayı daha görünmez alanlarda çalışmaları olmuştur. Bu durum kadınların iş gücü piyasasında kayıt dışı, görünmez ve enformel bir şekilde çalışmasına neden olmuştur. Bu bağlamda göçmen kadın emeğini ve istihdamını ele alan araştırmalar, kadınların ev içi hizmetlerde, bakım işlerinde, seks işçiliği ve etnik işletmeler gibi bir dizi ekonomik faaliyette bulunduğunu göstermiştir.

Enformel istihdam kendi içerisinde kategorilere ayrılmıştır. Kadınlar, enformel istihdamın en alt kategorisindeki ücretsiz aile işçiliği ve evde parça başı işlerin yapıldığı, ortalama kazanç ve çalışma koşullarının en kötü olduğu işlerde yoğunlaşmaktadır (Chen, 2012'den aktaran Aşkın ve Aşkın, 2019: 980).

“Göçmen kadınlar çoğunlukla beceri kazanma veya terfi alma ihtimali çok az olan esnek, düşük ücretli ve enformel işlerde çalışmaktadır. Zorlu ve kötü çalışma koşulları, kadınlara daha fazla kişisel ve finansal özerklik için kısıtlı imkânlar sunmaktadır” (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 85). Bu göçmenlerin çoğunun yasal statüden yoksun ve korunmasız olmaları nedeniyle, göçmen kadınların kamusal alana çıkmaları, örgütlenmeleri ve hak talebinde bulunmaları zorlaştırmıştır (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009: 13). Beceri eksikliği ve dil yetersizlikleri gibi dezavantajlara sahip olan göçmen kadınlar, düzensiz yasal statüleri, etnik azınlıkta yer almaları, kayıt dışı ve güvencesiz mesleklerde çalışma hayatına katıldıklarını göstermiştir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 27). Türkiye’de göçmen kadın işçilerin yerli iş gücüne kıyasla ve erkek göçmenlere oranla daha kötü koşullarda ve daha düşük ücretlerde çalıştıkları görülmüştür. Göçmen kadınların tarım ve imalat sektörü dışında en çok eğlence sektöründe ve ev işlerinde yoğunlaştıkları tespit edilmiştir (Şahin, 2018: 2171- 2173)

Türkiye iş gücü piyasasında göçmen işçilerin durumu ele alındığında imalat, inşaat, tekstil ve ev işlerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Göçmen işçilerin en çok çalışma imkânı bulduğu sektör ise tarım sektördür. (Şahin, 2018: 2171). Lordoğlu (aktaran Şahin, 2018: 2171) Türkiye’de kayıt dışı çalışan göçmen işçilerin büyük bir kısmı ülkeye kaçak yollardan giriş yapan kişilerden oluşmaktadır. Kayıt dışı giriş yapan göçmenlerin geldiği ülkeye bakıldığında bunların Irak, İran ve Afganistan’da gelen yasadışı göçmenler olduğu görülmüştür. Bu göçmenler Türkiye giriş yaptıktan

sonra belli bir süre Türkiye’de kalırken asıl hedefleri batı ülkelerine gitmek olmuştur. Bu grubun enformel istihdam piyasası üzerinde marjinal bir etkisi olduğu tahmin edilmektedir. Kadınlar ise genellikle tarım sektöründe, aile içi hizmetlerde, enformel sektörlerde çalışarak ve devletin yerine getiremediği sosyal devlet hizmetlerini ev içinde yerine getirerek görünmeyen işlerin emekçisi olmaya devam etmektedirler(Şahin, 2018: 2179). Göçmen kadınlar çoğunlukla beceri kazanma veya terfi alma ihtimali çok az olan esnek, düşük ücretli ve enformel işlerde çalışmaktadır. Zorlu ve kötü çalışma koşulları, kadınlara daha fazla kişisel ve finansal özerklik için kısıtlı imkânlar sunmaktadır. Bu durum, evde ve iş gücü piyasasında ciddi ekonomik ihtiyaç ve kırılganlığa dönüşmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 28). Erkek emeği yerine kadın emeğini tercih edilmesi ise erkek emeğini olumsuz etkilemekte ve kadınların daha düşük ücretlerde çalışmaya razı olmalarına neden olmuştur. Bu durum erkek iş gücüne ödenen ücretlerin düşmesine yol açmıştır. Kadın emeğinin değersizleştirilmesi dolaylı yoldan erkek emeğinin değersizleşmesine neden olmuştur (Şahin, 2018: 2179).

Bu bağlamda küreselleşme ile beraber uluslararası göç hareketlerinde göçmen tipolojisinde değişiklikler olduğu anlaşılmıştır. Kadınların göç etmesi göç çalışmalarını yeni bir yöne vermekle beraber iş gücü piyasasını da etkilemiştir. Kapitalist üretim sürecinde genel olarak kadınlar özelde ise göçmen kadınlar düşük ücretlerde, vasıfsız işlerde, ağır çalışma koşullarında, riskli işlerde yer almıştır. Bu durum kadınların iş gücü piyasasına dezavantajlı koşullarda çalışmasını ve ikincil bir iş gücü olarak emek piyasasında yer almalarına neden olmuştur. Türkiye’de göçmenlerin yedek iş gücü rezervi konumunda olmaları (Topateş vd., 2018: 2019) sonucu iş gücü piyasasında göçmenlerin durumu hakkında şöyle söylenebilir: Yasa dışı çalışma koşullarını ağır ve risklidir. Göçmenler daha düşük ücret ve uzun sürelerle çalışmaktadır. Özellikle kadın göçmenler sosyal güvencesiz bir biçimde ev hizmetlerinde önemli bir bakım açığını doldurmakta, eğlence ve fuhuş sektöründe sömürülme veya zorla çalıştırılmaları söz konusudur. Güvencesiz ağır çalışma koşullarda düşük ücrete razı gelmelerinin başında kaçak olarak çalışmamanın verdiği korku ve geçim sıkıntısı gelmektedir.

2.2.5.4. Yüksek Vasıflı Göçmen

Yüksek vasıflı göçmen kavramı uluslararası göç olgusu ile beraber gelişmiştir. Nohl vd., (2011: 11)’ne göre, uluslararası rekabet alanında yüksek vasıflı göçmenler çekici bir hedef kitle olmakla beraber, yüksek vasıflı göçmenler, becerilerin aktarılabirliği ve uluslararası alanda hareket kabiliyeti sayesinde, küresel piyasada peşinen koşulan birer *mal* haline gelmiştir. Yüksek vasıflı göçmenleri birer mal olarak tanımlamalarında ülkelerin yüksek vasıflı kişilere cazip teklifler sunarak kendi ülkelerine çekme çabalarından kaynaklıdır.

Avrupa ülkeleri, yabancı iş gücü çalıştırma konusunda geleneksel olarak kısıtlayıcı davranmışsa da günümüzde bu konuya büyük önem atfetmektedir. Şimdilerde dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin “en iyi beyinler” diye tanımlanan en parlak zekalarını kendilerine çekmek için yarıştıkları görülmektedir (Shacher, 2006’dan aktaran Nohl vd., 2011: 11). Yüksek vasıflılara artan ihtiyacı karşılamak amacıyla, gelişmiş olan ülkeler 1960’lardan itibaren gelişmekte olan ülkelere yaşayan nitelikli insanlara cazip teklifler sunarak *beyin göçü* yolu ile ihtiyaçlarını giderebilmişlerdir (Barrere ve Others, 2004’ten aktaran Koçak ve Usta, 2011: 62).

1960’lı yıllarda beyin göçü adı altında herhangi bir meslek dalında deneyimli, başarılı bireyler, gelişmiş ülkelere doğru göçler başlamıştır. Bu durum son yıllarda yüksek vasıflı göçmen olarak hem göç literatüründe ve ülkelerin politikasında önemli bir yer edinmiştir. Ouaked’a (2002: 154-155) göre, yüksek vasıflı göçmenlerin akışı, İkinci Dünya Savaşı’nın sonundan bu yana her on yılda bir artmış ve son yıllarda karmaşık bir hal almıştır. Ayrıca yazar, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yapılan göçlerin farklı tipolojilere sahip olduğunu belirtir. Ouaked (2002: 155) için, bir durum karmaşık bir hal almıştır: Kadınlar yüksek vasıflı göç artışının belli bir kısmını oluşturmaktadır. Artık yüksek vasıflı kişilerin göç nedeni salt ekonomik etkenlere bağlı değildir. İlk yüksek vasıflı göçlere bakıldığında gelişmiş ülkelerin özellikle üçüncü dünya ülkelerinden nitelikli, donanımlı kişileri kendi ülkesinin iş gücü piyasasına katmak için çeşitli cazip teklifler sundukları görülmüştür (Ouaked 2002: 155). Bugün geline nokta yüksek vasıflıların birbiriyle yarış halinde olduğu bir süreç göze çarpar. Enformasyon, bilişim alanındaki gelişmeler farklı vasıfları,

farklı ihtiyaçları ve farklı meslekleri ortaya çıkarmıştır. Bu noktada, bu alanlarda en iyiler günümüzün yüksek vasıflılarıdır.

Bir ülkenin yüksek vasıflı göç vermesi ilk olarak dezavantajlı bir durumdur. Fakat Ouaked (2002: 156), yaptığı araştırmada geri kalmış ülkelerin yüksek vasıflı göç vermesinin sadece olumsuz taraflarının olmadığını belirtmiştir. Ouaked'e (2002: 156) göre yüksek vasıflı göç veren bir ülkedeki kişiler, yurtdışında daha yüksek ücretlerde ve daha iyi koşullarda çalışmak için de yükseköğretime devam etmektedirler. Bu durum geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerdeki, eğitim düzeyini yükseltmektedir. Yükseköğretimini bitiren bir kişi kendi ülkesinde kalmaya devam ederse, ülkesine yapacağı katkı artacaktır, aynı zamanda bu kişi ülkesinin gelişimine de katkı sağlamış olacaktır. Ters bir durum yaşanırse yani yüksek vasıflı kişi, kendi ülkesi yerine başka bir ülkeye giderse farklı bir şekilde ülkesine katkı sağlayacaktır. Bazı ülkeler planlı olarak, akademik alana fayda sağlaması, ülkeye döviz girmesi ve uluslararası bağlantılar geliştirmek için yüksek vasıflı iş gücü ihraç etme yollarını geliştirirler. Örnek olarak Filipinler'deki üniversiteler, müfredatlarını uluslararası taleplere uyacak şekilde yapmış ve yüksek vasıflı göç ihracatını kolaylaştırmıştır.

Yüksek vasıflı göçmeni karmaşıklaştıran bir diğer boyut, beyin göçü ile olan benzerlik ve farklılıklardır. Gökbayrak (2008: 72), beyin göçünü şöyle tanımlar: Yüksek düzeyde eğitime ve buna bağlı olarak niteliğe sahip iş gücünün, en genel anlamda daha iyi yaşam ve çalışma olanakları sunan ülkelere gitmesidir. Beyin göçü olarak giden bir kişi gittiği kendi ülkesine dönebilme imkânına sahiptir. Ama yüksek vasıflı göçmen kategorisinde bulunan mülteciler için ülkeye dönmek söz konusu değildir. Zorunlu nedenlerden dolayı göç eden, ülkesine dönemeyen ve başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan kişilerin göç nedenlerine bakıldığında ekonomik nedenlerin yanında siyasal, politik, dinsel, etnisite, savaş, baskı, zulüm gibi zorunlu nedenlerle yapılan göçler olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Göç Politikaları ve Çalışmaları

2.3.1. Uluslararası Göç ve Türkiye

Fransız İhtilali'nin yarattığı milliyetçilik akımı, Dünya'da yeni bir düzen anlayışı başlatmıştır. Bu yeni düzen her milletin kendi devletini kurabilme düşüncesini

barındırıyordu. Milliyetçilik akımından etkilenen çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti, dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalan devletler arasına girmiştir. Bundan dolayı uluslararası göçte Türkiye'nin konumu ele alındığında, 1923'ten önce yaşanan olayların, yani Osmanlı yönetiminden kalan siyasal olayların etkisi görülmektedir. Deniz (2009: 190)'e göre, tarihi süreç içerisinde Türkiye'ye yönelen mülteci ve sığınma hareketleri Türkiye'ye zengin bir tecrübe kazandırmıştır. Gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye milyonlarca insan, bireysel veya toplu olarak sığınma talebinde bulunmuştur.

Tarihsel süreçte Türkiye siyasi amaçlı yapılan zorunlu göçlere birden fazla kez tanık olmuştur. İmparatorluktan ulus-devlete dönüşüm sürecinde daha önce imparatorluk sınırlarında yaşayan özellikle Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye'ye göçleri yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. "Cumhuriyet döneminin ilk önemli kitlesel göç deneyimi olan mübadeleyle ilgili araştırmalardan, Osmanlı'dan intikal eden iskân kurumu ve geleneğinin etkisini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu dönemde çıkarılan yasalar incelendiğinde, Osmanlı'dan devralınan iskan kurumunun yeni koşullara göre yeniden düzenlendiğini ve merkezileştirildiğini söyleyebiliriz" (İçduygu vd., 2014: 103)

Türkiye'nin modernite projesini bir ulus-devlet oluşturma çabası ile ortaya koyduğunu ifade eden İçduygu vd., (2014: 54), bu süreçte yaşanan göç hareketlerini, ulus-devlet inşası sürecinin temel atma evresi olarak ele alır ve 1923-1950 yılları Türkiye'de nüfus hareketleri anlamında iki temel olaya dikkat çekerler. Birincisi, Müslüman olmayan nüfusun yurtdışına göçü ve ikincisi Türkiye'nin sınırları dışında kalmış daha önce Osmanlı toprakları olan ülkelerdeki Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye'ye göçünün sağlanması. Bu dönemde yaşanan göçlerin çoğunluğu balkanlardan gelmiştir. Tekeli, bu göçleri *Balkanlaşma* göçleri olarak tanımlamıştır (Ciğerci, 2018: 107). İçduygu vd., (2014: 101)'ne göre, bu dönemde gündeme gelen mübadele ya da zorunlu nüfus değişimi uygulaması, uluslararası anlaşmalarla gerçekleşen çok özel bir zorunlu göç türü olmakla beraber, 1923 yılında imzalanan ve Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Anlaşması'yla gerçekleşen bu zorunlu göç uygulaması daha sonraları çok yankı uyandırmış ve tartışılmıştır.

Buraya kadar Türkiye'nin (1923) kurulma aşamasından itibaren birçok göçe maruz kalmasının sebeplerinin ülkenin sosyolojik yapısında ve coğrafi konumunda saklı olduğu anlaşılmaktadır. Sosyolojik açıdan; Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan zorunlu göçler hem Türkiye'nin göç vermesine hem de göç almasına neden olmuştur. Bu göçler ulus devlet çizgisinde gelişen Müslüman ve Türk olan kesimin Türkiye'ye girişini sağlamıştır. Fakat 1950'li yıllardan sonra Türkiye'nin aldığı göçlerde hem coğrafi konumu hem de komşu ülkelerde ve Dünya'da yaşanan siyasi olayların etkilediği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye, savaştan kaynaklanan göçlerden etkilenmiştir. 1933-1945 yılları arasında İkinci dünya Savaşı'ndan dolayı Avrupa'dan başka ülkelere ciddi sayıda göçler yaşanmıştır. Türkiye bilim ve çağdaş üniversite sistemini gerçekleştiren çok sayıda bilim adamı, yazar ve sanatçıdan oluşan 800 Alman mülteciyi kabul etmiştir. (Kirişçi,1991'den aktaran Özgür, 2018: 205-206). Bu göç aynı zamanda Türkiye tarihinde yüksek vasıflı göçmenlerin gelmesi noktasında ilktir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönemde Türkiye, yeni göçler almaya devam etmiştir. Bu göçler şöyle hatırlanabilir: “1946 -90 arasında Sovyetler Birliği'nden 4.163'ü iskânlı, 2.945'i de serbest göçmen olarak kaydedilen 7.108'i aşkın Kırgız, Özbek, Kazak ve Türkmen'in Türkiye'ye kaçmasına yol açtı (Bazin, 1997). Aynı dönemde 2. 194'ü iskânlı ve 723'ü serbest göçmen kayıtlı Uygur Türkü Türkiye'ye sığındı” (Kirişçi, 1994'ten aktaran Özgür, 2018: 208).

İlk olarak Türkiye'de 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu, göçmen, serbest göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen gibi çeşitli göçmen türlerini tanımlamış ise de soydaş odaklı düzenlemelerle sınırlı bir yapı öngörülmüş olup 2006 yılında yapılan değişiklikle 5543 sayılı Kanun halini almıştır (Göç Araştırmaları Dergisi, 2016: 133). 2006 yılında kanunda değişiklik yapılmadan önce Türk soyundan olma veya Türk kültüre bağlı olma şartını barındırıyordu. “*Körfez Savaşı sonrası İran ve Türkiye sınırlarında bekleyen on binlerce Kürt olmasına karşın, ABD ve NATO öncülüğünde Irak'a saldıran uluslararası koalisyon sadece Türkiye sınırına yerleşen Kürtler için, Irak'ın kuzeyinde yer alan Amadiye ve Zaho vadilerini içine alan bölgeleri işgal ederek güvenli bölge oluşturdular*” (Yiğit, 2016: 69). Türkiye'nin savaştan kaçan Kürtleri, Türkiye'ye girişine izin vermek yerine sınırda bekletmesi

1951 Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlama ile Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişiler açısından korumasına ve 2006 yılından önceki düzenleme ile yani Türk soyundan olma ilkesine bağlıdır. Türkiye sınırlarında yaşanan travmatik olaylar Türkiye'nin göç konusunda verdiği hukuki kararların güncellenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

Türkiye, stratejik konumu gereği göç alan göç veren iltica ülkesi, bekleme ülkesi veya geçiş ülkesi olma tanımlarına sahiptir. 2008 yılından sonra Suriye'de yaşanan iç savaştan kaçan göçmenlerin Türkiye'ye yığılması devletin bu konuda yeni hukuki düzenlemelere başvurmasına yol açmıştır. Cenevre Sözleşmesinin coğrafi çekince koyarak imzalayan Türkiye; İran, Afganistan, Suriye, Irak komşu ülkelerden gelen göçmenleri mültecilik statüsü vermemektedir. Cenevre Sözleşmesini imzalayan ülkeler 1967 Protokolü ile coğrafi ve tarihe ilişkin sınırlamaları kaldırmak amacıyla tekrar bir araya gelinmiştir. Türkiye, *1967 Protokolünün 1'inci Maddesinin 3'üncü fıkrası uyarınca, coğrafi alandaki sınırlamayı kendisi açısından devam ettirmiştir* (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018: 24).

Türkiye 1951 Sözleşmesi'nin imzacılarından olmakla birlikte *coğrafi çekince* yi halen muhafaza eden tek ülkedir. Anlaşmaya taraf olan ülkeler mülteciler konusunda 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni temel mevzuat olarak görüyorsa da mülteci kriziyle karşılaştıkları döneme ve karşılaştıkları kitleye göre düzenlemeler yapmayı tercih etmektedir. Türkiye'nin mülteci politikası da zaman içinde gelişen mülteci akınlarıyla şekillenmiştir (Kırmızıgül, 2017: 170). Bu protokol sonucunda Türkiye tarihsel sınırlama şartını kaldırmış fakat coğrafi çekince şartını devam ettirmiştir. Fakat Suriye'de çıkan iç savaştan dolayı üç milyona yakın Suriyeli'nin Türkiye'ye gelişi ile beraber, Türkiye'nin göç politikasında yeni düzenlemeler yapmasını gerektirmiştir. Türkiye'ye farklı ülkelerden kitlesel sığınmacıların gelişleri söz konusu olmaktadır. Bu gelişlerden ilki 1979'da İran'da Şah rejiminin devrilip, Humeyni rejiminin kurulmasının ve İran-Irak Savaşı'nın ardından yaklaşık bir milyon İranlı'nın Türkiye'ye gelişidir (Buz, 2008: 126).

2011 yılında Suriye'de başlayan savaş ve insani krizin sonucu olarak milyonlarca insan yerinden edilmiştir. Açık kapı, temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanması ve geri göndermeme esaslarına dayanan insani iltica politikası

uygulayan Türkiye’de, 2018 yılı başı itibariyle yaklaşık 3,4 milyon Suriyeli geçici koruma statüsüyle yaşamaktadır. Suriyelilerin yanı sıra Irak, Afganistan, İran, Somali gibi ülkelerden Türkiye’ye uluslararası koruma bulmak maksadı ile gelen 2017 sonu itibarı ile 300 bin sığınmacı bulunmaktadır. Türkiye’de bugün 3,4 milyonu geçici koruma statüsüyle, 300 bini uluslararası koruma başvurusuyla, 600 bini ikamet izniyle olmak üzere yaklaşık 190 farklı ülkeden, farklı statülerde 4,3 milyon göçmen yaşamaktadır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018: 246).

5 Kasım 2011 tarihinde Başbakanlığa gönderilen Kanun Tasarısı taslağı, 4 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş, 11 Nisan 2013 tarihli Resmî Gazete’de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) olarak yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun ile insan hakları temelinde, özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengenin korunduğu, uluslararası insan hakları normlarına ve AB müktesebatına uyumlu, göç alanında ihtiyaç duyduğumuz hukuki, idari ve fiziki alt yapıya uygun, etkin ve yönetilebilir bir göç sistemi kurulmuştur (Göç Araştırmaları Dergisi, 2016: 134).

Avrupa dışında gelenlere mültecilik statüsü vermeyen ama gelen Suriyelilerin durumunun mültecilik tanımı ile eşleşme durumu hukuki olarak yeni düzenlemelere olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. “6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği uyarınca ülkemizde bulunan Suriye vatandaşlarının hukuki statüsü geçici korunandır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018: 16). Kanunda yapılan bu düzenleme ve değişiklikler aynı zamanda Türkiye göç politikasının olağanüstü durumlara hazır olmadığını ve göç politikalarının güncellenmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. 14 Kasım 2013 tarihinde İçişleri Bakanlığı’na bağlı İl Göç İdaresi’nin resmi gazetede yayınladıkları yönetmeliğin 5. maddesi ile BM ofislerinin görevlerine sınırlama getireceği ve yabancılar ile ilgili yapılacak başvuruların Türkiye’ye ait kurumlar tarafından yapılacağını bildirmiştir⁹.

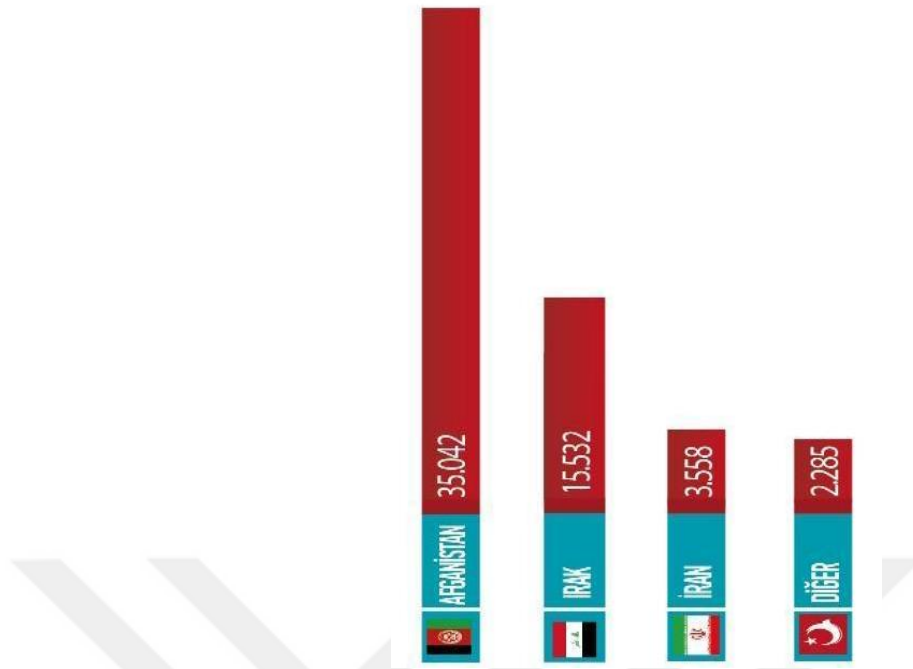
Alt yapı hazırlıkları yaklaşık 1 yıl süren, Mülakat ve Karar Merkezi veya yaygın adıyla Karar Merkezi olarak bilinen, yasal adıyla Uluslararası Koruma Bürosu

⁹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/11/20131114-4.htm> (Erişim Tarihi: 10.07.2020)

kurma hazırlık çalışmaları 25 Haziran 2018 tarihi itibarıyla yayınlanan 25/06/2018 tarihli Uluslararası Koruma Bürolarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge ile kuruluş, aşamasını tamamlamıştır (GİGM, 2018'ten aktaran Menekşe, 2018: 194). *“Özellikle BMMYK'nın 10 Eylül 2018 tarihi itibarıyla, uluslararası koruma alanındaki faaliyetlerini sonlandırması ile başlayan süreçte (UNHCR, 2018), Karar Merkezleri, Türkiye Cumhuriyeti adına yabancıların iş ve işlemlerini yürüten yetkili kurum olan GİGM'in Türk İltica Sistemi'ni etkin işletebilmesinde önemli rol oynayacaktır”* (Menekşe, 2018: 216). Türkiye'nin Suriyelilere geçici koruma statüsü vermesi ülkelerinden zorunlu nedenlerle geldiklerinden dolayı olmuştur. Hayati tehlikeleri olmasından dolayı iltica edenler için de yeni bir düzenleme yapılmıştır. *Şartlı mülteci* statüsü bu anlamda atılmış önemli bir adımdır:

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; dini, tabiiyeti belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamaya, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir. Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini, 1. maddesindeki mekân bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak “Coğrafi Kısıtlama” ile kabul etmiştir. Buna göre “şartlı mülteci; Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kişidir.”¹⁰

¹⁰<https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> (Erişim Tarihi: 05.06.2020)

Şekil 1. 2019 yılında uluslararası koruma başvurusuyapan yabancıların uyruklarına göre dağılımı.

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>

2019 yılında AB ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)’nın yapmış olduğu araştırmada en çok uluslararası koruma talebinde bulunulan ülkeler sırasıyla Almanya, Fransa, İspanya, Yunanistan ve Türkiye’dir. Türkiye 56.417 koruma başvurusu ile ilk 5. sıradadır¹¹. 2019 yılında Türkiye’ye yapılan uluslararası koruma başvurularında İranlı mülteciler 3.558 ile 3. sıradadır. Bu bağlamda Türkiye gelişmiş ülkelere gitmek isteyen sığınmacılar, mülteciler ve diğer göçmen grupları için transit bir alan olmaya devam etmektedir.

Göç çalışmalarının kavram dağarcığına 1990’lı yıllarda katılan “transit göç” kavramı, genellikle düzensiz göçle bağlantılı şekilde ele alınmaktadır. Bu bir yandan kavram ve kategoriler arası geçişliliği gösterirken öte yandan tanımlama yapmanın güçlüğüne ortaya koymaktadır. Transit göç, geçiş halinde ve göç yolculuğunda ara duraklardan birinde bulunduğunu, hedef noktasına henüz ulaşmadığını ve bir bitmemişliği ifade eder (Şirin-Öner, 2018: 17).

Türkiye devletine farklı milletlerden gelen göçmenlerin Avrupa ülkelerine geçişi kolay olmamaktadır. “Soğuk Savaş sonrasında hızla yayılan küreselleşme ve Türkiye’nin AB’ye üyelik süreci gibi birçok gelişme ulusal ve uluslararası dinamikleri

¹¹ <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> (Erişim Tarihi: 11. 07. 2020)

etkilemiş ve bu süreç Türkiye’ye yönelen göçmen ve sığınmacı örüntüsünde belirgin değişikliklere neden olmuştur. Türkiye, son yirmi yıl içinde sadece göç veren ve göç alan bir ülke değil, aynı zamanda başka ülkelere gitmek isteyen ülke vatandaşları için geçiş yapabilecekleri bir “göç geçiş ülkesi” konumuna gelmiştir” (İçduygu vd., 2014: 14).

Türkiye’de uluslararası koruma sahibi olan İranlılar şartlı mülteci statüsündedir. YUKK ile uluslararası koruma türlerinden biri olarak kabul edilen şartlı mülteci statüsü, Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi çekinceye kaynaklanan Türk hukukuna özgü bir koruma statüsüdür (Nurdoğan ve Doğan, 2019: 132). UNHCR 29 Mayıs 2020 itibariyle Türkiye’de başta 3.6 milyon Suriyeli olmak üzere diğer milletlerden 400.00’e yakın mülteci ve sığınmacı bulunduğunu belirtmiştir.¹²

2.3.2. Türkiye’de Göç Çalışmalarının Seyri

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ve Dünya Bankası azgelişmiş ülkelerin önce tarım sektörünü modernleştirmelerini daha sonra da tarım ürünleri ihracatına öncelik tanıyarak kalkınabileceklerini ileri sürdü (İçduygu vd., 2014: 177). Bu süreç Türkiye’de Demokrat Parti’nin Marshall kredilerinin kabul edildiği süreçtir. *“Marshall Planı kredileri kullanılarak tarıma büyük yatırım yapıldı, yeni alanlar tarıma açıldı”* (İçduygu vd., 2014: 178). Tarımda makineleşme ile beraber kırsal alanda işsizliğin ortaya çıkışı kırdan kente göçün yaşanmasına neden olmuştur. *“Kır ve kent arasındaki iş olanakları ve maaşlar arasındaki uçurum ve kentte sosyal imkânların kırsal alanlarla karşılaştırılamayacak kadar fazla oluşu iç göçü hızlandırmış ve zamanla oluşan sosyal ağların da etkisiyle iç göç daha da artırmıştı”* (İçduygu vd., 2014: 179). Dolayısıyla Türkiye göç literatüründe ilk çalışmalar kırdan kente göç üzerine odaklanmıştır. Abadan-Unat (2017:1) ise Türkiye’nin göç kavramıyla geniş ölçüde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tanıştığını ve bu tanışıklığın *toplum mühendisliği* olarak adlandırılan bir planlama faaliyeti olduğunu belirtir. Göçün planlama faaliyeti olarak adlandırılmasının arkasında siyasi gelişmeler yer almaktadır. *“1960 askeri müdahalesinden sonra baş gösteren ekonomik sıkıntılar, işsizlik, döviz darlığı gibi*

¹²<https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 11. 07. 2020)

etkenleri ortadan kaldırmak için düşünülen bir demografik çözüm olarak ortaya çıktı” (Abadan-Unat, 2017: 1). Böylece 1962 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile beraber Almanya’ya yapılan işçi göçleri söz konusu olmuştur. Böylece Türkiye’deki araştırmacılar uzun yıllar misafir işçi, Gasterbeiter, Almancı adı altında Avrupa’ya göç etmek üzere ülkeden ayrılanlarla ilgilenmiştir (Nohl vd., 2011: 7). Türkiye’den Almanya’ya giden işçi göçlerinden bu güne, Avrupa Türkiye’yi birinci dereceden göç veren bir ülke olarak tanımlar (Pusch, 2011: 118). Devlet eliyle Almanya’ya işçi göçü verilmesi yalnızca göç literatürünü değil aynı zamanda bu göçlerden sonra anayasada seyahat etme hakkının verildiği süreci devamında getirmiştir. *“Türk vatandaşları ülkeden serbestçe çıkma ve girme özgürlüğünü ancak 1961 Anayasasının kabulü ile birlikte bir “temel hak” olarak kazanmışlardır”* (Abadan-Unat, 2017: 80-81). 1980’li yıllardan bu yana göç konusu Türkiye’de tekrar önemli bir yer işgal etmeye başlamış, bu tarihten itibaren ülkeye göç sayısal olarak artmakla kalmayıp, göçmenlerin statüsü ve profilide çok değişmiştir (Pusch, 2011: 119). 1980 yılında askeri müdahale, 1990’lı yıllarda Berlin Duvarı’nın yıkılması ile beraber Komünist Rejimin çökmesi Türkiye’nin siyasi nedenlerden dolayı aldığı yeni göçleri başlatmıştır (Abadan-Unat, 2017: 3-4).

Türkiye’de uluslararası göç bağlamında göç hareketlerinin bir konu olarak ele alınması 2000’li yıllarda gelişmiştir. Bu yıllarda Türkiye’de hangi uyruktan gelen göçmenlerin olduğu demografik araştırmalara yansımıştır. 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de göç çalışmaları düzensiz göç üzerine odaklanmıştır (İçduygu vd., 2014: 67). Bu gelişmeler göç çalışmalarının kavram dağarcığına mülteci, iltica, sığınmacı, uluslararası koruma kavramlarının girişini sağlamıştır. *“Göç araştırmalarının belli dönemlerde belli kuramsal tartışmalar etrafında kurgulandığı, araştırma soruları ve metodolojilerin de bu tartışmalardan beslendiği görülmektedir”* (İçduygu vd. :2014:174). Türkiye’ye yapılan göçler ve göçlerle beraber gelen tartışmalar, göçlerin toplumdaki etkisiyle ilintili olarak çalışmalara dâhil olmuştur.

2.3.3. İran ve Göç

İran’ın resmi dini İslam’dır, mezhebi ise Şii’dir. Şii kelimesi anlam olarak *tarafdar* demektir. Bu esasta İran nüfusunun dinsel yapısının %90’ını Şii mezheplerine bağlı Müslümanlar, %7’sini Sünni Müslümanlar, kalan %2’sini ise diğer dinlere

mensup insanlar Bahaîler, Sâbiîler, Hindular, Yezidiler, Ehli Hak, Zerdüşter, Yahudiler ve Hıristiyanlar oluşturmaktadır (Blaga, 1997'den aktaran Korjan 2011: 51). İran'dan dışarıya doğru yapılan göç hareketlerinde, İran yönetim biçiminin dikkate değer bir etkisi olmuştur. Rıza Şah Pehlevi 1925-1941 yılları arasında iktidarda kalmıştır. Bu süreç içerisinde milliyetçi, antikomünist, reformist ve seküler bir yönetim tarzı belirlemiş ve Muhammed Rıza Şah Pehlevi dönemi İran'ın batıya en açık dönemlerinden biri olmuştur (Çitlioğlu, 2015: 29-30). Şah'ın Batı ile yakınlaşması İran halkını rahatsız ederken Humeyni'nin halk içinde popülarlığını hızlı bir şekilde arttırmıştır (Akhlaghiolaghi, 2019: 53). İslam Devrimi'ne giden gelişmelerin tohumları 1978'de büyük halk gösterileri ile atılmıştır. Grevler ve gösteriler giderek yoğunlaşıp ekonomiyi felç edince Şah çareyi Ocak 1979' da ülkeyi terk etmekte bulmuştur (Çitlioğlu, 2015: 31). Ardından Ayetullah Humeyni'nin yönetime gelmesi, İran'dan kitleler halinde yapılan ilk göç hareketlerini başlatmıştır. *“1979 yılında İran'da yeni kurulmuş Ayetullah Humeyni rejimi feministleri, etnik ve dini azınlıkları, liberalleri, solcuları İslam adına baskı altına almakta hiç vakit kaybetmedi”* (Afary ve Anderson, 2015: 213). Bu göç İran'dan yığınlar halinde yapılan ilk göç ilk göç dalgasıdır (Topateş vd., 2018: 2017). Korjan (2011: 51) Humeyni ile beraber Şiileri ve Farsları göz önüne alan bir yönetim anlayışı gelişmiştir. O yüzden İran Anayasası'nda sadece *ehli kitap* olarak bilinen Hıristiyanlık, Yahudilik ve Zerdüştlük dinlerine mensup azınlıkların inanç özgürlüğü güvence altına alınmış ve İran İslami Danışma Meclisi'nde milletvekili bulundurma hakkı tanınmıştır. Dolayısıyla bunların dışında diğer azınlıklar, İran hükümeti tarafından sapkın bir inanç olarak nitelendirilmiş ve yasaklanmıştır. Bu esasta yasaklanan bu dini gruplara mensup insanlar, kimi zaman sert kovuşturmalara uğramaktadırlar (Blaga 1997'den aktaran Korjan, 2011: 51).

Topateş vd., (2018: 2018)'ne göre İran İslam Devrimi sonrasında çıkan Irak-İran Savaşından kaçanların oluşturduğu kitlesel göç İran'dan dışarıya doğru yapılan ikinci göç dalgasını oluşturmuştur. 2009 yılında gerçekleştirilen İran'daki cumhurbaşkanlığı seçimi ise üçüncü göç dalgasını başlatmıştır. Bu üç göç dalgalarında Türkiye birçok İranlı göçmen için transit ülke olarak işlev görmüştür.

Şekil 2. Sınır kapılarından giriş-çıkış yapan yabancı sayısı

2020 yılında yayınlanan Türkiye il Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2005 yılından 2019 yılına değin göçler artmıştır. Özellikle son üç yılda sınır kapılarından yapılan girişler baz alındığında 2019 yılı itibariyle toplam alınan göç 44. 527.385'tir. Sınır kapılarından yapılan girişlerde İranlılar 2.102.677 ile 5. sıradadır. Sınır kapılarından yapılan çıkışlar göz önüne alındığında Türkiye'de son 3 yılda göç verme oranında artış olduğu saptanmıştır. Türkiye'nin sınır kapılarından yapılan çıkışlara bakıldığında ise 2.074. 911 sayısı ile İranlılar 5. sıradadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'de 24 bin civarında İranlı uluslararası koruma başvuru ve statüsü sahibi bulunurken (Hacettepe Üniversitesi, 2017: 43). UNCHR 2018 (İşcan ve Çakır, 2019: 199) verilerine göre Türkiye'de bulunan sığınmacı ve mülteci statüsündeki İranlıların sayısı 37,732'dir. 2020 yılı verileri ele alındığında İranlı mülteci sayısının yıldan yıla arttığı görülmüştür. Bu sayılar resmi olarak (pasaportla) yapılan girişleri içermektedir.

Türkiye'nin sınırları ve komşuları, Doğu Trakya'da Yunanistan ve Bulgaristan, Anadolu toprakları üzerinde kuzeydoğuda Gürcistan, doğuda Ermenistan, Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve İran, güneydoğuda Irak ve Suriye'dir¹³. Konuya İran'dan gelen göçlere bakıldığında Deniz, (2009: 195) Asya ve Afrika'dan gelen göçmenlerin özellikle tercih ettikleri sınırların başında İran sınırının geldiğini belirtmiştir. Bu çalışmada kaçak girişler üzerine yoğunlaşma nedeni ise alan araştırmasına katılan 5 İranlı mültecinin kaçak yollarla Van'a giriş yapmasıdır. Deniz (2009: 195) kaçak yollarla gelen göçmenlerin özellikle İran-Van arasında bulunan sınırı seçme nedenlerinin, bu sınırın kaçak giriş yapmak için uygun olmasından kaynaklandığının altını çizerek, konuyu 6 temel faktör üzerinden ele almıştır:

1. Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan farklı bölgeler (Asya ve Avrupa) arasında bulunması ve bu iki alan arasında geçişler için bir köprü olması,
2. Türkiye'nin çevresinde çok sayıda mülteci üreten ülkelerin bulunması,
3. İran sınırına komşu Van il merkezinde sığınmacılara hizmet veren BMMYK'ya ait bir Ofisinin bulunması. Bu ofis nedeniyle mülteciler

¹³ <https://www.ilimvemedeniyet.com/turkiyenin-sinir-komsulari-ve-sinir-kapilari.html> (Erişim Tarihi: 11.07.2020)

doğudaki benzer coğrafi koşullara sahip diğer sınır illeri yerine, Van'ı tercih etmektedirler (dolayısıyla bu ofis, mültecilerin Van'a yönelmesine neden olmaktadır).

4. Sınır bölgesinin sarp ve dağlık arazi yapısı nedeniyle güvenlik zafiyetinin bulunması. Yani sınır bölgesinin ağır coğrafi koşulları nedeniyle sınır kontrollerinin yeterince sağlanamaması
5. Sınırın her iki tarafındaki insanlar arasında akrabalık ilişkileri ve kültürel yakınlığın bulunması (bu durum özellikle sınırda mal ve insan kaçakçılığı açısından birbirine güven duyan, sınırda güvenli geçiş noktalarını adeta ezberleyen ve iyi organize olmuş, gayri meşru grupların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır).
6. Yörede gelir düzeyinin son derece düşük ve istihdam olanaklarının sınırlı olmasına karşın, insan kaçakçılığının önemli bir rant haline gelmesi ve kolay para kazanma yolu olarak görülmesi gibi faktörler, mülteci hareketlerinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Deniz, 2009: 195).

2.3.4. Yüksek Vasıflı Göçmen Politikaları Bakımından Örnek İki Ülke: Kanada ve Almanya

Çalışmanın bu bölümünde yüksek vasıflı göçmenlere uyguladığı politikalar ve yüksek vasıflı göçmenlerin en çok tercih ettiği ülkelerden Kanada ve Almanya üzerinden örnekler sunulmuştur. İki ülkenin seçilmesinde, çok kültürlü bir göç politikası benimsemeleri ve bu araştırmanın katılımcılarının gitmek istedikleri ülkeler olması etkili olmuştur. Dolayısıyla iki ülkenin göçmen kabulünde esas aldığı kriterler ve göçmenlerin iş gücü piyasasına girişinde kurumların işlevlerine kısaca değinilmiştir.

Kovacev'e (2011: 134) göre, yüksek vasıflı göçmenlerin entegrasyonundaki başarı, kültürel sermayelerinin tanınmasına ve kabul edilmesine bağlıdır. Bu kültürel sermaye, kişinin kendi ülkesinde eğitimle beraber edindiği donanım ve tecrübeyi içermektedir. Öte yandan bu eğitim sonucunda hak kazandığı diploma, yeni geldiği ülkedeki iş gücü piyasasına kabulü beraberinde getirir. Kovacev (2011: 134), göçmenlerin geldikleri ülkede sahip oldukları eğitim ve mesleki sermayesinin kurumsallaşmış ve bedenselleşmiş kültürel sermaye olarak ele alır. Göçmenler sahip

oldukları dil, beceri, eğitim ve meslekleri geldikleri ülkenin toplumsal ekonomik ve siyasal kurumları tarafından donatılmıştır. Bu anlamda kişi göç öncesi kurumsallaşmış ve bedenselleşmiş bir kültürel sermayeye sahiptir. Yüksek vasıflı göçmen yeni geldiği bir ülkede farklı bir dil, farklı kültürel değerler ve farklı bir eğitim sistemi beraberinde oluşan kurumsallaşmış ve bedenselleşmiş bir iş gücü piyasası ile karşılaşır (Kovacev, 2011: 134-135). Bu konuda iş gücü piyasasına girişte iki farklı ülkenin, iki farklı sermayesi çatışma haline girer.

Kanada’da 1976’da kabul edilen Göçmenlik Yasası 10 Nisan 1978’de yürürlüğe girmiştir. Bu sistemin inşasıyla birlikte Kanada resmi olarak tüm dünyadaki göçmenlerin hedef ülkesi haline gelmiştir (Özensel, 2012’den aktaran Kandemir, 2018: 44). Kanada, farklı tipolojide göçmenlere uyguladığı çok kültürlü politikası ile çatışmayı azaltacak bir misyon üstlenir (Bağlı ve Özensel, 2005’ten aktaran Kandemir, 2018: 45). Kanada 1967 yılından beri göçmenlik başvurularında puanlama sistemini esas almaktadır. Bu sistemde göçmenlik başvurularının kabul edilmesi için öncelikle hükümet ve yetkilendirdiği kuruluşlar tarafından yapılan göçmenlik değerlendirmesinde 10 farklı kriter üzerinden değerlendirilen puanlama sisteminden 67 puan almalıdır. Kanada’ya gitmek isteyen yüksek vasıflı göçmenlerin başvurularının kabul edilmesi yaş, eğitim, meslek tecrübesi, İngilizce/Fransızca dil bilgisi ve Kanada’da akrabalık bağları gibi kişisel faktörlere göre değişmektedir (Kandemir, 2018: 47). *“Kanada’daki sisteme göre öğrenim belgelerinin tanınmasında ve değerlendirilmesinde çoğu kez karşılaşılan kurumsal sorunlar ile dil yetisi arasında sıkı bir bağlantı olduğu anlaşılmaktadır. Kanada hükümeti yeni gelen göçmenlere LINK adı verilen bir dil kursu programı sunmakta, hizmet görevlileri de ikinci dil olarak İngilizce kursları düzenlemektedir”* (Kovacev, 2011: 141-142). İlk bakışta Kanada’nın dil konusunda beklentisinin yüksek olduğu göze çarpar. Bu beklentinin nedeni yalnızca göçmenin mesleki alanda yeterli olması için değil aynı zamanda göçmenin gündelik hayatta iletişim kurabilmesine yetecek kadar dil bilmesi gerekliliğinden kaynaklanır.

Kovacev’e (2011: 140, 142, 143) göre yüksek vasıflı göçmenlerin sermayeleri ile iş gücü piyasasında değerlendirebilmesinin ön şartı devletin resmi kurumlarının ve işverenlerin ciddi katkısı vardır. Kanadalı işverenlerin kültürel alanda kendilerini üstün görmesinden dolayı göçmenlerin iş bulmada zorluk yaşamıştır. Kanada

hükümetinin 2006 yılında bu sorunların düzeltilmesi, iyileştirilmesi için tartışma başlattığını şöyle açıklar: “*Başbakan Stephan Harper, bir konuşma sırasında Kanada’da diplomaların tanınmasında ortaya çıkan sorunları gündeme getirerek, bu konuyla ilgilenecek bir federal büronun kurulacağını bildirmiştir*” (Kovacev, 2011: 141-142). Kanada devleti ekonomik bakımdan olabildiğince etkili ve meritokratik bir yaklaşımla, ülkeye yeni gelenlerin sosyal ve mesleki entegrasyonunu iskan programı diye adlandırılan girişimlerle desteklemeye çalışmaktadır” (Nohl vd., 2011: 25). Hükümet tarafından, yüksek vasıflı göçmenler için merkezi hükümetin bütçesinden 2006 yılında 18 milyon Kanada doları ayrılmıştır (Kovacev, 2011: 143-144). Görüldüğü üzere Kanada’nın yüksek vasıflı göçmen politikası bütünleyici olmasının yanı sıra göçmenlerin sorunlarına odaklanmada devletin en üst düzey yöneticilerinin, özellikle ilgilendiği bir alan olmuştur. Problemlerin çözümü noktasında hükümetin yüksek meblağlarda ücretler harcaması ve yüksek vasıflı göçmenler ile ilgili sorunların bir gündem haline gelmesi ülkenin yüksek vasıflı göçe verdiği önemi gösterir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya oldukça yüksek bir göç akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar Alman yetkililer Almanya’nın bir göç ülkesi olduğu gerçeğini kabul etmeseler de 1945 sonrasında Almanya en büyük göçü alan ülkelerden birisi olmuştur (Güllüpnar, 2011: 5). Almanya’da mesleki sınırlandırmaya tabi olan kişilerde en az üç kurumun birlikte etkileşimi söz konusudur. Birinci koşul, bütün yüksek vasıflı yabancılarda olduğu gibi, öğrenim belgelerinin denkliğinin kabul edilmesidir. İkinci olarak, Almanya’da çalışabilmeyi mümkün kılan bir ikamet konumuna sahip olmaları gereklidir. Buna ek olarak üçüncü koşul, mesleğini uygulama hakkıdır. Oysa çalışma ruhsatı (Approbation) alma ve mesleğine uygun işlerde serbestçe çalışma hakkı sadece Almanlara, vatansızlara¹⁴ ve AB vatandaşlarına tanınmaktadır (Weiss, 2011: 186).

¹⁴<https://www.unhcr.org/tr/vatansiz-kisiler> (Erişim Tarihi: 26.07.2020)

UNCHR (2020)’ e göre, Vatandaşlık; birey ile devlet arasında yasal bir bağ oluşturur, vatansızlık ise bir bireyin herhangi bir ülke vatandaşı olarak addedilmediği durumlarda ortaya çıkar. Vatansız kişilerin aynı zamanda mülteci statüsünde oldukları haller yaşansa da, iki kavram birbirlerinden farklıdır ve UNHCR’in ilgi alanı her iki grubu da kapsar. Vatansızlık, dünya genelinde tahminen 12 milyon insanı etkileyen büyük bir problem, ayrıca bireylerin yaşamlarında derin etkiler bırakır. Vatandaş statüsünde olmak, insan haklarından etkin bir şekilde yararlanabilmeye ilişkin bir önkoşul sayılır ve topluma tamamen katılabilmek adına vatandaşlığa sahip olmak zaruridir

Almanya'nın yüksek vasıflıları ülkeye çekme politikasına *Mavi Kart* uygulaması örnek verilebilir. Mavi Kart uygulaması gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere nitelikli iş gücü göçü açısından önemli bir anahtar rolü oynamaktadır (Tansel ve Güngör, 2004'ten aktaran Akdemir ve Tekeli, 2017: 77). Almanya'da Mavi Kart almak için Almanca dil şartı yoktur. Almanca dilini bilenler için 21 ay olan kalıcı oturma süresi Almanca bilmeyenler için 33 ay aylık süreyi kapsamaktadır¹⁵. Almanya, 2019 yılında, nitelikli iş gücü alımlarını kolaylaştırmak, Avrupa ve Avrupa dışından gelen yüksek vasıflı göç ayrımını ortadan kaldırmak için farklı milletleri kapsayacak bir yasa tasarısını kabul etmiştir. Almanya 2020 itibariyle AB'de ortak olarak uygulanan Mavi Kart uygulamasına ek olarak, yüksek vasıflı göçmen politikasına yeni bir yasal düzenleme eklemiştir. Angela Merkel başbakanlığında koalisyon hükümetinin hazırladığı *göç yasa paketini* görüşen meclis, yapılan oylamada, Almanya'ya nitelikli iş gücünün gelmesini kolaylaştıran yasa tasarısını oy çokluğu ile kabul etmiştir. Yeni yasal düzenleme ile Almanya ve AB vatandaşlarının öncelikli olarak istihdam edilmesi şartı kaldırılmıştır.¹⁶ 1 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe giren bu yasa ile yüksek vasıflılara, yüksek vasıflı iş gücünün ülkeye girişi, diplomanın tanınması, vize gibi konularda eski sisteme göre daha fazla ayrıcalık tanınacağına dikkat çekilmiştir. Buna göre Almanya nitelikli göçmenler için cazip bir ülke haline getirilecektir. Hükümet bu bağlamda Almanya'ya çalışmak üzere gelmek isteyen ve AB ülkesi vatandaşı olmayan nitelikli kişilere vize işlemlerinde kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca hükümet, yabancı çalışanların ülkelerinde edindikleri meslek diplomalarının tanınma sürecini de hızlandıracaktır. Başbakan Merkel, bu çerçevede hükümet olarak yurtdışında daha fazla tanıtım yapmak ve Almanca öğrenilmesini teşvik etmek, yurtiçinde ise diploma tanıma süreçlerinin daha efektif biçimde yeniden yapılandırmak istediklerini belirtmiştir¹⁷.

¹⁵ <http://almanyamavikart.com/tr/mavi-kart-nedir/> (Erişim Tarihi: 11.07.2020)

¹⁶ <https://www.dw.com/tr/almanya-nitelikli-i%C5%9F-g%C3%BCc%C3%BCne-kap%C4%B1lar%C4%B1n%C4%B1-a%C3%A7t%C4%B1/a-49106862> (Erişim Tarihi: 11.07. 2020)

¹⁷ <https://www.dw.com/tr/almanya-nitelikli-g%C3%B6%C3%A7%C3%BC-h%C4%B1zland%C4%B1r%C4%B1yor/a-51706579> (Erişim Tarihi: 11.07.2020)

2.3.5. Türkiye'nin Yüksek Vasıflı Göçmen Politikası

2014 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı Göç özel ihtisas raporunda yüksek vasıflı göçe dikkat çekilmiş yüksek vasıflı göçün dünya pazarında, ülkelerin başarılı olmak adına yürüttüğü önemli politikalar arasında olduğu vurgusu yapılmıştır. Rapordaki yüksek vasıflı göç ile ilgili vurgu aşağıda verilmiştir:

“Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunacak şekilde, düzenli göçmen sayısını artırmak amacıyla etkin ve kapsamlı politikalar izlenmelidir. Özellikle de, başta bilişim ve enformasyon teknolojileri olmak üzere diğer tüm teknoloji alanlarında uzmanlaşmış yüksek-nitelikli iş gücünün Türkiye'yi tercih etmesi için yoğun çabalar sarf edilmelidir. Yüksek-nitelikli iş gücünün arz ve talep koşulları küresel ölçekte belirlenmektedir. Talep fazlalığından dolayı, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Avrupa Birliği ülkeleri yüksek-nitelikli iş gücünü çekebilmek için yoğun bir rekabet içindedir. Bu küresel ölçekteki pazar payını büyütebilmek, yani daha fazla sayıda yüksek-nitelikli iş gücünü kendisine yönelmesini sağlamak için Türkiye'nin uygulayabileceği çeşitli alternatif politikalar bulunmaktadır. Birincisi, kısa dönemli nitelikli iş gücü programlarıdır. Bu programlar aracılığıyla çerçevesi çok iyi tanımlanmış projelerde ve/veya işlerde yüksek-nitelikli göçmen iş gücü istihdam edilmesi mümkün olabilecektir. Kısa dönem programlara ek olarak, tamamlayıcı iş gücü programlarıyla, yüksek-nitelikli göçmen iş gücünün belli aralıklarla Türkiye'deki üretim süreçlerine katkıda bulunması sağlanabilir. Ayrıca, yüksek-nitelikli göçmenlerin uzun süreliğine ve kalıcı olarak Türkiye'ye yerleşmesi hedeflenmelidir. Bu tür iş gücüne olan uluslararası talebin oldukça yüksek olduğu dikkate alınırsa, Türkiye'deki çalışma koşullarını iyileştirecek ve yaşam kalitelerini artıracak çok boyutlu düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Özellikle barınma, eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetlerine erişim ile bu hizmetlerin kalitesi, yüksek-nitelikli göçmenlerin ve ailelerinin Türkiye'ye yerleşmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Başka bir deyişle, yüksek-nitelikli göçmenlerin daha uzun süre kalmaları için onların ve ailelerin uyumlarına özel bir önem verilmelidir” (TC Kalkınma Bakanlığı, 2014: 42).

Akis-Kalaylıoğlu (2014: 44) bu raporda sadece yüksek vasıflı insan gücünün Türkiye'de geçici olarak kalması değil, kalıcı olarak ülkeye yerleştirilmesinin de hedeflendiğini belirtmiştir. 2018 yılına gelindiğinde yayınlanan On Birinci Kalkınma Planı'nda (2019-2023) ise göç adı altında bir rapor yayınlanmamıştır. “İşgücü Piyasası Ve Genç İstihdamı Özel İhtisas Komisyonu” adı altında göçmenlere yer verilmiştir ve bu rapor temel olarak 3 başlık altında ele alınmıştır. Bunlar:

- Dijital Dönüşümün İşgücü piyasasına etkileri
- Genç ve kadın istihdamı

- Türkiye'de yaşayan göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonu şeklindedir (TC Kalkınma Bakanlığı, 2018: xii).

Raporda yüksek vasıflı göçe vurgu yapılmış fakat bu vurgu *Dijital Dönüşümün İş Gücü Piyasasına Etkileri* adlı bölümde ele alınmıştır. Bu bağlamda son çıkan raporda bütün yüksek vasıflı göçmenleri kapsayacak ve iş gücü piyasasına girişini sağlayacak bir düzenleme olmaması şaşırtıcıdır. Son çıkan raporda genel olarak Türkiye’de yaşayan yabancılar için aşağıdaki görüş ortaya konulmuştur.

Türkiye’de Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyeli sayısı dikkate alındığında, göçmenlerin Türkiye iş gücü piyasasında özel olarak korunması gereken bir grup olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonu konusunda geliştirilecek olan politikalar, sadece bu grubu değil, aynı zamanda yerel iş gücünü de dikkate alan bir perspektif içinde oluşturulmalıdır (TC Kalkınma Bakanlığı, 2018: xiii).

Kalkınma Bakanlığı’nın Onuncu ve On Birinci raporlarına bakıldığında, yüksek vasıflı göç ile ilgili net bir fikir olmadığı göze çarpmıştır. İlk olarak, 2014 yılındaki raporda yüksek vasıflı göçün iş gücü piyasasına katılımını sağlamak için önemli adımlar atılmış; 2018 yılında sonraki raporda dijital dönüşüm alanında başarılı olan yüksek vasıflı göçmenlerin istihdamına yer verileceği belirtilmiştir. İki rapor arasında geçen süre aralığı göz önüne alındığında yüksek vasıflı göçmenin istihdam edilme konusunun planlama aşamasında olduğu görülmektedir. Bu durum gündem ve uygulama arasında bir çelişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öte yandan son yıllarda Türkiye’nin kendi yüksek vasıflı vatandaşlarının yurt dışına göçü¹⁸, Türkiye’nin potansiyel bakımından büyük oranda yüksek vasıflıya sahip olduğunu ama istihdam etme konusunda aksaklıklar yaşadığını göstermektedir¹⁹.

¹⁸<https://www.indyturk.com/node/24501/haber/bir-beka-sorunu-olarak-beyin-g%C3%B6%C3%A7%C3%BC%E2%80%A6-t%C3%BCrkiye-%E2%80%9Cakl%C4%B1n%C4%B1%E2%80%9D-neden-kaybediyor-gidenler-ve> (Erişim Tarihi: 26.07.2020)

¹⁹<https://tr.euronews.com/2018/09/21/turkiye-nin-beyin-gocu-sorunu-diplomali-gocmenler-anlatiyor> (Erişim Tarihi: 26. 07. 2020)

3. BÖLÜM: BULGULAR

Bu çalışma, İran’da bir yükseköğretim kurumundan mezun olmuş bireylerin iltica ettikten sonraki mültecilik deneyimlerini sosyal statüleri ve varsa statü kayıplarını dikkate alarak ele almıştır. Statüyü, çalışmanın odak noktasına koyarak ele almak, yüksek vasıflı mültecilerin deneyimini anlamak için önemli bir araç olmuştur. Çünkü bu mülteciler farklı toplumsal gruplardan kişilerdir. Aynı ülkede yaşayan bu insanların yaşam tarzları farklılık gösterdiği gibi göç sonrası deneyimleri ve göç gerekçeleri de farklılaşmaktadır. Bu yüzden mültecilik deneyimi ele alınırken; verilmiş statüleri ile kazanılmış statüleri bağlamında nasıl bir mültecilik deneyimledikleri ele alınmıştır. Alan çalışmasında toplamda 12 İranlı ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. 12 katılımcının kişisel bilgileri aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

Tablo 1. Katılımcıların genel özellikleri

Kod adı	Yaş	Cinsiyet	Doğum yeri	Medeni durum	Köken	Din-mezhep	Eğitim durumu	Meslek	Göç nedeni	Türkiye/Van’a geldiği yıl
Füruğ	26	Kadın	Mahabad	Bekâr	Kürt	Müslüman-Sünni	Yüksek lisans	İngilizce öğretmeni	Siyasi	Ocak/2019
Behram	28	Erkek	Urmîye	Bekâr	Kürt	Müslüman-Sünni	Lisans	Mimar	Ekonomik	Mart/2018
Farid	31	Erkek	Tebriiz	Evli	Türk	Müslüman-Şii	Yüksek lisans	Akademisyen ve yönetmen	Siyasi	Ekim/2018
Çerağ	30	Kadın	Tahrân	Evli	Fars	Müslüman-Şii	Lisans	Senarist	Siyasi	Ekim/2018
Pauran	40	Kadın	Kirman	Bekâr (boşanmış)	Fars	Hristiyan-Protestan	Yüksek lisans	Genetik mühendisi	Sosyal	2013
Arjin	34	Kadın	Mahabad	Bekâr (boşanmış)	Kürt	Hristiyan-Protestan	Yüksek lisans	Muhasebe	Sosyal	Temmuz/2018
Cenger	55	Erkek	Şiraz	Evli	Fars	Ateist	Doktora	Akademisyen ve avukat	Siyasi	2016
Sadi	36	Erkek	Tahrân	Evli	Fars	Hristiyan-Protestan	Lisans	Ziraat mühendisi	Dini	2016
Roham	32	Erkek	İsfahan	Bekâr	Bahai Fars	Bahai	Lisans	Yönetmen	Dini	Eylül/2015
Celadet	33	Erkek	Urmîye	Evli	Kürt	Müslüman-Sünni	Doktora	Akademisyen	Siyasi	Temmuz/2016
Ruzi	35	Kadın	Tahrân	Evli	Fars	Hristiyan-Protestan	Lisans	İngilizce öğretmeni	Dini	2016
Rızgar	34	Erkek	Mahabad	Evli	Kürt	Hristiyan-Protestan	Lisans	Doktor	Siyasi-dini	Nisan/2017

Katılımcıların yaş aralıkları 26 ve 55 arasında değişmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması ise 34'tür. Yaşı en küçük olan, 26 yaşındaki Fûrûğ, bir kadındır. Yaşı en büyük olan Cenger ise 55 yaşında bir erkektir. Çalışmada toplam 5 kadın ve 7 erkek ile görüşme yapılmıştır. Katılımcıların hepsi İran doğumludur. Yaşadıkları yerlere bakıldığında bütün katılımcıların İran'da kent merkezinde yaşadığı görülmüştür. İl bazında bakıldığında katılımcıların 3 tanesi Mahabad, 3 tanesi Tahran, 2 tanesi Urmiye ve kalanlar tek kişi olacak şekilde Kirman, Tebriz, Şiraz, İsfahan doğumludur. Ağırlıklı olarak Mahabad ve Tahran'dan gelmişlerdir. Etnisite olarak katılımcılar, bir Türk (Azeri), 5 Kürt ve 6 Farslı'dan oluşmaktadır.

Din etmeni bağlamında tabloya bakıldığında 5 Müslüman, 1 Bahai, 1 Ateist ve 5 Hristiyan'dan oluşmaktadır. Müslüman olanların 3 tanesi Sünni iken (Kürtler) diğerleri Şii'dir. Hristiyan olanlara bakıldığında hepsi Protestan mezhebine bağlıdır.

Medeni durum olarak katılımcıların 5'i bekâr ve 7'si evlidir. Bekâr olanların üç tanesi kadın iki tanesi erkektir. Bekâr olan kadınlardan iki tanesi İran'da eşlerinden boşanmıştır. Bununla birlikte, bekâr katılımcılardan Arjin bu tezin saha araştırması tamamlandıktan 5 ay sonra Türkiye'de evlenmiştir.

Tablo katılımcıların eğitim düzeyleri beyanları doğrultusunda incelendiğinde katılımcıların lisans, yüksek lisans ve doktora yapmış kişilerden oluşmuştur. Üç kadın katılımcı yüksek lisans yapmıştır. İranlı kadınlar bu durumu meslek sahibi olmak için erkeklerden daha çok çaba sarf etmeleri gerektiğine bağlamıştır. İki erkek katılımcı doktora yapmıştır. Bu iki kişi arasından biri olan Celadet, doktora eğitiminin ikinci yılında iltica etmiştir. Erkek katılımcılardan Farid, yüksek lisans yapmıştır. Geriye kalanlar lisans mezunudur. Bu durumda yapılan saha araştırması bağlamında İranlı mültecilerin eğitim durumlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Mesleki dağılımda ise sağlık, sanat, akademi, eğitim bilimleri, mühendislik alanları gibi farklı meslek gruplarından kişiler oldukları bilgisi çıkmıştır. Alan çalışmasında sayıca sanat alanında meslek sahibi olanların göç ettiği görülmüştür.

Başlıca göç sebepleri, ağırlıklı olarak siyasi sebeplerdir. Bunu dini nedenler takip etmiştir. Sosyal nedenlerden dolayı göç eden iki kişidir ve her iki katılımcı da

kadıdır. Ekonomik nedenlerden dolayı göç eden sadece bir kişidir. Süreç bakımından en çok bulunan 2013 yılından beri Van'da bekleyen Pauran'dır. Görüşmeler esnasında Füruğ ise bir yıldan az bir süredir Van'da bulunmakta idi.

Tablo 2. Katılımcıların aile bireylerinin meslekleri

Kod adı	Anne mesleği	Baba mesleği	Kardeş sayısı	Kardeş mesleği
Füruğ	Çalışmıyor	Öğretmen	1	Öğrenci
Behram	Hemşire	Yönetici	2	Teknisyen ve öğrenci
Çerağ	Çalışmıyor	Avukat	3	Grafiker, veteriner, mühendis
Farid	Çalışmıyor	Yönetici	1	Mühendis
Arjin	Çalışmıyor	Esnaf	3	Muhasebe, eczacı, esnaf
Pauran	Çalışmıyor	Asker	7	Mühendis, avukat, esnaf, öğretmen, öğrenciler
Sadi	Öğretmen	Öğretmen	3	Mühendis, asker, işsiz
Ruzi	Muhasebe	Mühendis	1	Öğretmen
Roham	Halıcı	Öğretmen	2	Müzişyen, oyuncu
Cenger	Çalışmıyor	İş adamı	-	-
Rızgar	Çalışmıyor	Şoför	3	Avukat, turizmci, boyacı
Celadet	Çiftçi	Çiftçi	4	Mimar, sosyolog, çiftçi, işsiz

Bu tablonun oluşturulmasında katılımcıların Van'daki gelir kaynaklarından birinin İran'daki ailelerinin olmasıydı. Katılımcıların annelerinin, ağırlıklı olarak çalışmadığı görülmüştür. Babaları resmi kurumlarda veya özel sektörde çalışmaktaydı. En az bir kardeşleri meslek sahibidir. Kardeş sayısı ortalama olarak 3'tür. Ayrıca Roham'ın müzişyen olan kardeşi, Çerağ'ın bilgisayar mühendisi olan kardeşi ve Rızgar'ın işçi olan kardeşi Van'da mültecidirler. Celadet'in sosyolog olan kardeşi ise Almanya'da eğitim almaktaydı.

Tablo 3. Katılımcıların medeni durumları ve çocuk sayısı

Kod adı	Medeni durum	Çocuk sayısı
Füruğ	Bekar	0
Behram	Bekar	0
Çerağ	Evli	0
Farid	Evli	0
Arjin	Bekar (boşanmış)	1
Pauran	Bekar (boşanmış)	2
Sadi	Evli	1
Ruzi	Evli	1
Roham	Bekar	0
Cenger	Evli	4
Rızgar	Evli	1
Celadet	Evli	2

Katılımcıların çocuk sayısına bakıldığında kadın katılımcılardan Arjin ve Ruzi birer çocuk sahibidir. Pauran iki çocuk sahibidir. İlk çocuğu eşinin yanındadır. Kaçarak geldiği için yalnızca bir çocuğunu alabilmiştir. Erkek katılımcılardan Rızgar ve Sadi ikisi de evli ve tek çocuğa sahipti. En yaşlı katılımcı olan Cenger 'in dört çocuğu vardır, iki çocuğu ile beraber Van'da yaşamaktaydı; diğer iki çocuğu ise İran'da eşi ile beraber kalmıştı. Celadet ise iki çocuğu ve eşi ile beraber Van'da kalmaktaydı.

3.1. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Statüleri Bağlamında Göç Etme Nedenleri

Çalışmanın bu başlığında İranlı yüksek vasıflı mültecilerin statüleri ve göç nedenleri arasında ilişkiye bakılmıştır. İran'da mesleği olan eğitilmiş insanların neden göç ettiği bu bölümde ele alınmıştır.

Zorunlu nedenlerden dolayı göç eden mülteciler yanlarında götürebildikleri verilmiş ve kazanılmış statüleridir. Literatürde statü verilmiş ve kazanılmış olarak Giddens (2012), Turner-Stanley (2000) ve Fichter (2001) tarafından ikiye ayrılır: Verilmiş statü doğuştan sahip olduğumuz cinsiyet, etnisite, dil, din, soy iken; kazanılmış statü sonradan kişinin kendi çabaları ile elde ettiği meslek, prestij ve mevki şeklinde özetlenebilir. Mülteciler ev, araba, arsa gibi zenginliği betimleyen maddi kaynakları yanlarına alamamıştır. Mültecilerin bir kısmının maddi varlığına İran devleti el koyarken; birçoğu kaçtıkları anlaşılmaması diye hiçbir mal varlığını satmamıştır. Bazı mülteciler ise maddi varlıklarını ailelerine bırakmıştır. Sonuç olarak, kişi göç ettiğinde yanına alabildiği, etnisiteden kaynaklı olarak sahip olduğu din, dil

ve mesleğinden edindiği vasıflarıdır. Örnekle İran'dan göç eden Fars bir avukatın, gittiği yeni bir ülkede Fars olduğu ve bir avukat olduğu değiştirilemez bir gerçektir. Bu durumda kişi göç ederken hem verilmiş statüsünü hem kazanılmış statüsünü yanında götürmektedir. Eğitim, deneyim, tecrübe, kültürel kodlar taşınabilir birer sermaye olmuştur. Bu çalışmada mültecilerin göç nedenlerinin dört farklı motivasyondan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Bunlar:

1. Ekonomik nedenlerden dolayı göç
2. Sosyal nedenlerden dolayı göç
3. Siyasi nedenlerden dolayı göç
4. Dini nedenlerden dolayı göç, şeklindedir.

Aşağıda, bu çalışmanın bulguları yukarıdaki 4 madde üzerinden ayrıştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Ekonomik Nedenlerden Dolayı Göç

Yapılan saha çalışmasında, ekonomik nedenlerden kaynaklı olarak göç eden bir kişi olduğu ortaya çıkmıştır. Behram, Urmiye 'de doğup büyümüş bir mimardır. İran'da kendi uzmanlık alanında çalışma imkânı bulamayan Behram askerlik yaptıktan sonra üç yıl boyunca bir bankada çalışmıştır. Fakat aldığı para geçimini sağlamak için yetersiz kalınca Van'a göçe karar vermiştir. Göç nedenini şöyle anlatmıştır:

Daha güzel bir hayat için. İran'da tek başıma ev kiralayamazdım mesela. Sıradan bir hayat yani. Maaş az orda. Bide Kürt isen özgür değilsin. Mesela aynı dindeyiz o konuda özgür değiliz, demiyorum ama siyasi olunca özgür değiliz (Behram, Kürt, Mimar)

28 yaşında olan Behram daha iyi yaşam koşullarına sahip bir hayat için göç etmiştir. Yapılan görüşmelerde *“daha güzel bir hayat için”* cümlesine çok sık rastlandı. Daha iyi bir hayatın tanımı bir kadın için, bir Bahai için veya bir Kürt için değişkenlik göstermiştir. Ortak payda hak ettiklerini düşündükleri hayatın İran dışında olduğudur. Behram, Van'da yaşayan bir tanıdığı sayesinde otelde şoför olarak iş bulmuştur. Yakın çevresinin yardımı sayesinde çalışma izni almıştır.

Bourdieu'ya (1985) göre, bireysel veya grupsal kaynaklar, bir topluluktaki kalıcı ağlardan veya karşılıklığının inşa edildiği ilişkilerden elde

edilir. Bu yönüyle, Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramına yaklaşımı, bireylerin bir gruba ait olma ile elde edeceği yararlar üzerine odaklanır. Bireylerin geliştirdikleri sosyal ağları kendileri için bir yarara dönüştürmeleri ve bu şekilde toplumsal yaşamın yeniden inşa edilmesi mümkün olmaktadır. Bir grubun üyesi olmaktan kaynaklanan çıkar ve dayanışma ilişkisi, bireylerin ekonomik kaynaklara ulaşmasına hizmet etmektedir (Bourdieu, 1985'ten aktaran Yetim, 2012: 92).

Bu bağlamda Behram'ın Van'a gelmeyi tercih etmesinde ve Van'da iş bulup çalışmasında tanıdık kişiler etkili olmuştur. Bu durum göçmen ağları yoluyla kurulan ilişkilere bir örnek olmuştur. Ayrıca Behram'ın *“siyasi olarak özgür değiliz”* açıklamasının arkasında ise tarihsel bir olay yatmaktadır. Behram burada aslında İran'daki Kürtlerin özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi karşısında İran devleti ile karşı karşıya kaldığı durumu ifade etmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi hatırlanabilir:

İran'da Mahabad Cumhuriyeti, Gazi Muhammed liderliğinde kentli, eğitilmiş, elit milliyetçiler eliyle 1946'da kurulur. Aynı yıl, SSCB'nin İran'dan çekilmesiyle Mahabad Cumhuriyeti ortadan kalkar. Fakat İran'da Kürt ulusal mücadelesinde asıl dönüşüm, 1979'da İran İslam Cumhuriyeti'nin ilanı ile yaşanır. Mücadelenin etnik nosyonu mezhep farklılıklarına dayalı referansların öne çıkmasıyla zayıflar. Bugün İran'da büyük ölçüde Sünni Kürtler tarafından yönlendirilen milliyetçi partiler ve küçük radikal sol ve İslamcı gruplar, Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla yakalanan görece etkinlik avantajını sürdürmez (Van Bruinessen, 2005; McDowall, 2004'ten aktaran Yılmaz, 2015: 38-39).

Siyasi nedenlerden dolayı Van'a iltica etmiş olan Furuğ İran'da çalıştığı süreçte iş bulma konusunda yaşadığı zorluklara değinirken Behram'ın düşüncelerini farklı bir etmen üzerinden (mezhepler üzerinden) desteklemiştir:

İran'ın başkanı bir Şii. Biz de Sünni'yiz. Her zaman bizim aramızda bir fark var. Örneğin çalışmak istediğimde bir yere başvurduğumda benimle birlikte biri daha varsa Şii olana öncelik tanınır. Ben arka planda kalırdım (Furuğ, Kürt, İngilizce öğretmeni)

İran'da iş başvurularında önceliğin Farslılara verildiğini ve Kürtlerin Sünni olmasından dolayı her zaman ayrımcılığa uğradıklarını belirtmiştir. *“Ülke halen Şii maskesi altında koyu bir Fars milliyetçiliğiyle yönetilmekte olup devlet yönetimindeki tüm kritik makamlara Farsların ya da asimile olmuş kişilerin getirilmesine özen gösterilmektedir”* (Balbay, 2007'den aktaran Kahraman 2014: 119, 121). Bu durum

İran'da yaşayan Kürtlerin Farslılar ile eşit koşullarda çalışma hayatına katılmasının önünde bir engeldir.

3.1.2. Sosyal Nedenlerden Dolayı Göç

Alan çalışmasına katılan Arjin ve Pauran eşlerinin uyguladığı şiddet yüzünden İran'dan göç etmiştir. Kadınların göç nedenleri erkeklere nazaran daha çok çeşitlilik göstermiştir. Kadın ve erkekler benzer sebeplerden göç edebildiği gibi, sadece kadınlara özgü nedenlerde olmuştur. Kadınların eğitilmiş ve ekonomik gelire sahip olması şiddete maruz kalmasına engel olmamıştır. Ekonomik olarak şiddet görmüyorsa da fiziksel, cinsel, sosyal anlamda şiddete maruz kalmıştır. Saha çalışmasında aile içi şiddetten dolayı iltica eden iki kadın katılımcı yer almıştır. Kadınların hem eşlerinden hem ailelerinden gördükleri psikolojik, fiziksel, sosyal şiddet söz konusudur. Bu yüzden İranlı kadınlar yaşadıkları haksızlıklara karşı koymak için, birden çok kez mahkemeye başvuruda bulunmuştur. Fakat İran İslam Cumhuriyeti'nin eril politikası ve İran toplumunun ataerkil yapısı kadınları birçok kez geri püskürtmüştür.

İran Anayasası'nın 20. Maddesinde ülkenin bütün vatandaşlarının, eşit olarak kanunun koruması altında olduğu ve "İslami kriterlere uygun bütün siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip" olduğu hükme bağlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta kadın ve erkek bütün vatandaşların "eşit" haklara sahip olmadığı, ancak "İslami kriterlere uygun olarak sahip oldukları hakların korunmasında" eşit olduklarıdır. Anayasanın bütününde bu anlayış geçerlidir. Dolayısıyla İran İslam Cumhuriyeti'nde kadının konumunu İran'daki siyasal karar vericilerin belirlediği şekliyle-şer'i hükümleri, İslami prensipler belirlemektedir (Kahraman, 2014: 78-79).

İran'da beş ayrı şirkette baş muhasebeci olarak çalışan Arjin, ekonomik gelire ve yüksek vasıflara sahip olmasına rağmen erkek şiddetinden kurtulamamış kadınlar için iyi bir örnektir. 34 yaşında olan Arjin Mahabad'ta doğmuş büyümüş ve çalışmıştır. Arjin boşanmış ve tek çocuk sahibidir. Van'a küçük oğlu ile beraber kaçmıştır. Kaçarak gelme sebebi çocuğu ile gelebilmek için eşinin onayına gerek olmasıdır. Eğitim olarak yüksek lisans yapmış ve iyi bir ekonomik sermayeye sahiptir. Boşandığı eşinin Azeri olduğunu belirten Arjin, Van'a gelmeden önce kendisinin de çocuğunun da Türkçe bildiğini ve Van'da bu nedenle dil bakımından bir problem yaşamadığını belirtmiştir. Göç nedenini şu şekilde açıklamıştır:

Ben işim [eşimi] sevmek olmadı. Evlendik [Severek evlenmedik]. Ama sonra çok sevdim. Sonra çok yani. On yıl beraber yaşadık. Eee eşimin bi huyları var idi. Çok beni doveydi [Döverdi]. Çok küçük bir şeyin üstüne. Küçük bişey bahane edeydi yani bu işi yapaydı. Sonra dedim olsun düzelir. Bu yok bunlar olsun olacak. Mesala evimiz yoktu. Arabamız yok sıkıntı hayatımız bi bunlar olsun düzelir. Bunlar da oldu. Eskeri (askere) gitmemişti. Eskere gönderdim. Eskeriden geldi daha beter oldu. Sonra dedim tamam kendimiz kendimize bir hayatımız olsun düzelir. Sonra kendi hayatımız oldu her şeyimiz oldu. Daha kendini tuttu. Ben buyem benim buyım var. Sonra gördüm yani dedim yani her zaman olsun. Düzelir. Ama gördüm bene ğiyenet [ihanet] etti. Buni bu bene çok üstüme geldi. Sonra dedim olsun tekrar yine kabul ettim. Babam annem yani çok istediler ki tekrar eve gidim ama gideydim sonra babam diyeydi hayatın heri [çamur] oldu. Bu kadar sen çalışırsan bu kadar zehmet çekipse ama bişey olsun [Bu kadar çalıştın zahmet ettin bari bir şey olsun]. [Ailesinin boşanmasını desteklediğini belirtiyor]. Düzelir tekrar eve geldim. Gideydim eve sonra ama bitmedi. Hiç bir zaman bitmedi. Biz ne kadar paramız oldu ne kadar lüks bir hayatımız oldu eşim o kadar daha beter oldu. Her gün ben yaş yaş yaşasaydım da hiç önemli değil ama çocuğum çok yazık olmuştu o arada. Her gün bunları göreydi. Her gün bu savaşmayı göreydi. Her gün bu vurma. Yani vurmaz idi, öldüreydi. Öldürmek kadar beni aparaydı. [Öldüresiye döverdi]. Goymazidi de boşanam (İzin vermezdi boşanayım). Yani hem vuraydı hem diyeydi diyeydi kal yanımda (Arjin, Kürt, Muhasebe uzamanı).

Kadınların yaşadığı şiddetten kurtulmanın çarelerin başında devlete sığınmak olmuştur. Arjin eşinin uyguladığı şiddetten dolayı birden çok kez polise başvurmuş ve boşanmak istemiştir. Fakat mahkemenin boşanma kararı almasında erkek tarafının rızası göz önünde bulundurulmuştur. İran'da 2002 yılına kadar kadınlar boşanma davası açma hakkına sahip değildi. 1979 yılından sonra İran'da kadınların boşanma davası açma hakkı ellerinden alınmıştı. Bu hak tek taraflı şekilde erkeklere verilmişti. Boşanma hakkı kadınlara 2002 yılında tanınmıştır. Bu hakkın verilmesinde İranlı kadın milletvekilleri öncülük etmiştir.²⁰ Kadınlar her ne kadar boşanma hakkına sahip ise de bu onlara devlet tarafından değil kadın milletvekillerinin çabaları sayesinde verilmiştir. Bu yüzden İran'da kadınların boşanma süreci zor bir hal almıştır. Arjin İran'daki adalet arayışını şu şekilde ifade etmektedir:

...Sonra mehkemeye gidende [Mahkemeye gittiğimde] mahkeme hiçbir zaman benim tarafımda olmadı. Sen gerek üç kişi gelsin seni görsün bu

²⁰<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/iranda-kadinlara-da-bosanma-hakki-veriliyor-93792>(Erişim Tarihi: 16 Mart 2020)

İslami rejimin kadınların hak ve özgürlüklerine çok ciddi bir biçimde zarar veren ilk hareketi, 26 Şubat 1979'da, 1967 yılında çıkarılmış olan Aile Koruma Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması olmuştur. Böylece kadınlar için Yasal evlilik yaşı 13'e düşürülmüş, erkekler tek taraflı boşanma hakkı kazanmış çocukların velayet hakkının babalarına verilmesi devrimle kesinleşmiştir (Kahraman, 2014: 81-82).

halida [halde]. Sen gerek bilmirem [bilmiyorum] Yani her işi gördüm. Yatak odasında kimi getiren sene. Beni görsin beni vurup. Her yerim gandi [kandı]. Her yerim böyle olaydı. [Siyah çantasını gösteriyor. Her yerim siyah oluyordu anlamında]. Ben dehe [daha] sene ne dedim ne medrek getirem sena [sana daha kimi şahit getireyim]. Yani çok bu yüzden ben sonra boşandım (Arjin, Kürt, Muhasebe uzmanı)

Arjin boşanmak istemesi durumunda, boşanma gerekçelerini ispat etmek zorunda kalmıştır. İran'da bir kadın şiddetten dolayı ya da başka bir sebeple boşanmak isterse boşanma gerekçesini mahkemede şahitlik edecek üç kişiyle beraber kanıtlamak zorundadır. Her ne kadar şiddete uğradığını darp raporları ile ispat etmiş olsa da, bunun bir geçerliliği olmamaktadır. Mahkeme ve polis, ev içinde şiddete uğradığı anı kanıtlaması için o an orada bulunan üç kişinin şahitlik etmesini istemiştir. Arjin boşandıktan sonra eski eşi tarafından tehdit ve taciz edilmeye devam edilmiştir:

Ama tekrar geleydi. Koymaz idi o çocuk gitsin okula. Okulun yolunda mesala geleydi. Ben hiç bir şeyde getirmedim kendime. Ben bu hayattan çıktım tek bir şey getirdim. O da çocuğum idi. Ne elbise getirdim. Ne para getirdim. Ne altın ne araba getirdim. Ne ev, hiçbir şey sıfır. Sıfır evden çıktım. Her şeyi yola koydum, çocuğu yola koydum. Sonra mesela goreydim okulun yolunda geleydi. Diyeydi çocuk sana benziyor onu öldürceğim. Seni öldürecek. Buni bunlar yani ben her gün her gün yaşayaram hiç önemli değil ama benim çocukum bunları nasıl yaşasın. Yani okula gidemde benim çocuğum titreydi [Çocuğum okula gittiğinde titriyordu]."Anne bugün ne olur" bugün ne olur [Anne bugün ne olacak]. İki ilde okudu. İkisinde de yarım yarım okudu. Hiç bir okuma olmaz bu çocuğun. Ağlayaydı anne ben bugün nasıl okula giderem. Her gün yanında biz bişey giderdik okula. Bide bişey varidi. Ya bıçak elinde varidi ya şoker²¹. Elektrikli varya bu küçük (Arjin, Kürt, Muhasebe uzmanı)

Arjin'in göç kararı alması uzun bir süreye yayılmıştır. Çocuğun sorumluluğunu da üstlenen bir anne için iltica etme kararı kısa vadede gerçekleşmemiştir. Boşandıktan sonra sürekli ölümle tehdit edildiğini belirten Arjin aslında çocuğunu korumak için son çare olarak İran'dan kaçmayı seçmiştir.

Toplumsal konumlandırma araçlarından biri olan meslek toplumsal alanda birden fazla avantaj sağlamaktadır. Ekonomik gelir aynı zamanda toplumsal alanda statü araçlarından biridir. Arjin İran'da statüsü yüksek ve itibar sahibi bir kadındı. Fakat bütün bunlar, kadının erkek şiddetine maruz kalmasını engellememiştir. Bu durum İran İslam anayasanın kadınlara verdiği haklar etrafında eleştirilebilir.

²¹ Elektro şok cihazı veya elektroşok

Kozmopolit bir yapıya sahip olan İran’da ayrımcı politikalar farklı kültürden olan bütün kadınlar için geçerlidir. Farslı olan Pauran’ın yaşadıkları buna örnektir. İlk çocuğu eşi tarafından kendisinden alınan Pauran boşandığı sırada ikinci çocuğuna hamiledir. Çocuğunun elinden alınacağı korkusu ile iltica etmeye karar vermiştir. Pauran’ın iltica etme kararını alması Arjin gibi uzun bir süreye yayılmıştır. Van’a iltica etme nedeni ailesi ile yaşadığı problemler etrafında şekil almıştır. Pauran küçük yaşta babasının zoruyla kendisinden büyük bir asker ile evlendirilmiştir. Aynı şekilde babasının asker olduğunu kendi deyimiyle “*itaat etmek zorunda kaldığını*” belirtmiştir. Pauran ilerleyen süreçte boşanmak istediğinde aile bireylerinin kendi statülerini korumak için boşanmasına izin verilmediğini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

Beni zorla evlendirdiler. Evlendikten sonra öğrendim ki benim eşim büyükannemle beraberdiler [eşinin babaannesi ile ilişkisi var]. Benim ailem çok büyük bir aileydi. Yani ben mecbur kaldım sustum. Susturdular. Sonra da mecbur oldum hayata devam ettim. Beni zorla verdiler ona ki gerçek ortaya çıkmasın diye. Sonra anladım ki insanlar anlamasın diye desinler ki kocasının başka bir kadınla ilişkisi yok. Anladın?... Eşim nizamiyede askerde büyük bir askerdirdi. O yüzden eli kolu çok genişti. Boşanacağımız zaman mahkemeler test eder bekler hamile mi değil mi diye. Bunların hiç biri yapılmadı. Kocam boşanmak istiyordu. Karnımda çocuğumla babamın evine gittim. Hamileydim. Hem çalışıyordum hem okuyordum (Pauran, Fars, Genetik mühendisi).

Kadınların zorla evlendirilmesinin yanında ailenin kendi sosyal prestijini korumak için kadını aracı bir konuma getirmesi, yani kadının burada bir meta gibi kullanması sömürünün ayrı bir boyutudur. Pauran’ın evliliği, aileler arasındaki ilişkileri korumak, geliştirmek; çıkar amaçlı yapılan evliliklerin bir örneği olduğu anlaşılmıştır.

Her iki kadın katılımcının yüksek vasıf statüsünde olması, iyi bir eğitim durumuna sahip olması ve kendi ekonomik gelirlerine sahip olması onların refah içinde yaşamasına yetmemiştir. Bu durum İran İslam Anayasası’nın kadına verdiği haklar ve toplumun kadına verdiği değer ve haklar etrafında tartışılmaya açıktır. Pauran’da görüldüğü üzere, iltica etmesinde yalnızca boşandığı eşinin payı değil aynı zamanda kendi aile bireyleri etkili olmuştur. Babasının kendisine yönelttiği, “*evimde boşanmış kadın istemiyorum,*” cümlesi İran toplum yapısının boşanan kadına verdiği statünün bir örneğidir. Bu bağlamda Pauran için medeni durumunun değişmesi sosyal statüsünde olumsuz bir etki yaratmıştı. Bu durumda sonradan kazanılan bir statü olan

medeni durumun İran'da kadınların sosyal statüsünü önemli derecede etkilediği görülmüştür. Toplumsal anlamda kendi öz ailesi tarafından boşanmış kadın olarak damgalanmak ve bu yüzden tek başına mücadele etmek, Pauran'ın iltica etmesinde etken olmuştur. Bu anlamda kadınların göç kararı alması ve göç süreçleri erkeklere nazaran daha çetrefilli bir hal almıştır. Çocuk sahibi olan kadınların göç kararı almasında, bireysel bir düşünceden ziyade çocukları için göç ettikleri, iki katılımcı için de ortaya çıkan ortak sonuçlardan biri olmuştur.

3.1.3. Siyasi Nedenlerden Dolayı Göç

Yapılan saha çalışmasında katılımcıların 6 tanesinin siyasi nedenlerden kaynaklı olarak göç ettiği öğrenilmiştir. Bu siyasi nedenler kendi içlerinde ayrılmaktadır. Örneğin bir Kürt ile bir Farslı'nın siyasi sebepleri birbirinden farklı olmaktadır. Bu anlamda siyasi nedenlerden kaynaklı olarak göç eden Kürt ve Fars olan iki akademisyenin iltica etme gerekçeleri aşağıda ele alınmıştır.

Tahran üniversitesinde felsefe dalında profesör olan aynı zamanda kendi hukuk bürosuna sahip olan Cenger, kendi ülkesinde önemli bir avukat ve İran gündeminde yer edinen bir isimdir. Farslı olan Cenger 55 yaşındadır ve 7 dil bilmektedir. İran'da kendi alanında ve farklı alanlarda aktif bir rol üstlenmiştir. Yaşadığı toplumun problemlerine kendi uzmanlık alanında çözümler üretmeye çalışmıştır. Bu anlamda İran devlet yönetimi ile olan ilişkileri olumsuz bir hal almıştır. İran'dan kaçmadan önce üç kez tutuklanmıştır. Her seferinde para cezası ödeyerek ve kendisiyle aynı görüşe sahip olan avukatların oluşturduğu kamuoyu baskısı üzerine serbest kaldığını ifade etmişti. Bu durum mesleğin maddi boyutunun önemine vurgu yaptığı gibi aynı zamanda toplumsal alanda tanınan bir avukatın sahip olduğu statünün önemini ortaya koymuştur. Kalan bütün mal varlığına devletin el koyduğunu belirten Cenger mahkemeden sonra çalışmalarına ve aynı zamanda İran yönetim anlayışını eleştirmeye devam etmiştir. Tekrar tutuklanacağını tahmin ettiğini bundan dolayı 2016 yılında İran'dan kaçak yollarla ayrılıp Türkiye'ye sığındığını ifade etmiştir. Görüşmenin yapıldığı sırada, Google üzerinden İran'da kendisi hakkında çıkan idam kararını göstermiş ve aynı zamanda yazdığı makalelerin, kitapların bilgisini paylaşmıştır. İltica etme sebebini ise şu şekilde açıklamıştır:

İran'da ilk olarak beş yıl hakimlik yaptım. Daha sonra avukatlığa geçtim. Yirmi sene boyunca avukatlık yaptım. İran'dayken büyük bir ofisim vardı. Orda avukattım. Haklarını arayan insanlara yardım ediyordum. Onların avukatlığını yapıyordum. Hukuk benim için bir aşktı. Çünkü insanlara yardım ediyordum. Ayrıca Kürt insanları ve Arap insanları için de bir kaç yazım var. Bizim bölgemizde Molla rejimi var. Şartları çok kötü olduğu için bu konuda insanlara çok yardımcı oldum. Onları destekledim. Politika, ekonomi, sosyoloji ve haklar ile ilgili makaleler yazdım; bu yüzden beni tutukladılar. Beni her zaman çok incittiler (Cenger, Fars, Akademisyen ve avukat).

Cenger'in İran İslam Cumhuriyeti'ni Molla Rejimi olarak ele alması yönetime karşı olan duruşunu göstermiştir. Yönetimi farklı kanallar üzerinden eleştirmesi, bu konuda bilimsel yazılar yazması, radyo ve televizyon programlarına katılması, onun muhalif bir statüde olması yönetim ile karşı karşıya getirmiştir. Sonuç olarak sahip olduğu bütün statülerinden vazgeçerek ülkesini terk etmiştir.

İran'ın Urmiye kentinde doğmuş ve büyümüş olan Celadet üniversite de hem akademisyen hem doktora ikinci sınıf öğrencisi iken iltica etmek zorunda kalmıştır. Uzmanlık alanının uluslararası hukuk olduğunu belirten Celadet, üniversitede Acemler'in ve Farşlılar'ın baskıları yüzünden yaptıkları seminer ve konferansların bölündüğünü ve yapılmasına izin verilmediğini aktarmıştır. Kürt dili üzerine yaptığı çalışmalar, siyasi görüşü ve aktivitelerinden dolayı, *"ben kendi bölümümde etiketlendim. Doktora yaptığım bölümde de etiketlendim ve atıldım"* şeklinde göç etmeden önce yaşadığı zorlukları anlatmıştı. Yurtdışı yasağına maruz kalan Celadet son çare olarak kaçak yollarla Van'a giriş yapmıştır. Göç nedenini ve sınır deneyimini şu sözlerle ifade etmiştir:

Bu soru daha önce çok kez soruldu bana polisler tarafından. Cevabım şudur: ben bir Kürdüm ve çok vatansever bir Kürdüm, demiyorum ama ben kendi dilimi, toprağımı, memleketimi ve toplumumu seviyorum. Benim için kölelikle geçecek bir hayat olurdu İran'da kalsaydım. Evet doktoramı bitirebilirdim, bir akademisyen olarak üniversitede güzel paralar da kazanabilirdim ama kendimi ikna edemezdim acaba kendi hayatımda ne istiyorum ve bunun için bu yolu elde edebiliyor muyum? Bundan dolayı sorumun cevabını İran'da alamadım. İran'dan çıkmam biraz el altından gerçekleşti. Onlar çıkmamı istemiyorlardı. Fakat baktılar ki ben kalmak istemiyorum. Diğer bir sebep ise Rojhilat'da siyasi düşüncem ve eylemlerimdi. Evet hiç kimse istemez bir yer sürekli aklında kalsın sürekli özlesin ama acaba bir sebep de var mı ki kalman için. Evet sebebim de vardı. O sebep de siyasi çalışmalarım ve Rojhilat'taki çok farklı alanlardaki çalışmalarımıydı. Baktım ki gireceğim durumlar Rojhilat'tan çıkmam daha iyi olurdu. Çünkü yakalanıp

darağacına gidip yıllarca hapse girmek yerine bunlardan kopup amaçlarımı elde etmeye çalışayım diye çıktım İran'dan (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Celadet İran'da Kürt halkı için çalışmalarda bulunması, onun devlet ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. İran'da yaşamayı *“kölelikle geçecek bir hayat”* olarak tanımlayarak, özellikle anadilde eğitimin önemini vurgulamıştır. İltica etme nedeni ile etnisite arasındaki bağa bakıldığında Kürt olmanın ve Kürt hakları ile ilgili faaliyetlere olan katılımı, İran'da devlet tarafından statüsünü düşürmüştür. Celadet İran'daki yönetim anlayışı değişir ve özgür bir yaşam alanı sunulursa İran'a geri dönmek istediğini belirtmiştir.

Siyasi nedenlerden dolayı Van'a iltica eden Furuğ ise 26 yaşında bir İngilizce öğretmenidir. İran'da bir yıl özel okulda öğretmen olarak çalışmış daha sonra siyasi nedenlerden dolayı cezaevine girmemek için Van'a iltica etmiştir. Görüşmeler sırasında İran'daki yüksek lisans tezinin bir kopyasını yanında getirmiş ve iş başvurularına giderken yanında götürdüğünü belirtmişti. Bu bağlamda sahip olduğu mesleki statüyü kabul ettirmek için, yüksek lisans tez çalışması İran'daki statüsünün bir simgesi olmuştur. Van'a daha iyi bir yaşam için iltica ettiğini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

Öncelikle bunu bilmenizi istiyorum. Ben master bitirdim. Bir işim vardı, öğretmen oldum. Ben onların dinini sevmiyorum, rejimini sevmiyorum. Her zaman seni bir şey yapmaya zorluyor. Sen sevmesende yapmak zorundasın. Mesela ben üniversiteyi bitirdim. Uzun elbiseler giymek zorundaydım. Hicap. Örtü ile kapatmak zorundaydım. Bunları yapmak zorundaydım aslında. Burda gerçekten kendimi çok özgür hissediyorum. Kimse seni birşey yapmaya zorlamıyor. Eğer İran'da kalırsam beni hapishaneye atacaklar. Düşünüyorum eğer orda kalsaydım hapishaneye gidecektim. Ama buraya gelirim iyi bir iş sahibi olabilirim. Daha iyi bir hayatım olacağını düşündüğüm için göç ettim (Furuğ, Kürt, İngilizce öğretmeni)

Furuğ'un göç nedeni ve sosyal statüsü arasındaki ilişki etnisitesi bağlamında gerçekleşmiştir. Kürt olduğu için ve siyasi görüşlerinden dolayı İran'dan göç etmek zorunda kalmıştır. Göç etmesini tetikleyen bir diğer neden İran yönetiminin baskıcı tutumlarından dolayı olduğunu aktarmıştı. Yapılan görüşmelerde İranlı kadınların hiçbiri Van'da başörtü kullanmamaktadır. Bu bağlamda diğer kadın mültecilerde olduğu gibi Furuğ da İran devletinin kadınların giyim tarzına karışmasına değin

yaşadığı baskıdan kurtulduğu için mutlu ve kendini özgür hissettiğini aktarmıştı. İran'ın baskıcı otoriter rejimini, dini anlayışını benimsemediğini, Van'da her anlamda kendini özgür hissettiğini belirtmişti. Kendini konumlandırırken sahip olduğu eğitimin kademelerine vurgu yapan Furuğ, Van'da iş bulup çalışmak istediğini, İran'a geri gönderilmemek için uluslararası korumaya başvurduğunu belirtmiştir. İş bulamazsa ve Van'da bir düzen kuramadığı durumda son çare olarak Avrupa'ya gideceğini aktarmıştı.

Siyasi nedenlerden dolayı iltica eden bir diğer mülteci ise Farid'tir. İltica etme nedenini mesleğini yapma hakkının devlet tarafından yasaklanmasına ve Türk olmasına dayandırmıştı. Bu bağlamda iltica etmesinde hem verilmiş statüsü (etnisite) hem kazanılmış statüsü (meslek) etkili olmuştur:

...Ben sana diyorum hakkın yok yazasan yani hakkın yok kafanı çalıştırsan. Ben ekmek yemeğe kafam çalışıyor. Sen sigara içmeye kafan çalışıyor. Her insanın çalışıyor. O zaman ki sana söylüyor yazmaya hakkın yok. Ama bide İran da bizim ayrı sıkıntılarımız vardı. Ben Türküm. İran'da 90 milyon nüfus var. 45 milyonu Türk'tü. Ana dilde yazmak yasaktır. Yakalıyorlar atıyorlar hapse. Sen gelip bunun için konuşsan yakalıyorlar. Yani sen İran da bu şekilde. Maddi durumumuz çok iyiydi. Hiç sıkıntımız yok idi. Şah gibi yaşıyorduk. Şah gibi yaşırdık. Ben yani Tebriz'den giderdim Şiraz çok mesafeydi. Ben bi defa arabayla gitmedim hep uçakla gidip gelerdük kadınımla. Ama devlet senden bir iş alıyor. O zaman ki mamlu [yasak] oluyorsan gerek ki o zaman otursan evinde. Evin de otur ekmek yemeye para istiyor. Parayı sana kim verecek? [ağzını bükerek soruyor bastırarak] Benim öz babam bana yardımcı oldu. Şimdi burdada çok zaman babam bene yardımcı olar (Farid, Türk/Azeri, Tiyatro yönetmeni ve akademisyen).

Mesleğin kazanılmış statü ya da elde edilmiş statü olarak kavramsallaştırılmasının temel sebeplerinin başında kişinin kendi emeğinin bir ürünü olmasıdır. Farid için, uzun uğraşlar sonunda elde ettiği mesleği hayatında önemli bir yer edinirken, kaybetme durumunda haklarını kaybetmek ile benzer bir duruma olarak yorumlamıştır. Öte yandan mesleğine ilişkin görüşlerini ele alırken mesleği sayesinde sahip olduğu yaşamı şah gibi şeklinde nitelendirmiş ve bunu uçakla seyahat etmesi üzerinden örneklendirmiştir.

3.1.4. Dini Sebeplerden Dolayı Göç

İran'da Hristiyan olanlar	Van'da Hristiyan olanlar	Doğuştan sahip olanlar
Sadi	Pauran	Ruzi (Hristiyan)
Rızgar	Arjin	Roham (Bahai)

Sahada toplam 1 Bahai ve 5 Hristiyan ile görüşme yapılmıştır. Hristiyan olanların 3'ü Farşlı iken diğer 2'si Kürt'tür. Beş Hristiyan arasından; Arjin ve Pauran Van'a geldikten sonra Hristiyan olduklarını aktarıırken Sadi ve Rızgar İran'da dinlerini değiştirdikleri için sosyal baskıya maruz kaldıklarını bu yüzden iltica ettiklerini aktarmıştır. Ruzi ise doğuştan Hristiyan olduğunu aktarmıştır. Alan araştırmasında sadece bir Bahai ile görüşme yapılmıştır. Bunun nedeninin üniversite mezunu olan Bahai sayısının az olmasından dolayı Van'a gelen eğitimli Bahai sayısının kısıtlı olmasına ve alanda karşılaşma ihtimalinin düşük olmasına bağlanmıştır.

Şah Devrimi ile Bahailerin İran'dan göç etme sayıları ciddi bir şekilde artmıştır. Humeyni'nin yönetime gelmesi ile beraber din alanında yeni devrimler yaşanmıştır. Bu durum, İran'da semavi olmayan dinlerin yasaklanması ile beraber Bahailer için zor bir dönemi başlatmıştır. *“Dolayısıyla İran İslam yasalarına bu gruba üye olan herkesin idam cezasıyla yargılanacağı maddesi konulduğundan, çoğu insan sırf bu tarikata üye olduğu için idam cezasına çarptırıldı veya İran'ı terk etmek zorunda kaldı”* (Korjan, 2011: 56). Bugün İran'da az bir nüfusa sahip olan Bahai topluluğu için göçler devam etmektedir. Bahailerin Kanada, Avusturya ve belli bazı İskandinav ülkelerini tercih etmeleri ise dikkat çeken bir diğer konu olmuştur.

Roham'ın İsfahan'da doğup büyüdüğü öğrenilmiştir. Kendisi 32 yaşında ve sinema yönetmenidir. Şah döneminde Bahailer üniversiteye gidebilmekte ve devlet kademelerinde çalışabilmekte iken Humeyni'nin başa gelmesi ile beraber bu hak Bahailer'den alınmıştır. Roham özel bir üniversitede kimliğini gizleyerek okuyabilmiştir. Bu konuda Bahailer'in farklı stratejileri olduğunu belirtmiştir. 2015 yılından beri Van'da olan Roham, erkek kardeşi ile beraber Avrupa'ya gitmek için beklemekteydi. İltica etmeye karar verme sürecinin ve bu kararın alınmasının uzun bir zamana yayıldığını şöyle aktarmıştır.

R: Çok sebepler var. Yani sen birden bir karar vermiyorsun. Göç edeyim gideyim. Az önce Bahailerden sordunuz ya zorluk çıkarıyorlar. Zorluk zorluk zorluk. Bizde diyorlar bizde bir söz var Bahailer arasında soykırım mı diyorlar? M: Soykırım evet.

R: Katliam gibi bir şey. Ama yumuşak katliam veya sönük katliam. Yani o soyunu bitirmek. Ama nasıl bitirmek zorla böyle içerden çıksınlar dağıtalım. Yani İran'da kalmasınlar. Öyle bir duruş var zaten şu anda. Eee... düşün yaşadığım yıllarda mesela evde oturdum camını kırıyorlar. İlkokuldayız, okulda sana köpek diye çağırıyorlar. “Bahai köpeği”. O da bezdiriyor tabi. Eee... belli bir yerden sonra sen bişeyler yapamazsın. Yaşın daha büyüyünce daha ünlü olunce gözünün önüne gelince, ister istemez zorluk çekiyorsun. Bir çalışmamız vardı bir gazeteyle Bahailerle ilgili. Ondan sıkıntılar yaşadım. Yani çaresiz İran'ı terk etmeyi düşündüm. Yani en yakın yer Türkiye ve Van'dı gelebildim. İşte Van'a geldim (Roham, Bahai Fars, Yönetmen).

Roham, İran yönetiminin Bahailer karşı olan tavrını katliam şeklinde ifade etmiştir. Bu durum Bahailerin İran'da yaşadığı sosyal, psikolojik ve kurumsal şiddetin çalışma hayatına eğitim hakkı gibi temel haklardan mahrum bırakılma durumlarını özetlemiştir. Önemsinmesi gereken İran'da anayasa ile birçok hak güvence altına alınmış olsa da Şii olmamak toplumda dışlayıcı bir hal almıştır. Roham görüşmelerde İran'da Bahailere “Bahai köpeği” diye seslendiklerini, evlerinin pencerelerine taşlar atıldığını ifade etmiştir. Bu anlamda İran'da Bahai olmak bir damga olarak nitelenebilir. Goffman (2014: 32) damgalı bireyin içinde bulunduğu durumu şu sözlerle ifade eder: “Birinci durumda, gözden düşürülmüş, itibarsızlaştırılmış olan, ikinci durumdaysa gözden düşürülmesi, itibarsızlaştırılması ihtimal dâhilinde olan söz konusudur” bu iki durum bağlamında Bahailer için, Müslüman olmamak ve mezhepsel olarak Şii olmamak toplumdaki itibarlarını zedelemiştir. Bir nevi ötekileştirilmekte ve bu durum kişilerde belli bir seviyeye ulaştıktan sonra yaşadığı yeri terk etme eylemini doğurmuştur.

İran İslam anayasası tarafından Hristiyanların hakları güvence altına alınmış olsa da Hristiyan olduğu için yani dini nedenlerden dolayı iltica ettiğini belirten mülteciler vardır. 2016 yılından beri Van'da bekleyen Sadi seyit soyundan²² geldiğini bu yüzden din değiştirirken ailesi tarafından reddedildiğini belirtmiştir. Din verilmiş bir statüdür; fakat din değiştirmek kazanılmış bir statü olmuştur. Kazanılmış statü ya da diğer bir adıyla edinilmiş statü kişinin zaman ve emek harcayarak elde ettiği bir

²² <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid> : (Erişim Tarihi:23.06.2020)

süreci kapsar. Din değiştirdikten sonra iltica etmeye karar verdiğini belirten Sadi göç nedenini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Mezhepten dolayı. Hristiyan olduğum için. Tanrı'ya ibadet edemiyorsun yani gizlice ibadet etmen gerek, yani biri öğrenirse...[ıııı diye uzatarak konuşuyor ve düşünüyor o sırada] Elinde İncil görürlerse tutuklarlar. Gizli gizli, hep gizli olacak. Hristiyan olduğumuzu söylemiyoruz (Sadi, Fars, Ziraat mühendisi).

Sadi'nin anlatımından yola çıkarak İran'da Hristiyanların dini yükümlülüklerini gizli bir şekilde yerine getirdikleri ve Hristiyan olduklarını sakladıkları anlaşılmıştır. Bu anlamda Sadi için Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçmek, doğduğu topluma göre toplumsal alanda bir statü kaybı yaratmıştır. Çünkü Sadi, hem din değiştirmiş hem de seçtiği din İran'da benimsenmeyen bir dindir.

3.2. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Van'ı Tercih Etme Nedenleri ve Sınır Deneyimleri

Çalışmanın bu başlığında İranlı yüksek vasıflı mültecilerin neden Van'a geldikleri ve sınır deneyimleri ele alınmıştır. Mültecilerin ülkeden ayrılma biçimlerine ve sınırda uyguladıkları stratejilere bakılmıştır. Üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleyen İranlı mültecilerin Türkiye'nin Van iline yasal veya yasal olmayan yollarla giriş yaptıkları görülmüştür. İranlı mültecilerin Van'ı tercih etmesinde birden çok sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sebepler aşağıda sıralanmıştır:

- Coğrafi yakınlık
- Ortak kültürel değerler (özellikle Kürt olanlar bu duruma vurgu yapmıştır)
- BMYYK Ofisi'nin olması
- Kilise olması (Hristiyan olanlar için)
- Kaçarak gelmek için sınırın elverişli olması
- Tanıdık kişiler olması

Tablo 4. Katılımcıların sınırdan geçme biçimleri

Kod adı	Cinsiyet	İran'dan çıkış biçimleri	Türkiye'ye kiminle giriş yaptıkları
Füruğ	Kadın	Pasaport ile	Tek başına
Behram	Erkek	Pasaport ile	Tek başına
Çerağ	Kadın	Pasaportla(Rüşvet vererek)	Eşi ile
Farid	Erkek	Pasaportla(Rüşvet vererek)	Eşi ile
Arjin	Kadın	Kaçak yollarla	Oğlu ile(9 yaşında)
Pauran	Kadın	Kaçak yollarla	Oğlu ile (10Yaşında)
Sadi	Erkek	Pasaport ile	Tek başına
Ruzi	Kadın	Pasaport ile	Kocas ve kızı ile (8 yaşında)
Roham	Erkek	Pasaportla(Rüşvet vererek)	Tek başına
Cenger	Erkek	Kaçak yollarla	Tek başına
Rızgar	Erkek	Kaçar yollarla	Tek başına
Celadet	Erkek	Kaçak yollarla	Tek başına

İranlı yüksek vasıflı mültecilerin sınır deneyimlerine bakıldığında özellikle kaçak yollarla ülkelerini terk ettikleri aynı şekilde kaçak yollardan Türkiye giriş yaptıkları görülmüştür. Bununla beraber sınırda deneyimlerini aktarırken birbirinden farklı stratejiler uyguladıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda kendi yaptıkları planların yanında kaçakçılar ile beraber organize ettikleri birbirinden farklı sınır hikâyesi ortaya çıkmıştır. Bu uyguladıkları stratejiler planlı olarak gerçekleşmiştir. Kaçak yollardan gelen erkeklerin hepsi siyasi nedenlerden dolayı göç etmiştir. Bunlar arasında Cenger yüzünü boyayarak ve kılık kıyafetini değiştirerek kaçtığını belirtmiştir. Nedeni sorulduğunda ise İran'da tanınan biri olduğunu, hakkında çıkan gazete haberleri, kendisi hakkında yayınlanan idam kararı ve bunlara bağlı olarak ihbar edilme korkusu yaşadığından dolayı bu yola başvurduğunu belirtmiştir. Kaçak yollardan gelen kadın mülteciler ise çocuklarının pasaportu için eşlerinden onay almaları gerektiği için bu yolu seçmek zorunda kalmıştır. Örneğin Pauran sınır deneyimini şöyle aktarmıştır:

Kaçarak geldim. Benim pasaportum vardı. Ama oğlum Emir'in pasaportu yoktu. Bunun için başında izin almalıydım. Babanın imzası olmalıydı. İran'dan buraya kaçarak geldim. Yürüyerek çok soğuktu. O yüzden geldim çok hasta oldum. ...Kapıda İran polisi bizi tuttu. Benim pasaportum vardı. Ama çocuğumun yoktu. O yüzden onu aldılar. Sonra araştırdılar orda. Baktılar ben büyük bir askerin kızıyım. Beni bıraktı polisler. (Pauran, Fars, Genetik mühendisi)

Pauran sınırda polislerle karşı babasının mesleki statüsünü kullanarak bir sorun yaşamadan İran'dan ayrılmıştır. İran'dan ayrılırken polise rüşvet veren üç katılımcı olmuştur. Bunlar mahkeme süreçleri devam eden, suçları onanmadan kaçmış kişilerdir. Bunlardan yönetmen olan Roham İran'dan ayrıldığında mahkeme sürecinin

devam ettiğini bu yüzden İran'dan çıkış yaptığı sırada sınır kapısındaki polisler Van'a çekim yapmak amacıyla gittiğini söylemiştir. Polisi ikna edebilmek için İran'da ünlü isimler ile beraber çekilen fotoğraflarını, kendisi hakkında çıkan gazete haberlerini polise göstererek ülkeden ayrılmıştır. Farid, mahkeme süreci devam ederken İran'dan ayrılmış ve İran polisine borcu olduğu için İran'dan ayrıldığını belirtmiştir. Mahkemesi olduğu anlaşılırsa polisi ikna etmeye çalışacağını ve bunu daha önceden planladığını belirttiikten sonra sınır deneyimini şöyle aktarmıştır:

Bak bana sınır polisi farklılar. Tüm ülkelerde. Bilmiyorlar dağda kim var. Silahı var bilmiyor. Terörist var. Ben o ki sınırda İran polisi aldı baktı benim pasaport var. Ama sisteme baksaydı görseydi benim mahkememi ben mamnuyam [suçlu, yasak] o zaman izin vermezdi bana. Bana dedi neden? Dedim benim borcumu var, kaçıyorum. Dedi çıkart 5.000 TL ver ben seni görmeyim. Sisteme vurmadı. Taşa vurdu. [Sisteme bakmadı, mührü damgayı vurmadı]. Dedi geç. İran'ın düd düdü var barkod. Tüm çıkış girişleri görür. Türkiye sadece pasaporta bakar. Düz mü? O günün numarasını verir. Çünkü üç ay izinsiz kalabilirsin burda. Türkiye tarafında sıkıntı olmadı. İran tarafında zor (Farid, Türk/Azeri, Tiyatro yönetmeni ve akademisyen).

Görüldüğü üzere yüksek vasıflı mültecilerin İran'dan ayrılırken birbirinden farklı stratejiler uyguladıkları görülmüştür. Özellikle Pauran'ın babasının statüsünü kullanması, Farid'in polise para vermesi, Roham'ın kendi prestijini yani ünlü bir yönetmen olmasını öne sürerek sınırı geçmesi yüksek vasıflıların statüyü amaca ulaşmak için araçsal bir hale getirdiğini göstermiştir.

3.3. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Mesleğe İlişkin Görüşleri

Çalışmanın bu başlığında yüksek vasıflı mültecilerin İran'da yaptıkları meslekleri bağlamında kendilerini konumlandırma biçimlerine mesleklerine atfettikleri değer sorulmuştur. Çalışma temel olarak bir statü kaybı üzerine odaklandığı için yüksek vasıflı mültecilerin İran'daki mesleklerini Türkiye'de yapamama durumlarına bir ön bakış oluşturmak için yüksek vasıflıların mesleklerine verdiği önem üzerinde durulmuştur.

Yüksek vasıflı göçmenleri diğer göç eden bireylerden ayırt eden, sahip oldukları bilgi, beceri ve donanımdır. Yüksek vasıf kişinin yaptığı iş, meslek yoluyla edindiği bir mevkidir. Bu yüzden yüksek vasıflı mültecilerin statü kaybına bakılırken mesleklerinin onlar için ne ifade ettiğine bakılmak zorundadır. Katılımcılardan

Celadet mesleğin düşünceleri üzerinde yarattığı etkiyi ve bakış açısını değiştirmedeki rolünü aşağıdaki gibi aktarmıştır:

Çok önemlidir. Öncelikle hayata hazırlanmak için önemlidir. Bunu yanı sıra toplum senin hakkında ne düşünüyor? Arkadaşların çevrenin sana olan bakış açılarına neden olan şeydir meslek. Meslek aynı zamanda senin kendine ve kendiliğine inanmanı, geleceğini bilmeni, amaçlarını belirlemeni, kendini geliştirmen için bir köprüdür. Para kazanabilirsin hatta çok şey kazanabilirsin. Meslek, toplumun alt yapısının oluşması açısından çok önemlidir benim için. Ben bir yerde bir mesleği yapıyorum dediğimde etrafımda birileri olur arkadaşlarım olur. Ben meslekle kendimi tanıtmış arkadaş sahibi olmuş oluyorum. Bu yüzden ben diyorum ki meslek çok önemli bir şeydir insanların hayatında. Bir mültecinin hayatında ise çok çok fark yaratan bir şey olabilir. Bana göre çok fark vardır inşaata gidip çalışmak ile biraz daha iyi koşulları olan bir kafede çalışmak ya da bir otelde çalışmak; bunlar birbirinden çok çok farklı işlerdir (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Mesleği kişinin hayattaki amaçlarını gerçekleştirmesini sağlayan temel bir öge olarak gören Celadet; insanın meslek ile beraber bir bakış açısına, bir duruşa ve bir konuma sahip olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanında meslek yoluyla kişi hakkında bilgi sahibi olunabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda mesleğin sosyal çevre edinmesindeki rolünü “*Ben bir yerde bir mesleği yapıyorum dediğimde etrafımda birileri olur arkadaşlarım olur*” şeklinde ele almıştır. Öte yandan meslek sahibi olan bireylerin göç ettikleri yeni bir ülkede daha iyi çalışma şartlarında işler bulabileceğini belirtmiştir. Celadet kendi mesleğinin yani hukuka atfettiği değer ve önemi şöyle aktarmıştır:

Bir hak hukuk ve özgürlükler listesi gördüğün zaman insanın beyninde çok pürüzler sorunlar oluşuyor. Şunu öğreniyorsun anadilde eğitimin ne kadar önemli olduğunu birlik içinde bir toplum olmanın önemini öğreniyorsun. Kişi hak ve özgürlüklerini öğreniyorsun. Bu konuda ne söylemek isterim biliyor musun? Hukuk okumadan önce kişi hak ve özgürlüklerini bilmiyorsun. Gördüğün zamanda ne kelime anlamlarını biliyorsun ne de nereden nasıl doğduklarını biliyorsun. Tüm bu kişi hak ve özgürlükleri öğrendiğin zaman anlamlarını nasıl işlendiğini ve kişi hak ve özgürlüklerin olduğu toplumları gördüğün zaman boyunduruk altındaki toplumunla kıyasladığın zaman sonuç olarak içinde bir acı bir ağrı oluşuyor. Herhangi biri hukuk lisansından önce kendi biyografilerimizde ve hukuk lisansını bitirdikten sonra çok farklılık oluşur hayatında. Sen kendini hak ve özgürlüklerini toplumdaki diğer kişilerden daha iyi biliyorsun ama bir acında daha fazla olur onlara göre. Sen biliyorsun ki kitaplarda olan hak ve özgürlükler hiçbir zaman senin acına derman olamıyorlar. Kendi yaşantında hak ve özgürlüklerini öğreniyorsun bu bir artıdır; fakat aynı zamanda bunları bildiğin için de acın ağrın artıyor. Bu da

bir eksidir hayatında. Kendini yetiştirmen, okuman ve bilgin ile kendi acına ilaç olmak istersin. Ama her ne kadar hukuk veya uluslararası hukuk okumuş olsan da ne kadar kitap okumuş olsan da sonuç itibariyle sen özgür değilsin boyunduruk altındasın. Çok şey değişiyor çok şey öğreniyorsun, çok şey görüyorsun çok ders alıyorsun hayattan hatta toplumdan daha büyük düşünebiliyorsun. Köydesin. Topluluğun çok küçük, yaşadığın toplum çok küçük; ama sen bir şehirde bir ülkede topluluğu kadar büyük olan bir yere gittiğin zaman çok şey değişiyor sende. Hayat başka bir anlam kazanıyor senin için ilerlemeye kendini geliştirmeye çalışıyorsun; hatta şunu öğreniyorsun başka anlamlar da varmış. Boyunduruk altında olan bir köylünün düşünmesi ile başka yerde kendini geliştiren birinin düşünmesi birbirinden farklıdır (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Hukuk eğitimi ile beraber insan hak ve özgürlüklerini hakkında farkındalık yaşadığını belirten Celadet, günlük hayatta karşılaştığımız ve kullandığımız birçok kelimenin ne anlama geldiğini aldığı eğitim ile beraber çözümlediğini aktarmıştır. Kişisel hak ve özgürlükleri öğrenmesi ile beraber bunlara sahip olmamanın kendisinde yaşattığı üzüntüyü ifade etmiştir. Dolayısıyla İran’da yaşayan Kürtlerin anadilde eğitim hakkına sahip olmama durumundan dolayı görüşmeler boyunca ana dilde eğitim vurgusunu yapmıştır. Kendisi İran’da yaşayan Kürtlerin ana dilde eğitim alması uzun süre mücadele etmiş ve bundan dolayı İran’da politik bir konum almıştır. Mesleğine ilişkin ele aldığı bir diğer konu, alınan eğitimin kişinin düşünsel hayatına, sosyal ilişkilerine yaşam biçimine etkisini kendi yaşam tarzı üzerinden almıştır. Bu bağlamda kişinin eğitim ve meslek ile beraber toplumu yönlendirebilme özelliğine vurgu yapmıştır. Bu durumu eğitim sahibi olan ve olmayan insanların düşünsel hayatlarının ve bakış açılarının nasıl farklılaşabileceği üzerine ele almıştır. Bunu *boyunduruk altında yaşayan köylüler* örneğini vererek somutlaştırmıştır. Bu örnek kendi hayatı ile bağlantılıdır. Çünkü Celadet görüşmelerde, kendi ailesinin köyde tarım ve hayvancılık ile uğraşmakta olduğunu ve anne babasının eğitimsiz olduğunu belirtmişti. Dolayısıyla kişinin meslek ile kurduğu bakıldığında ailenin eğitim durumu, etnisitesi, gelir durumu gibi çok boyutlu etmenlerin etkisi olduğu anlaşılmıştır.

Hem akademisyen hem avukat olan Cenger mesleğe ilişkin görüşlerini ele alırken meslek sahibi olmadan önceki yaşam biçimi üzerinden kıyaslayarak ele almıştır:

Tabi ki de bir farklılık oldu. Hatta büyük bir farklılık. Çünkü yani insan bir işe sahip. İnsanlar bir işe sahip olmadan önce ve olduktan sonra bir farklı oluyor. İş sahibi olduktan sonra beş yüz bin metrekarelik bir arazim ve büyük

bir ofisim oldu. Evim ve üç arabam oldu. Karşılaştırdığımda öncesi ve sonrası büyük değişiklikler oldu tabi. İran'dan kaçtıktan son bütün mal mülküm onlara Molla rejiminde kaldı. Ayrıca hukuk maddi olarak tabikî de bana çok faydası oldu. Ama manevi olarak kafamın içinde birçok karanlık şey vardı. Hukuk bunları anlamamı sağladı. Yani ben hiçbir zaman hayatımda puan için okumadım. (Cenger, Fars, Avukat ve akademisyen).

Görüldüğü üzere, Cenger mesleğin getirilerinden başlıca olan gelir ile beraber sahip olduğu yaşam tarzını ele almıştır. Bu noktada maddi varlıkları üzerinden örnek vermiştir. Mesleğin maddi boyutunun yanında mesleği sayesinde bakış açısında yaşanan değişimleri ele almıştır. Meslek ile beraber kişi toplumsal alanda prestij, unvan sahibi olur. Bu unvan onun toplumsal alandaki konumunu etkilemekte ve toplumsal alanda kendini konumlandırma biçimine kadar yol almaktadır. Mesleğin unvan, mevki ve makam elde etmede rolünü Celadet ve Rızgar aşağıdaki gibi aktarmıştır:

Yani çok değişiyor; bir insanın sadece ismiyle çağrılması ya da isminin önünde bir unvanla çağrılması şüphesiz ki fark ediyor. Örneğin Doktor Filankes, Sayın Filankes demeleri ile doğrudan isimle çağırımları çok farklı tabiki de. Bu şeyler neyin göstergesi bir ailenin bir toplumun gelişmişliğinin bir göstergesidir. Yabancılar karşı minnetsiz demektir (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Doktor olmak zengin bir insan demektir. İnsan çok kötü biri olsa da dese ki ben doktorum o insanı alırlar bu baştan getirirler bu başa [Eliyle aşağıdan yukarıya doğru çizgi çizerek söylüyor]. Yani meslek olarak çok yukarda (Rızgar, Kürt, Doktor).

Her iki mülteci de mesleğin kazandırdığı unvanın kişiyi diğer insanlardan olumlu anlamda ayırt etmesine vurgu yapmıştır. Özellikle bazı mesleklerin sahip olduğu niteliklerden dolayı diğer mesleklerden daha üstün konumda olduğunu meslek ile beraber aslında kurulan hiyerarşik düzene vurgu yapılmıştır. Örneğin doktorluk mesleği dünyanın her yerinde kutsal bir meslektir. İran'da doktor olan Rızgar'ın mesleğini ele alış biçimi buna örnektir. Bir insanın sadece mesleği sayesinde üstün bir konum elde etmesi mesleğin sahip olduğu nitelik ve o toplumda edindiği yer ile ilgilidir. *“Öğretmenlik, polislik, hekimlik, hakimlik, parlamento üyeliği gibi statüler, uğraş (özgür) statülerin çoğuna göre daha geniş anlam taşır ve birçok durumlarda prestij ve nüfuz sağlamakla beraber aynı zamanda bir takım sınırlamalar da getirir”* (Ceylan, 2011: 98). Meslek kişiye statü sağladığı gibi aynı şekilde bireyin etrafındaki insanlara; daha genel bir ifade ile topluma fayda sağlamaktadır. Bazı meslekler kişiye

statü sağladığı gibi bazı meslekler ise toplumda sıradan görülür. Mesleğe atfedilen değerde toplumdan topluma göre değişmektedir. Örneğin Roham, ailesinin mesleğine olan tutum ve yaklaşımını şu sözlerle özetliyor:

Valla orada da yönetmen olmak dünyanın her yöresinde olduğu gibi güzel bir şeydir. Tabi benim amcam diyordu; bir dönem kalp krizi geçirdi sonra dedi “*Ali sen de bu zekayla gidip doktor olmadın gidip mırıp²³ oldun. Sanatçı oldun, o nedir? En azından kalp doktoru olsaydın beni kurtarabilirdin.*” Öyle görüşler de var (Roham, Bahai Fars, Yönetmen).

Sosyal çevresinin yönetmen olmasını çingene olarak nitelendirmesi, Roham’ın mesleğinin toplumdaki yeri ile ilişkilidir. Dolayısıyla Roham’ın ailesi için mesleğin hem maddi-manevi çıkarları söz konusudur. Bu durumda toplumsal alanda mesleğin değerli görülmesini sağlayan ilk etmen meslek ile elde edilen gelirin niceliği olmuştur. Böylece mesleğe atfedilen değer ile bağlantılı olarak meslek sahibi statü elde etmiş olur. Bu bağlamda toplumsal alanda okuma eyleminin neden kendini kurtarmak olarak anlaşıldığını sorgulayan Arun, (2009: 80) mesleği bir sermaye olarak ele alır ve okuma eylemi ile beraber hem ekonomik sermaye hem de kültürel sermayenin oluşumuna dikkat çekmiştir. Toplumun mesleğin ekonomik yönünü göz önüne alarak eğitime olan bakış açısının şekillendiğini belirterek şöyle demiştir: “*Bir başka deyişle, sosyal ya da kültürel sermayeden daha çok, ekonomik sermaye edinildiği ölçüde ve eğer kültürel sermaye geçerli akçe olarak değerlendirilebiliyorsa, kişi ve onun eyledikleri saygınlık kazanır. Zira, parasız sanatçılar ya da edebiyatçılar marjinal olarak değerlendirilir ve bunlar çocukları için ailelerin hayal ettiği meslekler değildir*” (Arun, 2009: 80).

Mesleki başarı, takdir görme ve ödüllendirilme statü sahibi olma durumuna göre farklılık gösterebilir. Derecesini artırabilir ve azaltabilir. Çerağ bu durumu, ün sahibi olmak, kendi deyimiyle “*star*” olmakla özdeşleştirmiştir:

[Ağzını bükerek ve omuz silkerek cevaplıyor] Bütün insanlar çok şey bakar yani nooş. Yani ne ama...[düşünüyor] İran’da büyük kadın ve erkek yazarlarımız var idi. Tabi onlar zamanında çok zorluk çekmişler ve yazmışlar. Ama şimdi hepsi toplumda tanınıyor ve okunuyorlar. Yani şu an çok kötü bir şey de yazsalar insanlar onların yazdıklarını alıp okurlar. Mesela çok iyi çocuklarımız, arkadaşlarımız vardı. Yazıları ve kafaları iyi. İdeaları çok iyi. Çok iyi biliyorlar bu işi. Ama işleri çıkmıyor. Yani star olman gerekiyor. Star

²³ Çingene

olsan çok kötü bir şey yazsan da gene iş yapar. Ama iyi yazanlar onların işi çıkmıyor (Çerağ, Fars, Senarist).

Mesleki alanındaki başarısı ile tanınmış birinin yaptığı her şeyin değerli olarak görülmesi ve beğenilmesine vurgu yapmıştır. Statü sahibi mükemmel bir şey yapmazsa bile sahip olduğu statünün, yaptığı şeyi göz alıcı kıldığını belirtmiştir. Bundan dolayı toplumda bir saygınlığı, bir unvanı olmayan, çok iyi senaryolar yazdığı halde tanınmayan kişilerin mesleklerinden gelir elde edememe durumuna vurgu yapmıştır.

Meslekten elde edilen gelir ile beraber kişinin yaşam tarzı şekillenir. Gelir yaşam kalitesini artırmakta ve kişiyi aynı gelir seviyesine sahip olduğu diğer insanlar ile aynı sınıfa koymaktadır. Meslek ile beraber sosyal ilişkiler gelişir ve değişir. İran’da İngilizce öğretmeni olan daha sonra siyasi sebeplerden dolayı iltica eden Furûğ, meslek sahibi olduktan sonra, mesleğin tüketim ve satın almadaki rolünü aşağıdaki gibi aktarmıştır:

Ooo gerçekten etkileyiciydi. [Ellerini açarak ve gözlerini büyüterek heyecanlı bir şekilde anlatıyor] Gerçekten çok sevindim. Çünkü biliyorsunuz yapabiliyorsunuz, alabiliyorsunuz. Kimse sana “yeter dur alma bunu” demiyor. Diyemez öyle bir hakkı yok. Güzel bir duygu. (Füruğ, Kürt, İngilizce öğretmeni).

Füruğ meslek sahibi olmayı meslekten elde edilen gelir ve gelir sahibi olmanın bağımsız bir şekilde karar verebilmek olarak yorumlamıştır. Mesleği gelir yönüyle ele alması mesleğe yeni başlaması veya bir kadın olarak ekonomik gelire sahip olmanın verdiği avantajlı durum ile açıklanabilir. Yaşadığı yerde kadınların kendi yaşamları üzerinde karar verici olmalarının şartı, kadınların toplumda söz hakkı sahibi olması, tanınması için, statü sahibi olmasının şartı biri meslek sahibi olmaktır. Bu durumda Füruğ’un yaşadığı yer bağlamında kadınlar meslek sahibi olduklarında toplumda statü elde etmiş olur. Bir başka katılımcı Arjin, meslek sahibi olmayı hayal ettiği yaşam tarzına ulaşmak için bir araç olarak yorumlamış ve mesleği tüketim boyutuyla ele almıştır.

Benim hiçbir şeyim yok idi. Başlayanda hayatımda [Hayatıma başladığım zaman benim hiçbir şeyim yoktu] Her şey aldım her şeyi. Yani lüks bir hayat koydum kendime. Lüks bir ev lüks bir yaşam. Şah gibi. Araba. Yani iki tane arabamız var idi. Yani her şey her şey. Yani ben ne isteseydim alaydım. Kendime uşağıma, işime eşime [Oğluma ve eşime ne istersem

alırdım]. Sonra işimi de getirdim yanıma. [Sonra eşimle beraber çalışmaya başladık]. Yani beraber biz çalışaydık. Onun muhasebesi yoktu ama o da geldi yanıma biz her şeyi alaydık. Çok iyi bir hayatımız var idi (Arjin, Kürt, Muhasebe uzmanı).

Arjin'in meslek sahibi olduktan sonra sahip olduğu maddi değerler, kendisine ailesi tarafından verilmiş olsaydı yani meslek sahibi olmadan evvel erişmiş olsaydı yine lüks bir hayatın tanımı ev, araba şeklinde olur muydu? Bu durumda Arjin için meslek, kişinin sahip olmak istediği yaşam biçimini elde etmesinde ki araçlarından biri olmuştur. Örneğin katılımcılardan Celadet İran'da yaşayan Kürtlerin haklarını sağlamayı kendine hedef olarak koyduğu için hukuk okumayı tercih etmiş, Arjin ise hayattaki hedefinin lüks bir yaşam olduğunu belirtmiştir. Her iki mülteci aynı şehirde çalışan iki Kürt'tür. Hayattaki amaçlarının mesleklerinin nitelikleri bağlamında farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu durumda kişinin mesleği seçme nedeni ve o mesleğin hitap ettiği alan, ailesinin nereden geldiği, eğitim düzeyi, kültür düzeyi yani içinden geldiği topluluğun değerleri anlamlandırmasındaki rolü kişinin bakış açısını etkilemiştir.

Meslekte geçirilen süre, mesleğe atfedilen değer yönünden önemli bir etkidir. Yüksek vasıflı mültecilerin mesleklerine ilişkin yorumlarına bakıldığında mesleklerini kutsallaştırdıkları, somutlaştırdıkları veya canlı bir kalıba soktukları görülmüştür. Örneğin mimar olan Behram [Kürt, mimar] *"Allah insan yapar biz de bina yaparız"* şeklinde mesleğini kutsallaştırmıştır. Tahran belediyesinde 12 yıllık ziraat mühendisliği deneyimine sahip olan Sadi, Van'da mesleğini yapamadığı halde sanki mesleğini yapıyormuş gibi bir hisle bahsetmiş ve mesleğini canlı bir varlıkmiş gibi ele almıştır:

Sevgilidir bana. Zevk alıyorum mesleğimden. Mesela bak kuru bir şey ekiyorsun bir bakıyorsun yeşil oluyor orda. Ondan zevk alıyorum onun büyümesini izlerken (Sadi, Fars, Ziraat mühendisi).

Sadi mesleğini somutlaştırmış ve ona insana özgü bir rol vermiştir. Van'da yaşadığı sorunlara değinirken mesleğine ilişkin yorumlarda bulunmuştur. Van'da park ve bahçeler ile ilgili çalışmaların çok yetersiz olduğunu, imkân verilse maddi bir talep olmadan Van'da bu işlerde çalışmak istediğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak Sadi kendisine Van'da eksik bulduğu konunun ne olduğu sorusu yöneltildiğinde, *"Benim*

çocuğum buradaki parklara gidiyor. Buranın güzel bir parkı yok. Buranın ihtiyacı var” şeklinde mesleği ile bağlantılı olan bir eksiğe dikkat çekmiştir.

Eke (1987: 378), mesleğin öncelikle ferdin ve ailesinin sosyal statüsünü ve gelir seviyesini etkilediğini, bundan başka mesleğin, ferdin günün büyük bir kısmını kimlerle ve nasıl geçireceğini belirlediğini dolayısıyla arkadaş seçimini sınırlandırdığını belirtmiştir. Mesleğin sosyal çevrenin etkili bir etmen olduğuna değinen Farid, İran’da sosyal çevresinin oluşmasında mesleğinin katkısını aşağıdaki gibi aktarmıştır:

İran’da eğer insan mühendis olsa mühendislerle oturur. Mesela talebe olsa talebelerle oturarsan gibi. Ben de çünkü tiyatro bitirmiştım. Bende sadece yunivrsitenin hocaları ile. Onlar da yunivrsitedeydi. Onlarla oturup konuşardık. Onlarla çıkardık kafeye. Mesela ben o zaman ki yakalandım ben kafede tiyatro yapardık. Kafelerin içinde ama bu ki ayrı insanlarla oturan [Kafelere gidiyoruz insanları görelim diye ama onlardan ayrı oturuyoruz]. Sanatçı tüm insanlarla oturur. Gerek biz tüm insanları görek. Biz görmezsek yapamayarak [Sanatçı insanlarla aynı ortamda olmalı ki insanları görebilsin] (Farid, Türk/Azeri, Tiyatro yönetmeni ve akademisyen).

Tahran üniversitesinde tiyatro dalında ders veren Farid bu doğrultanda bir sosyal çevre inşa ettiğini aktarmıştır. Lisans eğitimini müzik alanında tamamlayan Farid yüksek lisans eğitimini tiyatro dalında yapmış ve oyuncu olmak yerine neden yönetmen olmayı tercih ettiğini şöyle aktarmıştır:

Yani yuniversteye [üniversite] gitmeden tiyatro çalıştım. Tiyatronun bir sihri var. Ben tiyatroda sihir oldum. Neden? Özellikle yönetmenlik. Ben hiç zaman sevmedim oyunculuk. Oyunculuk yapmayacağım da. Ben sevmedim birinin fikrinde olan oynayam, Kafam buna çalışırdı. Koy benim fikrimi oynasınlar. Ben fikri vereyim. Kararı ben vereyim (Farid, Türk/Azeri, akademisyen ve tiyatro yönetmeni)

Farid için yönetmen olmak kendi fikirlerinin sahnelemektir. Bu bağlamda meslek yalnızca bir gelir kaynağı değildir. İnsanların kendini ispat etme, kendini konumlandırma araçlarından biridir. Kişinin statü elde etme de iktidar sahibi olmak için kullandığı bir araçtır. Bu bağlamda meslek iktidar sahibi olma isteği oluşturmuştur. İnsanlar yalnızca kendilerini ekonomik olarak zenginleştirme amacıyla iktidar peşinde koşmazlar. Mesleği bir güç olarak tanımlayan Weber (2004: 268) için, ekonomik güç dâhil olmak üzere gücün kendisi kendi başına bir değer ifade eder ve güç beraberinde bir sosyal onur getirdiği için iktidar peşinde koşulduğu çok olur.

Bu başlık altında ele alınan verilerden hareketle; saha çalışması boyunca katılımcılar mesleğin önemine ilişkin farklı görüşler ortaya koymuştur. Mesleğin insanlar arasında hiyerarşi yaratan bir kavram olduğu gibi, meslekler arasında da hiyerarşik bir düzen olduğunu katılımcıların düşünceleri desteklemiştir. Bununla beraber mesleğin önemini ele alırken kendi yaşam biçimleri üzerindeki etkisi bağlamında ele almışlardır. Genel olarak mesleği, lüks bir hayat, amaçlarına ulaşma da bir araç, canlı bir varlık gibi somutlaştıran, statü sahibi olma da ki rolünü vurgulamışlardır. Mesleğe ilişkin bu farklı görüşlerin ise yaşadıkları yer, etnisite, cinsiyet, sosyal ilişkiler etrafında farklılaştığı görülmüştür. Bu bağlamda mültecilik deneyimleri ve statü kayıpları ele alınırken; mültecilerin sosyal statülerinin göz ardı edilmeden ele alınması gerektiği önemi ortaya çıkmıştır. Aksi takdirde bütün mültecileri aynı kategori altında ele alma ve mültecilerin deneyimlerine, problemlerine tek bir noktadan bakma hatasına dönüşebilir.

3.4. Yüksek Vasıflı Mültecilerin Göç Sonrası Mesleki Deneyimleri ve Statü Kayıpları

Bu başlık altında İranlı yüksek vasıflı mültecilerin meslek kaybı yaşamaları ile beraber nasıl bir statü kaybı yaşadıkları ele alınmıştır. Katılımcıların İran'daki statülerini mültecilik deneyimlerinde bir strateji olarak kullanma biçimlerine bakılmıştır. İş arama süreçlerinde ve işe girmelerinde sahip oldukları etnisitelerini, dini statülerini, dil bilme durumları ve cinsiyet faktörlerinin etkisi ise çalışmamın alt problemini oluşturmuştur. Bu mültecilerin İran'daki mesleklerini Van'da yapabilme durumları, İran'daki mesleklerinin, vasıflarının altında işlerde çalışanlar ve işsiz olanların deneyimleri etrafında ele alınmıştır. Diğer bir deyişle, katılımcıların İran'da sahip oldukları yüksek vasıfla beraber Van'da hangi işlere girdikleri ele alınmıştır. Yüksek vasıflı mültecilerin çalışabilme durumları, çalışma koşulları ve çalıştıkları işlerin, etnisitelerine, dini statülerine, dil bilme durumlarına, İran'daki mesleklerinin alanına ve cinsiyetlerine göre değişme durumu bu başlık altında ele alınmıştır.

Yeni geldikleri ülkede meslek kaybı ile beraber nasıl bir sosyal çevre inşa ettikleri ve bu sosyal çevre içinde kendilerini nasıl konumlandırıdıklarına bakılmıştır. İran'da meslek ile beraber elde ettikleri sosyal saygınlığı (prestiji) yeni geldiği ülkede nasıl ortaya koyduklarına bakılmıştır. Meslek ile beraber elde edilen statünün son

bulması varsayıldığında, statü sahibinin sergilediği tutuma bakılmıştır. Bu bağlamda Van'da bu statülerini kaybetmeleri durumunda nasıl bir dönüşüm yaşandığı saptanmaya çalışılmıştır. İlk olarak yüksek vasıflı mültecilerin, yüksek vasıf statüsünü kendi ülkelerinde aldıkları unutulmamalıdır. Yüksek vasıflılar kendi ülkelerinden almış oldukları diploma ile geldikleri ülkede iş aramışlardır. Bu durumda ilk olarak kendi ülkelerinde aldıkları diploma ile beraber edindikleri tecrübeyi geldikleri ülkede kabul ettirmek zorunda kalmışlardır.

Tablo 5. Katılımcıların göç öncesi-sonrası meslekleri ve gelirleri

Kod İsim	Eğitim durumu	İran'daki meslek	İran'daki maaşı (TL karşılığı)	Van'da son yaptığı iş	Van'daki maaşı
Füruğ	Yüksek lisans	Öğretmen	1.000	Çalışmıyor	-
Behram	Lisans	Mimar	480- 500	Şoför	2.000
Çerağ	Lisans	Senarist	3.000	Tekstil işçisi	850
Farid	Yüksek lisans	Yönetmen ve Akademisyen	3.000	Çalışmıyor	-
Arjin	Yüksek lisans	Muhasebe	5.000	Çalışmıyor	-
Pauran	Yüksek lisans	Mühendis	750	Temizlikçi	100(günlük)
Sadi	Lisans	Mühendis Gazeteci	2.000	Temizlikçi	1.700
Ruzi	Lisans	Öğretmen	1750	Çevirmen	1.700
Roham	Lisans	Yönetmen	2.000-2.500	Kameraman	1.000-2.000
Cenger	Doktora	Akademisyen ve Avukat	10.000-50.000	Çalışmıyor	
Rızgar	Lisans	Doktor	6.000-10.000	İnşaat işçisi	1.000
Celadet	Doktora	Akademisyen	2.000	Çevirmen	1.500-2.000

Yüksek vasıflı mültecilerin İran'da sahip oldukları meslekler ve Türkiye'de yaptıkları işler Tablo 2'de ki gibidir. Mültecilerin yaşadığı statü kaybına bir ön bakış açısı oluşturmak için İran'daki ve Van'da ki meslekleri ve bu meslekten elde edilen gelir ele alınmıştır. İran'daki gelir durumlarına bakıldığında; İran Riyali Türk Lirasına göre düşük olmasına rağmen İran'daki maaşları Türkiye parası ile karşılaştırıldığında mültecilerin göç öncesi iyi bir gelire sahip oldukları göze çarpmıştır. İran'da en düşük maaşa sahip olan Behram maddi nedenlerden dolayı göç etmiş ve Van'da şoför olarak çalışmakta idi. İran'da en yüksek gelire sahip olan Cenger siyasi nedenlerden dolayı iltica etmiş ve Van'da işsiz durumdadır. İran'da yaşadıkları süre çerçevesinde kadın ve erkeklerin gelir durumuna bakıldığında, erkeklerin kadınlara oranla maddi gelirlerinin fazla olduğu görülmüştür. Saha çalışmasına katılan mültecilerin farklı mesleklere sahip olmakla beraber Van'daki mesleki deneyimleri de çeşitlilik göstermiştir. Evlere, otellere temizlik yapmaktan, kitap çıkarmaya kadar varan farklı çalışma deneyimleri söz konusu olmuştur.

3.4.1. Dile Bağlı Ortaya Çıkan Statü Kayıpları

Çalışmamın bu bölümünde araştırmanın alt problemlerinden biri olan: Yüksek statülü İranlı mülteciler statü kayıplarının dil bilme becerilerine bağlı olarak nasıl gerçekleşmektedir? sorusuna yanıt aranmıştır. Alan araştırmasında Türkçe bilen biri ile hiç Türkçe bilmeyen bir mültecinin iş bulma deneyiminin farklı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların bildiği diller

Kod isim	Ana dili	İkinci dil	3. bildiği dil	4. dil
Füruğ	Kürtçe	Farsça	İngilizce	-
Behram	Kürtçe	Farsça	-	-
Çerağ	Farsça	İngilizce	-	-
Farid	Türkçe	Farsça	İngilizce	-
Arjin	Kürtçe	Farsça	Türkçe(Azerice)	-
Pauran	Farsça	İngilizce	-	-
Sadi	Farsça	İngilizce	-	-
Ruzi	Farsça	İngilizce	-	-
Roham	Farsça	İngilizce	Türkçe	-
Cenger	Farsça	İngilizce	Almanca	Arapça
Rızgar	Kürtçe	Farsça	Türkçe(Azerice)	Ermenice
Celadet	Kürtçe	Farsça	İngilizce	-

Dil bilme durumlarına bakıldığında sadece bir dil bilen katılımcı olmadığı görülmüştür. Tabloda sıralanan diller konuşma, yazma ve anlama düzeyinde bildikleri dildir. Az düzeyde bildikleri diller tabloya dâhil edilmemiştir. Ortalama olarak en az iki dil bildikleri öğrenilmiştir. Bu durum İran'ın resmi dilinin Farsça olması ve İran'da farklı etnisiteden olan insanların varlığına bağlanabilir. Fakat yüksek vasıflı olmalarının da anadilleri dışında en az bir dil bilmeleri üzerinde bir etken olduğu düşünülmektedir. Katılımcılardan Cenger'in yedi dil bildiği öğrenilmiştir. Bu yedi dilin 4 tanesinin iyi düzeyde, diğer üç dilin orta düzeyde olduğu belirtilmiştir. Fars olanların sadece Farsça biliyor olması beklense de sahada Farşlıların da birden çok dil bildiği ortaya çıkmıştır. Farşlıların bildiği ikinci yabancı dil, Kürtler'in ise bildiği üçüncü yabancı dil İngilizce olmuştur. Kısacası sahada tek dil (sadece anadil) bilen ile karşılaşılmamıştır.

İran'da 7 yıl İngilizce öğretmenliği yapmış olan Ruzi, 2016 yılından beri Van'da beklemektedir. Ruzi, Van'a geldikten sonra ilk olarak bir fotoğrafçıda iş bulmuş ve bir sene bu işte çalışmıştır. Ardından kilisede tercüman olarak çalışmaya başlamıştır. Alan araştırmasının yapıldığı Eylül 2019 tarihinde kilisede tercüman

olarak çalışmaya devam etmekle beraber papaz olmak için eğitim almaktaydı. Papazlık eğitimi için, Van'dan İstanbul'a aktif bir şekilde gidip gelebilmekteydi. Van'da kilisedeki konumu ve yaptığı iş hakkında aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır:

İlk buraya geldiğimde bir yıl fotoğrafçıda çalıştım. Az kazanıyordum bide yazın çalıştım gelin damat fotoğrafları için çekime gidiyordum daha sonra kiliseye geldim. Burada papaz ile tanıştım. Burada arkadaşları çok sevdim. Aslında benim onlara ihtiyacım var dedim ama onların da bana ihtiyacı varmış. Tanrı istedi ve ben de buradayım. Mesela dışardan misafirlerimiz geliyor. Bir iş yapılacaksa bana sorulur. Bir şey yazılacaksa ya da. Geçen hafta Şikago'dan misafirlerimiz vardı. Öğrencisin bak bilirsin sen Amerika'dan geldi misafirlerimiz. Onlar geldi burada konuşma yaptı. İlgilenen benim yani hem tercüman hem de onları gezdirme, kalacak yer ayarlama her konuda yardımcı olurum (Ruzi, Fars, İngilizce öğretmeni).

Ruzi'nin kilisede tercüman olarak çalışmasında en büyük etken dini statüsü olmuştur. Van'da İngilizce bilmesi sayesinde yapacağı işler olsa bilse hiç Türkçe bilmeme durumu iş bulmasını zorlaştırabilirdi. Fakat Hristiyan olması ve İngilizce bilmesi kilisede işe girmesi için bir fırsata dönüşmüştür. Ruzi'nin anlattıklarından yola çıkarak, yeni geldiği bir ülkede dini statüsü sayesinde kurduğu sosyal ilişki ağı iş bulmasını kolaylaştırmıştır. Düzenli bir gelire sahip olan Ruzi'nin mesleğine yakın bir işte çalışması ve bu yolla kazanç elde etmesinin Van'daki mültecilik deneyimlerine psikolojik, ekonomik ve sosyal yönden olumlu etki etmiştir.

Ruzi, Van'da ibadet ettikleri kilisenin mülteciler için konumuna değinirken aynı zamanda kendisinin de kilisedeki statüsüne dikkat çekmeyi ihmal etmemiştir. Kendini hala bir öğretmen olarak hissediyor musun sorusuna, *“Görüyorum. Neden dersin. Çünkü İran'da da öğrencilerime bir şeyler öğretiyordum, Van'da da bunu yapıyorum. İngilizce öğretmiyorum ama Tanrı'yı öğretiyorum”* şeklinde yanıtlamıştır.

Ruzi ile aynı vasıflara sahip olan Furuğ İran'da İngilizce öğretmenidir. Furuğ Kürtçe, İngilizce ve Farsça olmak üzere üç dil bilmektedir. Van'da İngilizce öğretmenliği yapmak için bir etüt merkezine yaptığı iş başvurusu, Türkçe bilmediğinden dolayı reddedilmiştir. Böylece ülkedeki ilk iş arama girişimi dil bilmediğinden dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu durumu şaşkınlıkla karşıladığını söyleyen Furuğ, *“İran'da İngilizce dersinde öğretmen sınıfa girdiği andan itibaren İngilizce konuşur Farsça konuşulmaz, çok acayip... Türkiye neden böyle”* demiştir. Bu durumda çalışmak isteyen Furuğ'un birden fazla niteliğe sahip

olması gerekmiştir. Bu gereklilik bütün iş sektörleri için geçerli değildir. Bu gereklilik işin sektörüne bağlı olarak gerçekleşmiştir. Yani, İngilizce öğretmeni olarak çalışabilmek için gerekli eğitime sahip olan Füruğ'un Türkiye'de bu eğitimi verebilmesi için Türkçe bilmek zorunda kalması, işe girişi önünde engel olmuştur.

İranlı yönetmen Roham, İran'da Bahailer hakkında medya da yaptığı bir çalışmadan dolayı iltica etmek zorunda kalmıştır. Kendisi İran'da tanınan bir yönetmen olduğunu aktarmıştır. İran'da 15 filmin yönetmenliğini yapmış ve 125 projede yer almıştır. Roham, 2015 yılında Van'a gelmiştir. Tanıştığı Afganistanlı bir mülteci sayesinde fotoğrafçıda iş bulmuştur. İş başvurusuna giden Roham, fotoğraf çekme, kamera konusundaki deneyimini ispatlamak için yanında taşıdığı gazete haberlerini işverene göstermiştir. Bu gazete haberleri sinema hakkında yaptığı çalışmaları barındıran ve toplumda tanınan (ünlü) isimlerle yaptığı çalışmaların olduğu haberleri içermektedir. Bu gazete haberi aynı zamanda İran sınırında polisi ikna etmek için kullandığı haberlerdir. Sınırdaki yakalanmamasını sağlayan bu gazete haberi, Van'da Roham'ın işe girmesinde bir "özgeçmiş" olmuştur. Gazete haberini gösterdikten sonra aldığı tepkiyi ve Van'da çalışma sürecini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

...Gazeteyi açtım dedim ben buyum. Gazeteye baktı. Alla alla sen düşün için çok fazlasın dedi. Telefon açtı bi arkadaşla belediyede. O da öyle öyle öyle Nudem Kültür merkezine [Nuda Kültür Merkezi] girdim. Orda tamamen düşün yani iki üç gün içerisinde bir alışveriş merkezinde ben kendi mesleğime girdim. Orda bir tercüman vermişler. Farsçadan Kürtçe'ye. Ben o zaman bilmiyordum. Türkçe nedir Kürtçe nedir bilmiyordum. Yani düşün hiç bir şey bilmiyorsun. Yani burayla ilgili hiç bir fikrin yok. Kim haklıdır kim haksızdır. Hiçbir şey bilmiyordum. İşte başladım [sonuç olarak çalışmaya başladım] (Roham, Bahai Fars, Yönetmen).

Bu bağlamda sahip olduğu vasıfları ispat etmek için gazete haberi, Roham'ın statüsünün bir simgesi olmuştur. Yeni geldiği bir ülkede iş gücü piyasasına girmek için İran'da sahip olduğu statüyü kullanmıştır. Bu statüsünü çeşitli görsel malzemeler yoluyla kanıtlamıştır.

Roham Nuda Kültür Merkezinde çalışmaya başladıktan sonra fotoğrafçılık ve belgesel film kursları vermiştir. 2017 yılında kültür merkezinin kapatılması ile beraber işsiz kalmıştır. Bu sürece değin Türkçe dilini öğrenmiş ve bir sosyal çevre edinmiştir. Geliştirdiği sosyal ilişkiler sayesinde Van'da birçok resmi kurumda anketör ve

kameraman olmak üzere birbirinden farklı işlerde çalışma sürecini aşağıda olduğu gibi aktarmıştır:

R: Çok işler yaptım. İki tane röportajlarım var zaten televizyonda falan. Hatta istersen atayım. Bir sanatla ilgili çalıştığım için İl Kültür Müdürlüğü, onlarla çalıştım. Bir ödül verdiler bana “*Altın Göl*²⁴” ödülü. Başarı ödülü. İranlı yönetmen işte böyle çalışmalar yaptı falan. Çok güzel şeyler. Sağolsunlar. Bu ödülü İran’da bekliyordum yıllarca. Tâbi hak etmedim demek ki vermediler. Buraya geldim, hak ettim verdiler yani. Hem çok mutluydum hem çok mutsuzdum.

M: Neden üzüldün?

R: Yani bu ödülü İran da almalıydım. Burda ne alaka. Kiyüstemi'nin bir lafı var. Diyor bütün saygılar emeğimden uzakta. Öyle bir şey. İşte o konuda biraz üzüldüm evet. Tam da dört beş aydı, annem vefat etmişti (Roham, Bahai Fars, Yönetmen).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından mülteciler hakkında yapılan bir araştırmada yer almış; öte yandan STK’ların mülteciler ile ilgili yaptığı çalışmalarda Farsça, İngilizce ve Türkçe dillerini bildiği için tercüman olarak görev almıştır. Mülteciler için yeni geldikleri ülke yaşadıkları dil öğrenme ve uyum süreci zorlu ve öğrenilmesi gereken bir süreçtir. Fakat dil bilmeme durumu Roham’ın çalışması önünde bir engel olmamıştır. Uyum süreci ile beraber yaşadığı ülkenin dilini öğrenmiştir. Yapılan görüşmede tercümana ihtiyacı kalmayacak kadar akıcı bir şekilde Türkçe konuşmuştur. Türkçe dilini öğrenen Roham daha sonra *Seher* adlı bir kitabı Türkçe’den Farsça ’ya çevirmeye başlamıştır. Ardından kitabın başkası tarafından daha erken çevrilmesi üzerine, bu defa *Rüzgar ve Yaprak* adlı Farsça bir şiir kitabını Türkçe diline çevirmiştir. Kitabın basım sürecini şöyle anlatmıştır.

Yayınevi de yardımcı olmaya çalışıyor tabi. Ben hiç para almadım. [Kitabın basımı için para ödemedim demek istiyor] Bastım hatta bana bir yüzde de verecek. Diyarbakir'a gidecez. Dediğim gibi halk ve normal insanlar çok değer veriyorlar. Ama kurumlar yetkili kişiler. Çok dertler var (Roham, Bahai Fars, Yönetmen)

Roham, resmi kurumların mültecilerin vasıflarından yararlanmadıklarından yakınmıştır. Son yaşadığı olayda kısa bir film projesinin alt yazı metninin Farsça dilinde olacağını öğrendikten sonra iş için başvuruda bulunmuştur. Fakat işin Tahran’da birine yaptırılacağı öğrendikten sonra yaşadıklarını şöyle aktarmıştır:

²⁴ <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/van/vanda-uluslararasi-altin-gol-basari-odulleri-toreni-12817127> (Erişim Tarihi: 02.08.2020)

Tahran'dan da fiyat almışlar. Tahran'a gönderelim diye. Farsça bir işti. Ben onlara bir şey dedim. Dedim siz Tahran'a gönderiyorsun. Tahran yanınızda şuan. Ben sekiz yıldır Tahran'daydım. Tahran yanınızda. Gönderdiler yaptırılar, kötü yapmışlar. Sonra bir arkadaşına söylemişler, keşke Roham beye verseydik demiş. Yani inanmıyorlar güvenmiyorlar. Ondan sonra. Yakın olunca kıymetsiz. Şimdi ben başka şehirde olsaydım, yine bu işi yapsaydım. Getiriyorlar buraya Elit World otele yerleştiriyorlar. Roham bey geldi işte her yere pankart asıyorlar. Kitap çevirdi. Üç yılda bir Türkçe öğrendi. Bi de kitap çevirdi. Bi de bastırdı. Piyasada ana dilim olmayan bir dile çevirdim. Küçük bir iş değil. Ama yine de boşver diyorum. Benim için küçük bir iş değil. Dedim ya güneş [bu konuşma öncesinde kendini Güneş'e benzettiğini söyledi. Güneş'in doğduğu anda herkese aydınlık verdiğini bu yüzden yaşadığı hayal kırıklıklarının ona pes ettirmediğini yine çalışmaya ve insanlara faydalı olmaya devam ettiğini aktardı]. Yani daha fazla güçler var bende. Ortam varsa göstercem (Roham, Bahai Fars, Yönetmen).

Roham Türkiye'de yüksek vasıflı mültecilerin değersiz görüldüğüne ve bilgi ve tecrübelerinden yararlanılmadığını belirtmiştir. Öte yandan Roham, Türkiye ve BM tarafından mültecilere verilen hiçbir sosyal yardımı almadığını ve almama nedenini ise *"Hayatta almadım. Alamam almiycam. Çünkü benim bir gururum var. Bir duruşum var"* olarak belirtmiştir. Dolayısıyla İran'da iyi bir statüye sahip Roham'ın Van'a geldikten sonra mültecilere verilen yardımları kabul etmeme nedenini *benim duruşum var* şeklinde gerekçe sunması yaşadığı statü kaybına bir direniş biçimidir. Diğer yüksek vasıflı mültecilere nazaran Roham kol gücüne dayalı ağır çalışma koşullarının olduğu işlerden ziyade; önceden edinmiş olduğu becerilerini (yönetmenlik) ve Türkiye'de edindiği yeni becerileri (dil öğrenmek) deneyimlerine dayalı işlerde çalışmıştır. Alan çalışmasında Türkiye'ye geldikten sonra Türkçe öğrenen ve akıcı bir şekilde konuşan tek kişi Roham'dır. Türkçe bilmesi sayesinde oluşturduğu sosyal ilişkiler uyum sürecini kolaylaştırmış ve işsiz kalmamasına neden olmuştur.

Roham'ın mültecilik deneyimleri hakkında kısaca: İran'da iyi bir ekonomik gelire sahip ve iyi bir statüye sahip bir yönetmen olan Roham, Van'da vafsinin altında birden çok işlerde çalışmıştır. Türkçe öğrenmesi, sinema belgesel kurslar vermesi, tercüman olarak çalışması, kitap çıkarması, Altın Göl ödülünü almış olması, kameraman olarak çalışması birer kazanımdır. Aylık ortalama gelirini 1.000 TL olarak belirten Roham bu yaptığı işlerden yeterli düzeyde gelir elde etmemiş olsa dahi birden çok kazanım elde etmiştir.

3.4.2. Etnisiteye Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Statü Kayıpları

Çalışmanın bu başlığında araştırmanın alt problemlerinden biri olan: Yüksek statülü İranlı mültecilerin statü kayıplarının etnisitelerine bağlı olarak nasıl gerçekleşmektedir? sorusuna yanıt aranmıştır.

Siyasi nedenlerden dolayı 2016 yılında Van'a göç eden Celadet, iş bulma sürecinin edindiği arkadaşlar yoluyla gerçekleştiğini dile getirmiştir. İş bulma sürecini ve yaptığı işleri şöyle aktarmıştır:

Benim Van'a gelişimde en büyük şansım arkadaşlarımın olmasıydı. 16-17 Temmuz'da değil de başka zaman gelseydim bu kadar iyi olmayabilirdi benim için. Bir grup vardı Kürtçe konuşan Kürt dili için çalışmalar yapan onlarla tanışma şansım oldu. Onlar sayesinde Farsça dilinden para kazanabildim. Ders vermeye başladım. Yavaş yavaş bu dersler sayesinde ve tanıdığım diğer arkadaşlar sayesinde bir köprü oluştu ben ve batıdaki diğer öğrenciler arasında. Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde, Muş'ta, Mardin'de. Yüksek lisans öğrencilerinin çalışmaları Kürtçe ya da Soranice tabi. Ben bu çalışmalarının tez, seminer ve çeviri editörlüğünü yapıyorum. Fars olan kimseler için de İngilizce çeviriler yapabiliyorum. 80-90 sayfalık tezler Kürtçe (Soranice) yazılmış ama yazan kişi Kurmanci'ye çevirmek istiyor. Ben bunları çeviriyorum edite [düzenleme yapmak] ediyorum. Aylık kazancıma gelecek olursak yani Van'da orta düzeyde birisinin kazanabileceği kadar kazanıyorum. Ama işe göre değişebiliyor. Bazen 1.000 lira bazen işler iyi oluyor 3.000 liraya kadar çıkıyor. Genel olarak 1500-2000 civarında aylık kazanabiliyorum. Farsça dersini de vermeye devam ediyorum. Öğrenciler tatil dönemlerinde evlerine gittiği zaman ders çok az oluyor. Tahminimce öğrenciler gelmeye başladı; daha da iyi olacak sanırım (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Van'a geldiği tarih aralıklarında Kürtçe dili ile ilgili yapılan bir etkinliğe rastlamış daha sonra etkinliğe katılan insanlarla tanışmış. İlerleyen süreçte bu ilişkiler arkadaşlığa dönüşmüş ve bildiği diller sayesinde gelir elde etmeye başlamıştır. Farsça dilinde yazılmış olan metinleri Kürtçe diline çevirerek düzenli gelir elde etmeye başlamıştır. Görüşmelerin yapıldığı sırada aynı işi yapmaya devam etmekteydi. Dolayısıyla Celadet'in Kürt olması, göç ettiği yerde iş bulması, gelir elde etmesi birbiri ile ilişkili biçimde ilerlemiştir. Daha sonra kurduğu sosyal ilişkiler bir ağ halinde yayılmaya başlaması ile beraber Kürtçe ve Farsça yayın yapan yayınevleri ile etkileşim kurmuştur. 2019 yılında dört farklı dilde çıkardığı hukuk terimleri sözlüğü buna iyi bir örnektir. Pusch (2011:124) yüksek vasıflı göçmenlerin iş gücü piyasasına girişini ele aldıkları bir çalışmada göçmenlerin dil bilme durumları sayesinde iş bulma

ve çalışma durumunu *bedenselleşmiş kültürel sermaye* olarak ele almışlardır. Bu bağlamda Celadet'in Kürtçe bilmesi ve bundan gelir elde etmesi bedenselleşmiş kültürel sermayedir. Celadet'in dil sayesinde iş bulması sadece edindiği arkadaşlıklar ile sınırlı değildir. Burada en temel faktör etnisitedir. Bir Kürt olduğu için ve Kürtlerin çoğunlukta yaşadığı bir yerde mülteci olduğu, için uyum süreci daha kolay olmuş ve kendini ifade etme olanağı bulmuştur. Van'da sosyal çevresinin öğrenciler ve üniversitede çalışan akademisyenlerden oluştuğunu belirtmiştir. Mültecilik halinde yaptığı işler, gelir ve nitelik bakımından farklı ama yüksek vasıflı bir mültecinin vasıfsız işlerde çalışması kadar olumsuz bir durumda değildir. Fakat kendisine yöneltilen: Kendini hala bir akademisyen olarak görüyor musun ya da hissediyor musun? sorusuna: *“Şimdi de akademisyen olmak isterim. Ama kendimi akademisyen olarak görmüyorum çünkü yaşadığım hayat farklı içinde bulunduğum durum farklı. Diyebilirim ki amaçlarım daha kuvvetli, daha ağır basıyor. Bu yüzden ben kendimi mülteci olarak tanımlıyorum. Evsiz ama bir amacı olan bir mülteciyim.”*

Bir gelir sahibi olması ve üniversiteden öğrenciler ve akademisyenlerden oluşan bir sosyal çevresi olması statü kaybına uğramasının önünde engel olmamıştır. Yaşadığı statü kaybı yalnızca sosyal yaşamına, ekonomik yaşamına değil psikolojik durumuna yansıdığı görülmüştür. Kendini evsiz bir mülteci olarak tanımlamış ve kendi çabaları sayesinde iş bulduğunu, devletten herhangi bir destek almadığını belirtmiştir. Bir diğer önemli nokta alan çalışmasında devletten herhangi bir kurumdan gelir, yardım almayan iki kişiden biride Celadet'tir. Kazandığı paranın kendisine ve ailesine yetebildiğini belirtmiş ve ihtiyacı olanlara verilmesi için hiçbir yardımı kabul etmediğini belirtmişti. Van'da yaşadığı problemleri ele alırken mülteciler bağlamında genel bir yaklaşım sergilemişti. En büyük sıkıntısının ise dil ve uzmanlık alanında çalışmamak olduğunu şöyle aktarmıştır.

Sıkıntı olarak gördüğüm bir tek dildir. Burada hep Türkçe konuşulduğu için bende Türkçe bilmiyorum bu benim için problemdir. İkinci bir sıkıntı ise bazen fiziksel problemler yaşıyorum. Ben sana bi'sey diyeyim mi? İnsan yaşadığı yerden başka bir yere mülteci olarak gidince genel olarak 2 problem ile karşılaşır. Biri devlet tarafından iş ya da gerekli olan işlemleri yapamamaktır. Diğeri de uzmanlık alanında çalışmamaktır. Bakur'da mültecilerin durumu çok kötü çünkü herhangi bir yardım alamıyorlar. Yani aylık bir ödeme mültecilere yapılmıyor. Öyle bir şey yok. Mülteci anca kendi gücüyle kendi yaşamını idame etmek zorundadır. Bazen mültecinin

yapabildikleri yetersiz kalıyor. İnsan eksiklikler sıkıntıları yaşıyor. Fakat toplumsal olarak bir sıkıntı yaşamadık Van'da doğrusunu söylemek gerekirse. Yani toplumda hoş olmayan bir durumla karşılaşma, problem yaşama gibi bir şey olmadı (Celadet, Kürt, akademisyen).

Celadet Türkiye'de mesleğini yapmak istediğini dile getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin mülteciler ile ilgili politikalarının yetersiz olduğunu aktarmıştır. Van'da yaşadığı problemlere değinen Celadet sadece kendisi için değil; diğer bütün mültecilerin Türkiye'de olumsuz şartlarda yaşadığını, verilen yardımların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda onu çalışmaya iten faktörler: Van'da geçimini sağlamak, amaçlarından ve üretmekten vazgeçmemektir. Bir diğer sorun ise, Türkçe bilmediği için hukuki süreci tek başına takip edememe durumudur. Öte yandan Van'da yaşayan Kürtlerin Türkçe konuşması günlük hayatını etkilemektedir. Bu bağlamda sınırlı sayıda insan ile sosyal etkileşime girmiştir. Bu durumda Van'da bir mültecinin Türkçe bilmesi zorunlu bir hal almıştır. Bu zorunluluğun Celadet'in iş bulma sürecine etki etmemesinin nedeni, yaptığı işin özelliği ile ilgilidir. Celadet'in yaptığı iş, Kürtçe ve Farsça bilmesini gerektiren bir iştir. Sonuç olarak İranlı mültecilerin Van'da statülerine yakın işlerde çalışmasında sosyal çevre, dil ve mesleğin piyasadaki çalışma koşulları belirleyici olmuştur. Celadet'in Türkiye'de akademisyen olması için gereken izlek ile Türkiye'de çevirmen olarak çalışabilme şartları aynı değildir. İşte vasfının altında işlerde çalışmama durumu bu şekilde ele alınmalıdır. Celadet, mültecilik sürecinde gerçekleştirdiği işlerin deneyimlerini nasıl etkilediğini aşağıda aktarmıştır:

Bu soruyu kişisel düşüncelerimle cevaplayayım. Ben kendimi çok ideal biri olarak göstermek istemem fakat her insanın hayatta bir amacı vardır. Bu amaç bazı şeylerin elinden alınmasına sebep olsa bile acı çekmesine neden olmaz. Çünkü biz hala da iki şeyin farkını birbirinden ayıramıyoruz. Nedir bu iki şey; birincisi amaç, ikincisi kazanımdır. Ben İran'da iken de benim kazanımım akademisyenlikti. O benim kazanımım benim amacım değildi. Amacım neydi? Amacım hukuk alanında çok ileri gidip kendi memleketim ve milletim için yararlı birey olmaktı. Benim çektiğim acı yararlı bir birey olmak istememden dolayıydı. Bu amaçla bir kazanım elde ettim ve bu kazanımla üniversiteye gidebiliyordum, hocalık yapabiliyordum. Toplum içerisinde iken nasıl oturup kalkmasını biliyordum. Bu benim amacım değildi. Bir durum oldu, ben buraya geldim ve bu kazanımlardan uzaklaştım. Ben kazanımlarımı kaybettim, amacımı değil. Bu yüzden bu durum canımı acıtmadı o kadar da. Şimdi de amacım için çalışıyorum. Evet, bir kazancımın olmasını isterim. Bir üniversitede ya da farklı bir yerde öğretmenlik yapmak isterim. Bilgilerimi hukuk alanındaki birikimimi dile getirmek anlatmak paylaşmak isterim öğrencilerim için. Fakat yine de söylüyorum bunlar benim kazanımım, değil.

amacım değil. Bu yüzden acıtmadı canımı. Mutluyum ki hala da amacım uğruna çalışıyorum. Ben şu anda kendime hukuki akademisyen diyemiyorum fakat bu kazanım benim için çok iyiydi: yeni şeyler öğreniyordum, yeni şeyler görüyordum. Bu benim gözümde tatlı bir dönem, tatlı bir sınavdı. Şimdi de akademisyen olmak isterim. Ama kendimi akademisyen olarak görmüyorum çünkü yaşadığım hayat farklı içinde bulunduğum durum farklı. Diyebilirim ki amaçlarım daha kuvvetli daha ağır basıyor. Bu yüzden ben kendimi mülteci olarak tanımlıyorum. Evsiz ama bir amacı olan bir mülteciyim (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Celadet akademisyen olmayı bir kazanım (ki bu kazanılmış statüsüdür); hukuk sayesinde insan haklarını savunmayı ise amaç olarak nitelendirmektedir. İltica ettiği ülkede kazanımını yani mesleğini kaybettiğini fakat amacının hala devam ettiğini belirtmiştir. Bu amcacını hukuk alanındaki çalışmalarını anadili üzerinden gerçekleştirmek olarak ifade etmiştir. Kürtçe tez yazan yüksek lisans ve doktora öğrencilerini tez düzenlemelerini yapan, Türkçe'ye çevirisi olmayan Kürtçe ve Farsça kaynakları çevirmekteydi. Bunun yanında çıkardığı Kürtçe dâhil olmak üzere çıkardığı dört farklı dilde hukuk terimleri sözlüğü Türkiye'de edindiği birer kazanımdır. Celadet'in mültecilik deneyimleri bağlamında nasıl bir statü kaybı yaşadığına bakıldığında ekonomik gelir bakımından düşük bir gelire sahiptir. Türkiye'de akademisyen olarak çalışamamakta fakat sosyal çevresi hukuk, felsefe, sosyoloji, Kürtçe dili üzerine çalışmalar yapan akademisyenlerden oluşmuştur.

Tahran'da üniversitede tiyatro dalında akademisyen olan Farid aynı zamanda tiyatro yönetmenidir. Daha önce turistik amaçla Türkiye'nin birçok farklı iline gitmiştir. Fakat son gelişi yani iltica etmesiyle beraber artık Türkiye'nin onun için farklı bir mekâna dönüştüğünü belirtmiştir. 2018'den beri Avrupa'ya gitmek için Türkiye'de bekleyen Farid, yaşadığı olumsuz koşullardan dolayı psikolojik sorunlar yaşadığını ve en kısa zamanda Almanya'ya gitmek istediğini “*artık burada sabahımı görmüyorum*” şeklinde belirtmiştir. Türkiye'nin maddi gelir konusunda destek olmadığını ve örneğin herhangi bir yardım yapılacağı zaman bunun için çocuk sayısı, kira tutarı gibi şartlar koyduğunu, Suriyeli mültecilere kıyasla eşit davranılmadığını belirtmişti. Öte taraftan çalışmak ve para kazanmak istediğini fakat bunun için Türkiye'de kurum ve kuruluşların mültecilere destek olmadığını belirtmişti. Van'da iş bulma-iş arama deneyimini öfkeli bir şekilde aşağıdaki gibi aktarmıştır:

F: Vermiyor! [Bastırarak konuşuyor] İş iznin var? Yok, hakkın yok! Geç iş iznini, iş sahibin gelsin. İş sahibi sana hiçbir zaman iş almaz [Çalışma iznini geçtim iş yok, işveren yok] Neden, çünkü sigorta var. Neden ayda 750 TL sigorta var. Neden versin bağa [işveren neden bana iş versin neden benim için aylık 750 TL sigorta yatırsın]. Ben burada emekli olcam yok. Ben buranın vatandaşı değilim. Burda aparıp [almak, götürmek] senden iş çekiyor yediden gel sabah sekizden akşam saat altıya kadar haftada 250 TL ye kim çalışır bura. [Sabah sekizden akşam altıya kadar çalışırsam aylık maaşım 1000 TL] Ayda 1000 TL. Ev kirası ne kadar? [jest ve mimiklerini oynatarak kira ne kadar diye soruyor] Burda sadece sıkıntı bu. Devlet gerek buna baka. [Devletin bu duruma bakması lazım] Biz de biliyorsun, ben Mustafa başkana [belediye başkanı] söyledim. Dedim bakın bana bura gelmişem burdan geçip gidecem. Ben burda kalmayacam. Ben de yuniverse [üniversite] görmüşem. Neden siz bizden iş çekmiyorsunuz. Burda öyle insanlar var sana gösterirem mühendistir. İran'da memnu [yasak] olup genç da. [İran'da çalışması yasak olan, kaçak, ya da suçlu gençler var] Çok gençtir. Emekli oldu bir anda. Kafası işliyor. Mikamik deriz biz mühendisliğe. Onları neden çekmiyor. O bundan neden ondan iş çekmiyor. O dedi. Eğri oturak düz konuşak. Bizde bir meseldir. [Bizde bir atasözü var: Eğri oturalım düz konuşalım] Türkiye'nin o kadar sanatı yani burda olan şeyler gelse İran'a. İran'da şah zamanında motor yapıyorlar. Aparıp ondan iş çekebilirsen onun kafasından. Ama bu iş olmuyor zaten. Ben burda sanatçiyim. Ben burda birilerine söyledim. Ben söyledim ki 1000 TL alam. Bana bir tane araba verin bir ay. Bir tane de ben tercümanım. Ben gidim köylerinize sizin Kürt kültürlerinizi yazıp kitap yapam size. Yaparız [ona verilen cevabı alaylı bir şekilde söylüyor]. Ben de dedim bak bana biz deruk [deriz] emel iş. Siz sadece hepsi insanlar konuşuyorlar [Sizde insanlar sadece konuşuyor]. Ben burda çok işler yapabilirim ama elim kolum bağlı. Yani mesela İpekyolu'nun belediyesi Zeki müdür bana yardımcı oldu. Bene tiyatroyu getirem bura [İran'dan tiyatro sanatçılarını Van'a getirmem için İpekyolu belediyesi başkanı bana yardımcı oldu]. Sponsorluğunu yaptı.

M: Bir gelirin var mı ordan?

F: Yok, bana para vermeyecek bize sadece sponsor oluyor (Farid, Türk/Azeri, Tiyatro yönetmeni ve akademisyen).

Farid Türk olduğu için uyum süreci daha kolay olmuştur. Türkiye'de çalışma izni alsa bile işveren olmadığını aktarmıştır. İş bulup çalışsa bile mültecilere düşük maaş verildiğini, alacağı maaşın ancak kiraya yeteceğini belirtmiştir. Uzmanlık alanında çalışabileceği bir iş bulamamasının nedenini devletin politikasının eksik olduğuna bağlamıştır. Birçok resmi kuruma iş başvurusunda bulunmuş: belediye, valilik, kaymakamlık gibi kurumlardan iş için yüz yüze temas kurmuştur. Van'a geldikten sonra Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne çalışmak için başvuruda bulunmuş fakat yaptığı başvuru kabul edilmemiştir. Farid bu deneyimlerini ve duygularını aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Çok insanlar için bu farklı değil. Belki sanatçılar için. Ben ayrı iş yapamam. Ben ayrı işler yapsam benim kalbim sıkışıyor. Benim işim bu. Ben söylüyorum ki üniversite beni kabul etsin dilekçe verdim geldim asistan alum[olayım]. Ya da gelim üniversitede çay verem. Ama yuniverstede [üniversitede] Çünkü ben bunların içinde olmuşam. Ben bişey öğreneyim. Ben şimdi bu yaşında diyire [diyorum] gittim burdan Avrupa'ya doktora okuyacam. Doktoram bittikten sonra post doktora okuyim [okuyacağım]. Neden? Fikrediyorum [Çünkü düşünüyorum] ki her zaman talebeyim. Öğrenciyim. O zaman ki sen fikrettin öğrenci değilsin hocasan bitti, sen öldün. Yani her şey var sen biliyor musun hayatta? Yok (Farid, Türk/Azeri, Yönetmen ve akademisyen).

Uzmanlık alanından başka bir alanda çalışmasının tek şartını üniversite ortamında bulunmak şartıyla her işi yapabileceğini aktarmıştır. O yüzden vasfının çok altında bir işte çalışacaksa bile bu işin üniversitede olmasını istemiştir. Öğrenme tutkusunun hiçbir zaman bitmediğini ve kendini her zaman öğrenci olarak gördüğünü belirtmiştir. Farid uzun süren iş bulma mücadelesinin ardından üniversitede çalışmasının mümkün olamayacağını anlamış ve Van Devlet tiyatrosu ile iletişime geçmiştir. Tiyatroda bir gelir karşılığında çalışmak istemiştir. Fakat bu konuda resmi kurumlardan uzun bir süre yanıt alamayınca vazgeçmiştir. Uzmanlık alanından bir gelir elde edemeyeceğini anlayan Farid, artık maddi bir beklentisi olmadan tiyatro da çalışmak istemiştir. Van devlet tiyatrosunun çalışanları ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu sosyal ilişkilerin kurulmasında Türkçe bilmesi en büyük etken olmuştur. 2019 yılında İran'dan oyuncu arkadaşlarını Van'a getirtip, Van devlet tiyatrosu ile beraber bir oyun sahnelemişlerdir. Farid yaptıkları projeyi *İran ve Türkiye arasında bir gönül köprüsü kurmak* diye nitelendirmiştir. Söz konusu bu projeden maddi bir gelir sağlamamıştır. Tiyatroda çalışmak, tiyatro çalışanları ile sosyal ilişkiler oluşturmak, mültecilik halinde onun için özlem duyduğu geçmiş hayatına ve İran'daki statülerini yaşaması için bir yöntem olmuştur. Farid için maddiyattan daha çok maneviyat önemli bir hal almıştır. Van'da kendini iyi ve güçlü tutan şeyin tiyatro olduğunu, maddi sonucu olmasa dahi gönüllü olarak çalışmaya devam ettiğini belirtmiştir. Mültecilik halinde mesleğini yapabilme fırsatını yakalama, etkinlik alanlarını gösterebilme fırsatı sunmuştur. Bu durum mültecilik halinde statü elde etme şansı sağlamıştır. Maddi olarak statüsünün altında yaşıyor olsa bile kurdukları sosyal ağlar ile mesleğini yapabilmesi kendisini daha iyi hissetmesini sağlamıştır. Dolayısıyla kurduğu sosyal ilişkiler ile İran'daki sosyal çevresine benzer bir çevrede zaman geçirmesini

sağlamıştır. Bu durum, mültecilik halinde kendi statüsü ile aynı olan kişiler ile zaman geçirme olanağı sağlamıştır. Bu noktada onun dil bilme durumu kendisine, vasıflarına yakın ya da İran'daki vasıfları ile beraber bir işe girebilme fırsatı sağlamaktadır.

3.4.3. Cinsiyete Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Statü Kayıpları

İranlı mühendis Pauran devlete ait olan bir şirkette genetik mühendisi olarak çalışmıştır. Eşinden boşandığı için ailesi tarafından istenmeyen Pauran, üniversite okuduğu yıllarda geçimini terzilik yaparak sağlamıştır. Van'a ilk geldiği yıl yani 2013 yılında Afganlı bir mülteci ile tanıştıktan sonra onun sayesinde bir terzi dükkânı açmış ve bu sayede geçimini sağlamıştır. 2017 yılında meme kanserine yakalanınca tedavi sürecinden dolayı terzilik yapmayı bırakmıştır. Çocuğunun şeker hastası olmasından dolayı ona bakmak zorunda olduğunu bu yüzden ne iş bulursa çalıştığını, bulaşıkçılık yaptığını, evlere ve otellere temizliğe gittiğini belirtmiştir. Yaptığı bu işlerden günlük olarak 100 TL kazandığını aktarmıştır. İran'da yüksek lisans yaptığını ve iyi düzeyde İngilizce bildiğini ve hala İngilizce metinler okuyabildiğini belirten Pauran yaşadığı statü kaybını üzgün bir yüz ifadesi ile şöyle aktarmıştır:

Ben mühendisken, yani isim varken herkes beni “*mühendis hanım mühendis hanım*” diye çağırırdı. Bir adım vardı yani. Ama şimdi ya bu kim diye bakıyorlar. Burda temizlikçiyim. Ne olabilir ki? (Pauran, Fars, genetik Mühendisi).

Pauran yaşadığı statü kaybından dolayı üzüntü duymakta ve mültecilik halinde kendisinin Van'da yaptığı meslek ile tanınmamasından üzüntü duyduğunu anlatmıştı. Yüksek vasıflı bir birey için bu zor bir süreçtir. Botton (2005: 19) “*Diğerlerinin ilgisi bizim için her şeyden önemlidir; çünkü doğduğumuz andan itibaren kendi değerimizle ilgili bir belirsizliğin kucağına düşmüşüzdür zaten. Dolayısıyla kendimize olan bakışımızı belirleyen şey başkalarının bizimle ilgili ne düşündüğüdür. Kimlik bilincimiz bir arada yaşadığımız insanların yargılarına hapsolmuştur*” şeklinde kişinin yaşamındaki statü beklentisini aktarmıştır. Bu anlamda yüksek vasıflı mültecilerin iltica ülkesinde yaşadıkları statü kaybı yalnızca mesleğini yapamamak olarak anlaşılmamalıdır. Bu durum hitap edilme şekilleri, mevki ve makamlarını ilgilendiren çok boyutlu bir süreci kapsar.

Daha önce Müslüman olan Pauran, Temmuz 2019 tarihinde Hristiyan olmayı seçmiştir. Pauran Hristiyan olduktan sonra daha mutlu olduğunu kilisede güvende olduğunu ve yardımsever arkadaşlar edindiğini belirtmiştir. Bu noktada Van'daki Protestan kilisesi İranlılar için yalnızca dini ritüellerini yerine getirebilecekleri bir yer değil; aynı zamanda İranlılar için bir güvenlik noktasıdır. Özellikle kadın olanlar için bir sığınak olmuştur. Pauran din değiştirme nedenini *“Ben Kur'an'ı çok okurdum. Kur'an benim başımın üstündeydi her zaman. Çok da yardım isterdim Allah'tan Kuran'dan. Ama kimse bana yardımcı olmadı. Allah da bana bakmadı. Ben tecavüze uğradım.”* şeklinde belirtmiş ve yaşadığı olumsuz deneyimler nedeniyle Van'da din değiştirdiğini aktarmıştır. Pauran'ın hasta olması, çocuğunun hasta olması, maddi yetersizlikler, Van'da ki mültecilik deneyimlerini olumsuz bağlamda etkilemiştir. Özellikle tecavüz gibi trajik durumların yaşanması onun yaşadığı çevreye olan güvenini sarsmıştır. Van'da kimseye karşı bir güveni olmadığını sadece kilisede bir arkadaşı olduğunu belirtmişti.

Çerağ, Tahran'da doğup büyümüş bir senaristtir. İran yönetiminin tiyatroyu benimsemediğini, her zaman baskı ve gözetim altında olan bir mesleğe sahip olduğunu aktarmıştır. 2018 yılında Tahran'da devlet tiyatrosundan çıkarılmış ve tiyatrodan çalışma hakkı elinden alınmıştır. Öte yandan çalışma hakkının elinden alınmasında babasının politik duruşu da etkili olmuştur. Birçok kez polis tarafından tutuklanmış, en son tekrar tutuklanırsa çıkışının olmayacağını tahmin ettiğini bu yüzden kaçmaya karar verdiğini aktarmıştır. Van'a ilk geldiği yıl tekstilde iş bulmuş ve çalışmaya başlamıştır. İşe ilk girdiği zamanlar farklı insanlar ile çalışmanın iyi geldiğini belirtmiş ve bunu mesleki konumuna, yani senarist olmasına bağlamıştır. Etrafında ne kadar çok farklı insan varsa senaryo yazabilmek için bir avantaj olduğunu belirtmiştir. Kısa süre sonra bu işten ayrılmak zorunda kalan Çerağ, tekstildeki deneyimini şöyle aktarmıştır:

...dokuz gün burda koton var kotonun o yeri var tekstil, orda sekiz gün çalıştım dayanamadım çıktım. Çıktım, dedim ben hayvan değilim, burda hayvan gibi çalıştırıyorsunuz. Çok kötü konuşuyorlardı, bağırıyorlardı. Ben ilk çalıştığım gün çok sevdim çalışmayı, orayı; çünkü senaristim. Onlarda insanları görüyordum, onlarla konuşuyordum, onların içinden geçiyordum. Ama ilerde o koton için bir hikaye yazacağım. Ama bu ne ki sadece bana zulmetmediler. Ordaki tüm insanlara zulmediyorlar. Az yemek veriyorlar. İstirahat zamanı çok az veriyorlar. Orda o sıcak yerin içinde 12 saat ayakta dururdum. Oturmaya da izin yok. 20 tane ütü çalışıyordu çok sıcaktı. Biz de 12 saat ayaküstü giyimleri ütülüyorduk [el kol hareketleri ile ütü yapmayı

anlatıyor]. Çok zorluydu. Orda 9 gün çalıştım ama bedenim hala da iyi değil. Haaa dokuz gün çalıştım sonra paramı da vermediler. Bana söyledi ki gel 30 gün çalış o otuz günden sonra otuz günün parasını vercem dedi. 850 TL (Çerağ, Fars, Senarist).

Ağır çalışma koşullarında enformel şekilde çalışan Çerağ çalışma koşullarının zor olmasından dolayı işi bırakmak zorunda kalmıştır. Daha sonra kendi vasfında çalışmak için araştırma yapmaya başlamış ve tiyatrodaki çalışanlar ile irtibat kurmuştur. Bu sayede yeni bir sosyal çevre edinmiştir. Tiyatrodaki çalışmak için resmi kurumlardan talepte bulunmuştur. Neden Van'da tiyatrodaki çalışmak istediğini ise aşağıdaki gibi aktarmıştır:

Ben fikrediyorum ki bence burada tiyatrodaki çalışanlar, senaristler bilmiyorlar. Bilmiyorlar ne şekilde bir senaryo okuyacaklarını. Ama ben bunu biliyorum. Ben bunu öğretebilirim. Dilekçe verdim burada çalışmak için. Hem para kazanayım hem de bildiğimi buradakilere anlatayım. Hissediyorum elimden bir iş geliyor. O zaman ki senin bir mesleğe aşkın var ve onu yapamıyorsun bu durum dünyada çok acı bir his. Çünkü elinden bir iş gelir sen bir şey biliyorsun ama yapamıyorsun (Çerağ, Fars, Senarist).

Uzun bir süre tiyatrodaki çalışabilmek için mücadele etmiş ve Van'daki ikinci iş denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kendisinin tiyatro alanında yetkin olduğuna, bu konudaki deneyim ve donanımına değinirken devletin mültecilere yardımcı olmamasından yakınmıştır. Öte yandan devlet tiyatrosunun çalışmalarını yetersiz bulmuştur. Çerağ, mesleğini yapamama duygusunun ona ağır geldiğini aktarmıştır. Bir işi yapabilecek kapasitede olmak ve bu işe uygun ortama sahip olmak ama çalışma imkânına sahip olmamayı acı bir his olarak tanımlamıştır. Çünkü Çerağ tiyatro alanındaki faaliyetlerinden dolayı iltica etmek zorunda kalmıştır. Mesleği ile yaşadığı toplumun sorunlarını dile getirmeye çalışmıştır. Yaşadığı toplumun sorunlarına ortak olmuş ve kendini mesleği ile var etmiştir. Büyük umutlar ile çıktığı mültecilik sürecinde, işleri beklediği gibi yolunda gitmemiştir. Van'da uzmanlık alanında veya vassına yakın bir işte çalışma arayışı olumsuz sonuçlanmıştır. Bu bağlamda yaşadığı olumsuz iş deneyimlerinin Çerağ'ın mültecilik halini psikolojik, ekonomik ve sosyal yönden etkilediği saptanmıştır. Van'daki mültecilik halini ifade etmeye çalışırken yaşadığı bunalımı özetler niteliktedir.

Eğer burada mülteci isen köpek gibisin. Ve hiçbir sıkıntı acı gurbette mülteci olarak yaşamak gibi değil. Öz ülkenden başını alıp koyup gelirsin

buraya. Sınırdan geçince iyi olan her şeyin ailen kalır öbür tarafta annem mesela. Dayımın amcanın çocukları her şey orda kaldı ve korkuyorsun ki bunlar bir gün ölecekler ama sen dönemeyeceksin, göremeyeceksin. Ve dönemezsin de. İşte bu çok büyük bir ceza [Ağlamaya başladı ve görüşmeye ara verildi] (Çerağ, Fars, Senarist).

Çerağ, İran'daki yaşamını anlatırken üst sınıflara özgü bir yaşam tarzına sahip olduğunu belirtmiştir. Görülüyor ki kendi ülkesinde iyi yaşam koşullarına sahip insanların ülkelerini terk etmeleri yalnızca göç değil aynı zamanda travma olmuştur. Gelecekleri ile ilgili bahsederken bir daha ülkelerine dönememe düşüncesi göç eden insanları psikolojik ve sosyal yönden ciddi bir şekilde etkilediği görülmüştür. Bu anlamda Van'da bulunmak Çerağ için, geri dönülmez bir noktada olduğunun göstergesidir. Baskı, gözetimin olmadığı bir yaşam için yola çıkan Çerağ, Van'daki mültecilik haline ise *“bir köpek gibi”* şeklinde benzetme yapmıştır. Botton (2005:16) için, *“Alçak statünün sonuçları yalnızca maddi açıdan ele alınmamalıdır. Statü edinmemiş olmanın cezası (meseleyi geçimimizi sağlamanın ötesinde değerlendirecek olursak) sadece fiziksel rahatsızlıkla sınırlı kalmaz. Daha da önemlisi, alçak statü kendimize olan saygımızı yerle bir eder”* Bu anlamda yeni geldiği yerde uzmanlık alanında çalışamayan Çerağ'ın Van'daki iş gücü piyasasına dahil olma sürecinde vasfının çok altında bir işte çalışması kendisinde ciddi bir statü kaybı yaratmıştır.

Çerağ, Van'daki iş arama ve başka vasıfta işlerdeki deneyiminin olumsuz sonuçlanması sonucunda, maddi gelir kazanmak için yeni bir strateji geliştirmiştir. İran'da hobi olarak yaptığı bileklik ve kolyeleri Van'da para kazanmak için yapmaya başlamıştır. Bunun için ilk olarak İran'dan deri getirtmiştir. Düzenli aralıklarla kayın pederinin deri gönderdiğini ve bu deriden çanta, bileklik, kolye, küpe, anahtarlık tasarladığını daha sonra bunları tanıdığı bir kafede kasa bölümüne bıraktığını belirtmiştir. Böylece gelen ve giden müşterilerin satın aldığını ve bu sayede maddi kazanç elde ettiğini belirtmişti. Yaptığı işten aylık ortalama 500 TL kazandığını belirten Çerağ, ayrıca bir instagram sayfası açtığını ve yaptığı ürünleri instagramdan paylaşarak bu sayede siparişler aldığını da belirtmiştir.

Arjin, 2018 yılında Van'a iltica etmiştir. Mahabad'ta iken tanınan bir muhasebe uzmanı olduğunu belirtmişti. Van'da ise çalışmaya ihtiyacı olduğunu fakat 9 yaşındaki oğluna bakacak kimse olmadığı için çalışmadığını ifade etmiştir. Van'da

farklı kurumlardan aylık toplamda 900 TL yardım almaktaydı. Bunun yanında İran’da yaşayan ailesinin maddi katkıda bulunduğunu belirtmişti. Arjin, Van’a geldikten sonra bir rüya gördüğünü bu yüzden Hristiyan olduğunu söylemişti. Sosyal çevresinin yalnızca kiliseden oluştuğunu paylaşmış ve kilise dışında kimse ile irtibat kurmadığını aktarmıştı. Yaşadığı statü kaybını anlatırken çalışma fırsatı olursa çalışmak istediğini belirtmişti. Mesleğini çok sevdiğini ifade eden Arjin, Türkiye’de çalışmak istediğini bu yüzden devlet desteğine ihtiyacı olduğunu aktarmıştı. Mesleğini yapamıyor olsa bile gündelik hayatına mesleki deneyim ve tecrübesini nasıl yansıttığını şöyle anlatmaktadır:

A: Yani ben on yıl çalıştım. Tek buni kafamda bu var idi. İyi bir hayatım olsun bu meslekte [ben on yıl çalıştım kafamda olan tek şey bu meslekle beraber iyi bir hayatım olsun]. Herkes beni tanısin. Madem bu işi yapıyorum, iyi yapım [Madem bu işi yapıyorum o zaman iyi yapayım]. Oldi yani bu oldi. Ama şimdi bu muhasebeciyim ben kendi hayatımda böyle yapıram ki iyi bir hayatım olsun [Şuan kendi hayatımın muhasebecisiyim]. Yani meslekimde kendi hayatımda şimdi ben çalışmirem. Muhasebeci böyle bakırem ki benim hayatım kendi muhasebeciliğim [Yani ben şuan muhasebe işi yapmıyorum ama kendi hayatıma bunu uyguluyorum]. Anlatabildim?

M: Hıhı

A: [Anlamadığımı düşünerek konuyu tekrar açıklamaya çalışıyor. Masada duran defteri kaldırarak şöyle söylüyor]

A: Yani bunu yapıyorum ki iyi bir hayatım olsun para için yok [Bir şey yaptığım zaman bunu para için değil bunu iyi bir hayatım olsun diye yapıyorum]. Hayatta yani her şeyi istirem her şey yerinde olsun [Hayatta her şeyim düzenli olsun istiyorum. Bunu para için yapmıyorum]. Her şey muhasebeci bir meslektir ki gerek ki her şey yerinde olsun [Muhasebe öyle bir meslektir ki her şey düzenli ve yerinde olmalı]. Her şey veğtinde [Her şey vaktinde olsun] olsun. Her şeye medrekiylen olsun [Her şey ölçülü olsun].

M: Yani zamanında?

A: Evet, yani zamanında her şey bir gerek bir kağızın olsa ki bu buni yüzünden bir şey yazağ. Yani muhasebeci öyle birşey. Yani kağızın olmazsa ben birşey yazamıram. Şimdi bunu ben kendi hayatımda kullanıram [Muhasebe mesleği evrak, doküman ile yapılan bir iştir. Evraklar ile iş yaparsın evraklar olmazsa bir şey yapamazsın]. Yani bunlar çok önemlidir. Ben ilk zamanlar hiçbir şey bunları önemli görmezdim [Ben ilk mesleğe başladığım zaman bir şeyleri rapor etmeyi veya kâğıda dökmeyi önemli görmezdim]. Ama şimdi bunlar bene çok önemlidir. Benim uşağım benim çocuğum yerinde vaktinde herşeyi olsun [Çocuğumun her şeyi düzenli ve vaktinde olsun istiyorum]. Herşeyi doğru düzgün olsun. Şimdi yani çalışmirem ama hayatımda var [Muhasebe işi yapmıyorum ama muhasebe işinin gerektirdiği düzen ve tertibi gündelik hayatımda uyguluyorum] (Arjin, Kürt, Muhasebe uzmanı).

İyi koşullara sahip bir yaşam için muhasebeci olduğunu aktaran Arjin İran’da yaptığı işten dolayı tanınan statü sahibi biri olmak isteğini aktarmıştı. Bunlar aynı zamanda çalışma hayatında ki amalarıydı. İran’da bu statü ve iyi bir gelire sahip olmuştur. Van’a göç ettikten mesleğini yapma durumunun olmamasının ötesinde, çocuğundan dolayı çalışma imkânına sahip olmadığını vurgulamıştır. Buna rağmen gündelik hayatında sanki bir muhasebeciymiş gibi davrandığını ifade etmiştir. O yüzden Arjin statü kaybına uğradığını kabullenmiş ve mesleğini gündelik hayatına yansıtarak yaşadığını belirtmişti. Gerçekleştirdiği bu strateji ile mültecilik halinde yaşadığı statü kaybını hafifletici bir etki sağlamıştır. Görüldüğü üzere bir mesleğin sahip olduğu özellikler bir süre sonra mesleği icra eden kişinin hayatına yansımaktadır. Muhasebe içinde gerekli olan dikkat ve titizliği Arjin, gündelik hayatının bütün noktalarına uygulamıştır. ocuğuna karşı olan tutum ve davranışında muhasebeci gibi davrandığını belirtmişti. Bu bağlamda bir meslekte geçirilen süre ile kişinin mesleğini yaşam tarzı haline getirdiği göze çarpmıştır. Arjin’in mesleğine olan tutumu, bir mültecinin yeni gittiği bir ölkede mesleğini yapmadığı halde onu mültecilik deneyimlerine yansıtması bakımından önemli bir örnektir. Görüşme esnasında *“ben şu an muhasebe uzmanı olarak alışmıyorum ama bunu kendi hayatımda yaşıyorum”* demesi statü kaybının yarattığı yıkıcı etkiyle baş etme stratejisinin bir şekli olmuştur.

3.4.4. Dine Bağlı Ortaya ıkan Statü Kayıpları

Sadi İran’da 12 yıl ziraat mühendisi olarak çalışmış, 2014 yılında bu içinden ayrılmış ve bir buçuk yıl gazeteci olarak çalışmıştır. Neden ziraat mühendisliğini bıraktığı sorusuna cevap vermeyi tercih etmemiş; fakat gazeteciliği bırakmamasının nedenini: *“Ben bir haber yapacağım zaman 20 kişinin teyit etmesi gerekiyordu. Mesela haber olumlu bir şeyse onu olumsuz göstermemi istiyorlardı”* şeklinde İran’da devletin medya üzerindeki gözetim ve kontrolüne dikkat çekmiştir. İran’da lüks bir yaşam tarzına sahip olduğunu söyleyen Sadi her hafta sonu Shomal²⁵’e gittiklerini belirtmişti. Shomal’ı Antalya gibi bir yer olarak tanımlamış ve iltica etmeden önce birçok kez Türkiye’ye tatil amaçlı geldiğine değinmişti. Van’da mültecilik halini:

²⁵ Shomal İran’ın önemli turistik merkezlerinden biridir.

Şimdi Türkiye’de yaşadığım hayata göre orası daha iyiydi tabi. Orda gezmemiz, dışarda yemek yememiz normal hayatımız iyi gidiyordu. Bir keresinde Van’a da tatile gelmiştim (Sadi, Fars, Ziraat mühendisi).

Sadi’nin anlatımından yola çıkarak İran’da yapabildiği birçok etkinliğin, artık mültecilik halinde gerçekleşmediği ortaya çıkmıştır. İran’daki yaşamı için “*normal hayatımız*” şeklinde bir tanımlama yapması da Van’daki mültecilik halini anormal olarak nitelendirdiğinin bir diğer göze çarpan yanıdır. Öte yandan Sadi için normal hayat tanımlı gezmek, dışarda yemek ve tatile gitmek olarak sıralanabilir.

Sadi, 2016 yılında dini nedenlerden dolayı Van’a iltica etmişti. Geldikten sonra Türkçe bilen bir arkadaşının vasıtasıyla bir fotoğrafçıda çalışmaya başlamıştı. Sadi’nin uzmanlık alanı olan ziraat mühendisliği yerine gazetecilik yaptığı süreçten elde ettiği deneyimler sayesinde Van’da fotoğrafçıda çalışma şansı yakalamıştır. Ardından kilisede iş bulduğunu ve fotoğrafçıda çalışmayı bıraktığını belirtmiştir. Kendisine “şu an geçimizi nasıl sağlıyorsunuz, ne işle meşgulsünüz” sorusuna yanıtı aşağıdaki gibi gelişmiştir:

S: Benim işim size Tanrı’nın sizi sevdiğini söylemek. İnananlara hizmet ediyorum.

M: Anladım asıl işiniz insanlara Hristiyanlığı anlatmak ama siz para kazanmak için bir iş yapıyor musunuz?

S: Ben kilisede hizmetçiyim. Kiliseden geliyor gelirim.

M: Fotoğrafçılıktan bir gelirin var mı?

S: Eskiden Van’da fotoğrafçılık yapıyordum. Kilisede işe girince bıraktım.

M: Burdan elde ettiğiniz gelir ihtiyaçlarınıza yetiyor mu?

S: Evet şükürler olsun İranlılar şükürler olsun dediklerinde yok anlamında yani [gülerek söylüyor].

M: Fotoğrafçılık işine nasıl başladınız. Kimler yardımcı oldu?

S: Buraya geldim benim bir arkadaşım vardı. Türkçe anlardı. Onla beraber bir fotoğrafçıya gittik. Orda bir sınava girdim. Kabul oldum. Denemeye aldılar beni, test ettiler devam ettim, çalıştım. Bir buçuk sene çalıştım (Sadi, Fars, Ziraat mühendisi).

Sadi için Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçmek, doğduğu topluma göre toplumsal alanda bir statü kaybı yaratmıştır. Van’daki Protestan kilisesi ile irtibata geçtikten sonra dini ritüellerini rahatlıkla yerine getirebildiğini ifade etmiştir. Van’da dini ritüelleri rahatlıkla yapabilmesinin yanında Hristiyan olmak Sadi için bir avantaj olmuştur. Sadi’nin Hristiyan olması yalnızca kilise de iş bulmasını kolaylaştırmamış bunun yanında uluslararası koruma alma sürecini de hızlandırmıştır. Bu durumu “*Ben*

oraya gittim ve Hristiyan olduğumu söyledim. İran'da sıkıntı yaşadığımı söyledim. Kimliğimi aldım. Sıkıntı yaşamadım” şeklinde anlatmıştır. Statü toplum tarafından belirlendiği için herhangi bir yerde aleyhimize olan bir durum farklı bir toplumda fırsata dönüşebilmektedir. O zaman Sadi için İran'da Hristiyan olmak dezavantajlı bir durum iken; Van'da Hristiyan olması hem uluslararası koruma almasında hem de kilisede iş bulmasında önemli bir etken olmuştur.

Ruzi Hristiyan olduğu için kilise ile tanışmış, bu sayede kilisede tercüman olarak çalışmaya başlamıştır. Pauran Van'a ilk geldiği yıllar terzilik yaparken daha sonra kendisi ve çocuğunun hasta olmasından dolayı eğitim düzeyinin çok altında işlerde temizlik, bulaşıkçılık gibi işlerde çalışmıştır. Hristiyan olduktan sonra ise kilisede edindiği arkadaşlıklar sayesinde arkadaşlarına yakın yerde ev kiralamış ve kendini güvende hissettiğini aktarmıştı. Arjin ise oğluna bakacak kimse olmadığı için çalışma hayatına giremediğini ama kilisede gönüllü olarak her işi yaptığını ve kilisede sahip olduğu ilişkiler yoluyla ev, bulabildiğini, güvenilir bir sosyal çevre edindiğini aktarmıştı.

Bu durumda kilisenin kurulan ilişkiler üzerinde önemli bir payı olduğu görülmüştür. Genel olarak mülteciler kilise dışında gördükleri diğer İranlı mülteciler ile ilişki kurmadıklarını belirtmiştir. Bunun sebebi ise yeni tanıştıkları, karşılaştıkları kişinin kendi deyimleriyle “*muhbir*” olacağı korkusudur. Fakat Hristiyan İranlıların ibadet ettiği Protestan kilisesi, birbirlerini tanımaları ve güvenmeleri için uygun bir ortam olmuştur. Özellikle Türk polisinin bütün ayın günlerinde kilise önünde nöbet tutması onlar için kilisenin güvenli bir ortam olduğunu hissettirmiştir. Türkiye’de güvende olduğu söyleyen Ruzi (Fars, İngilizce öğretmeni), “*Van'ı seviyorum. Türkiye'yi seviyorum aslında. Mülteci politikaları iyi o konuda bir sıkıntım yok. Mesela sen görüyorsun. Her hafta pazar günü polisler sabahtan geliyor buraya akşama kadar*” şeklinde aktarmıştır. Bu bağlamda, Hristiyan olduğundan dolayı göç eden mülteciler için İran'da Hristiyan olmak toplumsal alanda statülerini zedelerken Van'da bu durum değişmiştir. Türkiye’de dini ritüellerini yerine getirebilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur. Bu anlamda Türkiye, dini nedenlerden dolayı göç eden İranlı Hristiyanlar için doğru bir tercih olmuştur. Bu durum sadece Hristiyan olanlar için değil; Bahai olanlar için de geçerli olabilmektedir.

3.4.5. Mesleki Statüye Bağlı Ortaya Çıkan Statü Kayıpları

İranlı mültecilerin mesleklerini Türkiye’de yapabilme koşullarının değiştiği saptanmıştır. Örneğin, İran’da doktor olan birinin Van’da doktor olarak çalışabilme ihtimali çok düşükken yönetmen, sinema, tiyatro, gazetecilik alanlarında çalışan bir mültecinin fotoğrafçılık gibi daha sanatsal faaliyetlerde özel sektörde iş bulması kolay olmuştur. Doktor, mühendis, avukat, akademisyen, öğretmen olan mültecilerin kendi uzmanlık alanlarında çalıştıklarına rastlanmamıştır. Bu durum mesleğin Türkiye’de yapılabilme koşullarına bağlı olmakla beraber mültecilerin bu şartları sağlamamasına bağlı olmuştur. Bu başlık altında mesleğini Van’da yapamayan mültecilerden bir kaçına yer verilmiştir. Bu bağlamda mesleğini yapamayan Cenger, yaşadığı statü kaybını şöyle aktarmıştır:

Güzel bir hayatım vardı. Aynı bir şah gibi. Şimdi burda bir dilenci gibi yaşıyorum. Bazen oluyor ki maddi yardım için para istiyoruz çünkü. İran’da çok iyi bir işim vardı. Üniversitede öğretemdim. Felsefe ve hukuk olmak üzere iki dalda. Hem yazar hem şairim aynı zamanda. Yedi tane kitap yazdım üç tanesi aşk, sevgi ile ilgili. Bir şiir kitabım var. Diğer üç kitabım felsefe ile ilgili. Zaman kavramı ile ilgili (Cenger, Fars, Avukat ve akademisyen).

Meslek kaybı ile sadece maddi bir kayıp söz konusu değildir; meslekle beraber oluşmaya başlamış sosyal ilişkilerin kaybı da söz konusudur. Yani meslek kaybı sadece maddi bir kayıp olmaktan çıkmıştır. Sosyal ilişkilere, yaşam tarzına yansımıştır. Van’da maddi zorluklardan dolayı yaşadığı zorluklardan dolayı sosyal çevresinden ve resmi kurumlardan maddi yardım talep etmesini *dilencilik* olarak yorumlamıştır. Statü kaybını bu şekliyle ele alması yaşadığı sınıfsal düşüşle beraber statü kaybını anlatmıştır. İltica ettiği yerde maddi bir geliri olmadığı için farklı yerlerden para istemek zorunda kalmıştır. Bu benzetmeyi çok fazla yineleyen Cenger, İran’daki yaşam tarzını, gelir durumunu anlatmak için kullanmıştır. Dolayısıyla mecbur kaldığı zaman para istemek durumunda kalması, toplumsal alanda mevki makam sahibi olan Cenger için daha zor olmuştur. Swartz (2011: 213) Bourdieu’nun yaptığı sınıf ve statü analizi üzerinden toplumsal alanda üst sınıfa ait yaşam koşullarına sahip kişilerin maddi varlıklarını kaybettikten sonra yaşadıkları statü kaybının daha ağır olduğuna dikkat çekmiştir. Bu konuyu “...dolayısıyla Bourdieu sınırlı maddi hayat koşullarının ekonomik açıdan dezavantajlı grupların tavır ve davranışları üzerinde daha dolaysız etkisi olduğunu, buna karşılık maddî açıdan avantajlı

gruplarda konumsallığın nispeten daha fazla önem taşıdığını savunur” (Swartz, 2011: 212) şeklinde aktarmıştır. Bir diğer önemli nokta statü kaybı öncesi hayatını anlatırken Cenger’in şah sözcüğünü kullanmayı tercih etmesidir. Bu benzetme sınıfsal bir ayrımı gösterdiği gibi aynı zamanda statü kaybını anlatma biçiminin bir tezahürü olmuştur. Statü kaybını ifade ederlerken şah örneğini vermesi yakın tarihte gerçekleşen İran devrimini hatırlatmaktadır. Bourdieu’ya (2015: 173-174) göre, toplumsal uzamda statü kaybı yaşayanlar, “...tüm soyluluk söylemini tabiatın değişmezliğine dair özcü inancı, geleneğin ve geçmişin kutsanmasını tarihin ve ritüellerin köktenci kültürünü sonsuzcasına yeniden icat ederler. Bu bulanıklık, orta sınıflarda, özellikle de bu sınıfların yeni ortaya çıkmış fraksiyonlarında ayrıca belirgindir.” Şah, Eski Farsça Hşayathiya, İran ya da Pers hükümdarlarının unvanıdır. Zamanla İslam âleminde hükümdar anlamında yaygın olarak kullanılagelmiştir.²⁶ 1979 yılında gerçekleşen devrim, İran’da köktenci politikaların yaşanmasına neden olmuştur. Bugün bakıldığı zaman ise İranlı mültecilerin toplumsal hafızalarında yer edindiği anlaşılmaktadır. Ayrıca şah betimlemesini yapan katılımcıların siyasi nedenlerden dolayı göç etmiş olması göze çarpan diğer bir noktadır. Bu yüzden mültecilerin yaşadıkları durum Şah’ın devrilmesi ve sonrasında İran’dan kaçıışı ile benzerlik gösterir.

Cenger Van’a geldikten sonra kısa bir süre Farsça dil kursu vermiş, bu kurs bittikten sonra bir daha çalışmamıştır. Görüşmelerin yapıldığı süreçte İngilizce kursu açmayı planladığını ama bunun için yeterli maddi donanımına sahip olmadığından bu fikrinden vazgeçtiğini belirtmiştir. Yapılan görüşme boyunca Van’daki kurumların mültecilerin iş arama çaba ve uğraşlarına önem vermediğini vurgulamıştır. Çalışmak istediği işler ise vassına yakın işlerdir. Van’da günlük hayat pratiklerini anlatırken, İran’ın yönetim anlayışını, siyasi gündemini tartışmak eleştirmek için düzenli aralıklarla video görüşmelere, radyo programlarına katıldığını belirtmiştir. İsveç’te düzenli olarak radyo programlarına konuk olduğunu belirtirken, BBC kanalı ile yaptığı röportajı anlatmayı da ihmal etmemiştir. Sonuç olarak düzenli bir işi olmasa bile amaçlarından ve politik duruşundan ödün vermediğini belirtmiştir.

²⁶ <https://www.turkcebilgi.com/%C5%9Fah> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

2016 yılından beri Van’da bekleyen Cenger, birden fazla kuruma çalışmak için başvuru yapmıştır. Yaptığı hiçbir iş başvurusuna olumlu bir dönüt alamamıştır. Van’da farklı kurumlardan iş talebinde bulunma sürecini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

Evet yaptım. Valiliğe ve üniversiteye başvuru yaptım. Ayrıca şunu da söyledim. Eğer bana bir çevirmen verirsiniz sizin için çok güzel şeyler sunarım. Sizin insanlarınız için. Valiliğe, İpekyolu belediyesine ve DAKA [Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı]’ya dilekçe yazdım. Ben dilenci değilim. Bende bir güç var, kafamda bir şeyler var. Hukuk biliyorum. Bana ülkenizde iş verin, dedim. İyi şeyler yapabilirim ülke için insanlarınız için dedim. Ama onlar bana dedi ki, dil. Ama bu bir engel değil. Sen yanına koyarsın bir tercüman dil sıkıntısı kalmaz. Ama maalesef burada her şey siyaset ve parayla yapılıyor. Gizli gözyaşlarım diye bir kitap yazdım Farsça. DAKA ve valiliğe dilekçe yazdım. Türkçe bastırmak için Van’da. Ama mesela kalmak zor Türkiye’de çünkü burası da özgür değil. Bak şimdi Van, Mardin, Diyarbakır kayyum geldi (Cenger, Fars, Akademisyen ve avukat).

Mültecilerin iş gücü piyasasına katılımının yanı sıra, iş gücü piyasasına dâhil olamadıkları zaman kendilerini konumlandırma biçimleri de önemlidir. Mültecilik halinde yaşadığı statü kaybına bakıldığında *ben dilenci değilim* ifadesi Cenger’in yaptığı iş başvurularında söz konusu yalnızca maddi kazanç sağlamak değil, sahip olduğu vasıfları yapmaya devam etme isteğini yansıtmıştır. Bu bağlamda mesleği yalnızca bir gelir kaynağı olarak görmediğini ve kurumlardan para değil, iş istediğini bu şekilde belirtmiştir. Cenger, Van’da uzmanlık alanında çalışamamasını yani mesleğini yapamama durumunu şöyle aktarmıştır:

Ben elli beş yaşındayım. Kırk yedi sene boyunca eğitim aldım. Beş yaşında iken okula gittim. Her zaman zeki bir öğrenciydim, hem ilkokulda hem üniversite de. Aynı zamanda yetenekliydim. Burada tabi ki de bana saygı duyuyorlar. Polisi, hükümet, insanlar, öğrencileri hepsi. Ama bu çok kötü. Mesleğimi yapamadıkça ölüyor gibi hissediyorum her gün. Önceden söylediğim gibi bir eğitimim, bir karakterim var. Ama bunu yapamamak beni her gün öldürüyor (Cenger, Fars, Avukat ve akademisyen).

Bu durum, yüksek vasıflı mültecilerin Türkiye’deki beklentilerini, mesleğini yapamamanın da sosyal, ekonomik ve psikolojik yönden ciddi bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Cenger aynı zamanda mülteciler arasında en uzun mesleki deneyime sahip olan kişidir. İran’da tanınan, statüsü yüksek, itibar sahibi bir avukattı. Yapılan görüşmelerde mülteciler arasında statü kaybını en ağır yaşayan kişidir. Bu durum şöyle yorumlanabilir; toplumsal hayatta statüsü yüksek biri statü kaybına

uğradığında, bu durumun sosyal hayatına, düşüncelerine yansımaları daha şiddetli olabilmektedir.

Yüksek vasıflı mültecilerin mesleki statüye ilişkin statü kayıplarının farklı boyutlarda gerçekleştiği görülmüştür. Sahip oldukları vasıf ile mülteci oldukları ülkede o mesleği yapabilmelerinin önünde zorluklar vardır. Bu durum çalışma izni alabilmek ile sınırlı değildir. Bu durum, sahip oldukları mesleğin Türkiye iş gücü piyasasındaki yerine göre değişmiştir. Celadet bu durumu şöyle özetlemiştir:

Ben sana bir şey diyeyim mi? İnsan yaşadığı yerden başka bir yere mülteci olarak gidince genel olarak iki problem ile karşılaşır. Biri devlet tarafından iş ya da gerekli olan işlemleri yapamamaktır. Diğeri de uzmanlık alanında çalışamamaktır. Bakur'da mültecilerin durumu çok kötü çünkü herhangi bir yardım alamıyorlar. Yani aylık bir ödeme mültecilere yapılmıyor. Öyle bir şey yok. Mülteci anca kendi gücüyle kendi yaşamını idame etmek zorundadır. Bazen mültecinin yapabildikleri yetersiz kalıyor. İnsan eksiklikler sıkıntılar yaşıyor. Fakat toplumsal olarak bir sıkıntı yaşamadık Van'da doğrusunu söylemek gerekirse. Yani toplumda hoş olmayan bir durumla karşılaşma problem yaşama gibi bir şey olmadı (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Mültecinin dil bilme durumu ve yapacağı dini statü değişikliği mültecilik halini olumlu etkilemesi mümkün derken; Türkçe ve Kürtçe dâhil beş dil bilen, aynı zamanda sonradan Hristiyan olan Rızgar'ın yaşadığı olumsuz hayat koşulları tekrar soru işaretlerini ortaya çıkartmıştır. İran'da bir doktor olan Rızgar'ın evinde 700'den fazla İncil bulunmuştur. İnciller bulunduktan sonra ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. Rızgar, salt olarak din değiştirdiği için değil, din konusunda yaptığı çalışmaların politikleşmesi de; mesleğini yapma hakkının kendisinden alınmasına, yaşadığı ülkede damgalanmasına ve iltica etmesine neden olmuştur. Van'a geldikten sonra inşaat işçisi olarak çalışmıştır. Çalıştığı yerde kaza geçirmiştir. Bu kazadan sonra üç ameliyat geçirdiğini ve hayatı boyunca bacağında platin ile yaşayacağını ifade etmiştir. İran'da iyi bir gelire sahip olan Rızgar'ın Van'da doktor olarak çalışma ihtimalinin düşük olması vasfının çok altında işlerde çalışmasına neden olmuştur. Bu durum beraberinde psikolojik, fiziksel, ekonomik anlamda olumsuz sonuçlara neden olmuştur.

Mültecilerin Türkiye'de bekleme sürelerine bağlı olarak yaşadıkları statü kaybı ve medeni durumlarına göre yaşadıkları statü kaybı çalışmanın problemleri arasında değildi. Fakat bu araştırmanın datası, mültecilerin statü kaybı yaşamalarında bekleme

süresinin ve medeni durumun da etkilediğini ortaya koymuştur. Bundan dolayı bu iki başlığa yer verilmiştir.

3.4.6. Türkiye’de Bekleme Sürelerine Bağlı Olarak Yaşadıkları Statü Kaybı

Alan çalışması sonunda mültecilerin iş gücü piyasasında yaşadıkları statü kaybının Türkiye’de bekleme süreleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla yedi yıldır Türkiye’de bekleyen biri ile bir yıldır Van’da bekleyen birinin deneyimi birbirinden farklı gerçekleştiği saptandığı için bu analize yer verildi. Alan araştırmasında en az bir en fazla yedi yıldır Van’da bekleyen mülteciler ile karşılaşılmıştır.

Geliş süresi bağlamında 2013 yılında gelen Pauran gibi yüksek vasıflı bir kadındır. İlk olarak terzi olarak çalışmaya başlamış daha sonra bu işte tutunamayınca vasıfsız işlerde enformel olarak düşük ücretlerde çalışmaya başlamıştır. 2015 yılında gelen Roham farklı iş kollarında farklı deneyimler sağlamıştır. Birçok işte güvencesiz biçimde çalışan eden Roham Türkiye’de ayrılıp Avrupa’da vafına yakın işlerde çalışıp iş bulacağı fikrine sahipti. Van’da tanıdık İranlılar sayesinde bir otelde şoför olarak çalışan Behram çalışma izni almıştır. Bir yıldan az bir süredir Van’da bekleyen Behram göç öncesi kurduğu göçmen ağları sayesinde iş bulmuştur. 2016 yılında gelen Cenger 2018 yılında verdiği Farsça dil dersleri süreklilik kazanamayınca çalışma hayatına katılımı kesintiye uğramıştır. Aynı süreçte birden fazla kuruma iş başvurusunda bulunmuş ve başvuruları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 2017’de Van’a gelen İranlı doktor Rızgar ise iltica başvurusu kabul olduktan sonra Van’da inşaat işçisi olarak iş gücü piyasasına dahil olmuştur. İnşaatı 11 saat çalıştığını ve 1200 TL maaş aldığını belirten Rızgar sigortasız ve kaçak olarak çalışmıştır. Çalıştığı inşaatı 2018 yılında inşaatı ciddi bir kaza geçirmiş herhangi bir güvencesi olmadığı için masraflarını İran’daki ailesi karşılamıştır. Bu noktada Rızgar göçmen erkeklerin Türkiye iş gücü piyasasında güvencesiz, ucuz iş gücü olarak çalışan mültecilere bir örnektir. Bu bağlamda uzun süredir Van’da bekleyen katılımcıların kadın erkek gözetmeksizin Türkiye iş gücü piyasasındaki olumsuz deneyimleri vasıflarıyla girebilecekleri iş kollarının olacağı yönündeki beklenti ve umutlarının kalmadığını göstermiştir. Çünkü Van’a ilk geldiğinde vasıflarına yakın işlerde aramaya başlayan

mülteciler belli bir süre sonra iş başvurularından yanıt alamayınca ikincil bir iş gücü olarak iş gücü piyasasına katılım göstermiştir. Uzun süredir beklemeyen mültecilerde vasıflarına uygun işler bulup çalışabilecek olma fikri yok olmuştur. Sonuç olarak mültecilerin vasıflarının altında düşük ücretlerde, güvensiz iş koşullarından dolayı statü kaybına uğradıkları görülmüştür. Bu bağlamda iş gücü piyasasında yaşadıkları olumsuz deneyimlerin fazlalığı ile kalış süresi arasında doğru orantı olduğu saptanmıştır.

3.4.7. Medeni Duruma Göre Statü Kayıpları

Bu başlığın ortaya çıkmasında etkili olan, mültecilerin iş gücü piyasasına girişlerinde ve genel olarak mültecilik deneyimlerinde medeni durumlarının etkili olmasıdır. Eşiyle beraber göç eden mültecilerin, eşi İran'da kalmış, bekâr olan yada çocuğun bakımını tek başına üstlenen boşanmış bir kadından daha olumlu deneyimlere sahip oldukları görülmüştür. Alan çalışmasına katılan üç katılımcı hiç evlenmemiş, iki katılımcı boşanmış ve yedi katılımcı ise evlidir.

Sosyo-ekonomik olarak maddi bir problem yaşamadıklarını birlikte oldukları için mutlu olduklarını belirten Sadi ve Ruzi evli ve tek çocuk sahibi bir ailedir. Sadi Van'a geldikten sonra iş ve ev bulduktan sonra Ruzi çocuğu ile beraber Van'a gelmiştir. Sadi çalıştığı fotoğrafçıda eşi Ruzi için iş bulmuştur. Daha sonra Ruzi kilisede tercüman olarak çalışmaya başlamıştır. İlerleyen süreçte Sadi kilisede temizlikçi olarak işe girmiştir. İki katılımcıda kiliseden resmi ve düzenli bir gelir elde etmekteydi. Görüşmelerin yapıldığı sırada ikisi papaz olmak için eğitim almaktaydı. Görüldüğü üzere eş olma durumlarından kaynaklı olarak çalıştıkları iş kolları iş yerleri birbirini takip etmiştir. Buradan hareketle yeni geldikleri bir yerde iş piyasasına katılım sağlarken birlikte hareket ettikleri görülmüştür.

Eşlerinden gördükleri şiddetten dolayı çocukları ile beraber Van'a kaçan Arjin ve Pauran'ın göç sonrası deneyimlerinin özellikle medeni statüleri bağlamında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Her iki katılımcıda çocuğun bakımını tek başına üstlenmiştir. Pauran hem kendisi hem çocuğunun sağlık problemlerinden dolayı tam zamanlı bir işte çalışma yerine vasıfsız, günübirlik işlerde düşük ücretlerde çalışmıştır.

Bu bağlamda Pauran ikiye bölünmüş iş gücü piyasasına ikincil bir iş gücü olarak dâhil olmuştur.

Van'a ilk geldiğinde tekstilde çalışmaya başlayan Çerağ ağır çalışma koşulları ve düşük ücretten dolayı işi bırakmıştır. Daha sonra eşinin Türkçe bilmesinden kaynaklı olarak tiyatro faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Bu sayede aynı vasıflara sahip olduğu bir sosyal çevre elde etmiştir. Çerağ'ın Van'da arkadaş bulmasında ve daha sonra kendi yaptığı el emeği ürünler satabileceği bir yer ayarlamasında eşinin Türkçe bilmesinden dolayı edindiği sosyal çevre etkili olmuştur. İran'dan çocuğu ile beraber kaçan Arjin Van'a geldikten bir yıl sonra Türkiye'de tanıştığı bir İranlı ile evlenmiştir (Alan araştırması bittikten sonra evlenmiştir). Evlendiği İranlı Türkiye vatandaşıdır. Arjin'in evliliği bu bağlamda göçmen ağ ilişkileri bağlamında kurulan ilişkilere ve evliliklere bir örnektir. Bu sayede medeni statüsü değişen Arjin'in hukuksal olarak mülteci statüsünden vatandaş statüsüne geçmiştir.

Katılımcıların medeni durumları ele alındığında bir diğer durum parçalanmış aileler olduğu anlaşılmıştır. Kaçarak gelen Cenger'in eşi İran'da kalmıştır. Van'da yaşadıklarını anlatırken eşinin yurtdışına çıkma yasağının olduğunu, Avrupa'ya giderse bir daha eşini göremeyeceğini belirtmiştir. Van'da kendini yalnız hissettiğini belirten Cenger eşinin Van'a gelmesine izin verilmesi için Türkiye'de resmi kurumlardan yardım istediğini aktarmıştı. Evli olan Ramin eşi ile beraber iltica etmiştir. Çocuk sahibi olmayı istediğini fakat mültecilik halinde doğan bir çocuğun kim ve nereli olacağı konusundaki belirsizliği *“Uçak yeri gibidir bilir misin? Transfor yeri. Ora azat [özgür] bir ülkedir. Görüyorsun sen burdan gidiyorsun Almanya'da düş vizen olmasın, Amerika da düştü. Bu çocuk nereli olur?”* (Farid, Türk/Azeri, Akademisyen ve yönetmen) şeklinde yorumlamıştı.

2019 yılında Van'a gelen Furuğ ve Behram yaşça diğer mültecilere göre daha gençtir. Bekâr ve sorumluk alanı az olan iki mülteci iş gücü piyasasına vasıflarıyla girebilecekleri, iyi koşullarda çalışabilecekleri işler bulmayı amaçladıklarını belirtmişti. Celadet ve Rızgar ise eşlerinin çalışmak yerine çocukların bakımını üstlenmelerini önermiş ve kendileri iş gücü piyasasına dâhil olmuştur. Bu bağlamda kazanılmış bir statü olan medeni durum mültecilerin deneyimlerinde önemli bir etmen olmuştur. Evli olan mültecilerin psikolojik olarak eşi ve çocuğu ile beraber olmanın

yanı sıra iş gücü piyasasına birlikte katıldıkları ya da erkek olanın çalışması kadının iş piyasasına dahil olmasını engellemiştir. Bu durum özellikle göçmen kadınların ikincil bir iş gücü olmalarının önüne geçmiş fakat erkeklerin ucuz iş gücü olmamasının önüne geçememiştir. Bekâr olan katılımcılarda ise bir aile desteği almıyorsa iş piyasasına dâhil olmak zorunda kalmıştır.

Bu çalışmanın temel problemi İranlı yüksek vasıflı mültecilerin meslek kaybı ile beraber nasıl bir statü kaybı yaşamışlardır? sorusudur. Bu çerçevede genel olarak şu yargılarda bulunulabilir.

İranlı yüksek vasıflı mülteciler zorunlu nedenlerden dolayı göç etmiş eğitimli kişilerdir. Zorunlu olarak göç eden bir kişi başka bir ülkeye sığınma talebi için gider. Kavramsal açıdan bu sığınma hareketi iltica olarak ele alınmaktadır. Bundan dolayı Van'a geldikten sonra sığınma talebinde bulunan bu mülteciler, iltica talebi kabul edilmiş ve koruma statüsüne sahip olan kişilerdir. Göç eden kişiler kültürel değerlerini, sahip olduğu statülerini, kültürel sermayelerini yanlarında getirebilmektedir. İranlı mülteciler Van'a geldiklerinde ilk yaptıkları iş koruma başvurusunda bulunmak ve bunu elde etmeye çalışmak olmuştur. Bu bağlamda bütün katılımcılar kimlik almada hiçbir sorun yaşamamıştır. Bu durum mültecilerin göç gerekçelerinin kabul ülkesindeki şartlara uygunluğu ile ölçülebilir. Uluslararası koruma statüsünde olan mülteciler, İran'a geri gönderilme korkusunu atlattıktan sonra iş gücü piyasasına dâhil olabilmek için çaba sarf etmişlerdir. Yüksek vasıflı mültecilerin yeni geldikleri ülkede meslek sahibi olma süreçleri belli bir süreç gerektirmiştir. Bu durum mültecilerin yeni geldikleri ülkenin yabancılar için hazırlanmış olan çalışma prosedürüne bağlı olduğu gibi aynı zamanda mültecilerin uyum sürecini de kapsayan bir sürece yayılmıştır. Mültecilerin bazıları Kızılay, sosyal yardımlaşma, belediye ve BM gibi kurum ve kuruluşlardan yardım desteğini aldıklarını belirtmişlerdir. Fakat bu yardımların adil paylaşılmadığını ve yardımlardan faydalanmak için şartları sağlamaları gerektiğini belirtmişlerdir. Bu şartların başında çocuk sahibi olmak, evli olmak, yaşadığı evin kötü şartlarda olması gelmektedir. Bu durumlar mültecileri iş gücü piyasasına iten etmenlerden birkaçı olmuştur. Bu bağlamda İranlı yüksek vasıflı mültecilerin Van'daki deneyimlerine bakıldığında, çoğunluğunun vasıflarının çok altında işlerde çalıştığı görülmüştür. Mültecilerin statü kayıplarının cinsiyete, etnisiteye, dine, bildikleri dillere, İran'daki mesleğine ve bu meslekle beraber gelişen sosyal

saygınlığa, medeni duruma, Türkiye'deki bekleme sürelerine bağlı olarak gelişen deneyim süresine göre değiştiği saptanmıştır. Bu noktada yüksek vasıflı mültecilerin yeni geldikleri ülkede iş gücü piyasasına girişleri bakımından 3 gruba ayrıldıkları görülmüştür.

1. Sahip oldukları vasa veya statüye yakın bir işte çalışanlar.
2. Vafının çok altında vasıfsız işlerde çalışanlar.
3. İş gücü piyasasına dâhil olamayanlar yani işsiz olanlar, şeklinde olmuştur.

Birinci gruba dâhil olanların İran'daki vasıflarına yakın işlerde çalışmasında etkili olan temel faktörler dini statüleri ve dil bilme durumları olmuştur. Din değiştirdikten Sadi, Ruzi, Rızgar bunun birer örneğidir. Bildiği diller sayesinde iş bulan Roham ve Celadet olmuştur. İkinci gruba dâhil olanlar yani İran'daki vasıflarının altında işlerde çalışanlar özellikle kadınlar olmuştur. Çerağ ve Pauran'ın yaşadığı çalışma şartları bunun birer örneğidir. Üçüncü gruba dâhil olanlar Cenger, Rızgar, Furuğ ve Arjin iş bulamayan veya sosyal şartlardan dolayı çalışamayanlar olmuştur. Cenger gibi İran'da alanında uzman, statüsü yüksek birinin Türkiye'de vafına yakın işlerde çalışamaması, dil bilme durumu, Türkiye'de yapılabilmek şartı ve mültecilerin ikincil iş gücü olmasına bağlanabilir. Bu üç ayrı kategorinin oluşmasında yani mültecilerin Van'da iş gücü piyasasına eşit şartlarda girememesinde, Türkiye'nin yüksek vasıflı göçmenleri çalıştırma konusunda benimsenmiş bir politikasının olmamasına ve iş gücü piyasasında mültecilerin yedek iş gücü olarak görülmesine bağlanabilir. Buna bağlı olarak bu çalışmada şu dört sorunun yaşandığı görülmüştür:

- Göçmenlerin daha az ücret alması
- Göçmenlerin daha ağır şartlarda ve daha uzun süre çalıştırılması
- Göçmenlerin ülkenin vatandaşlarına göre iş bulma süreçlerinin daha zor olması
- Mültecilerden beklentinin yüksek olması. (Buna örnek olarak Cenger, Furuğ gibi mültecilerin iş başvurularının Türkçe bilmedikleri için başarısızlıkla sonuçlanması örnek verilebilir)

Buradan hareketle şunlar söylenebilir: Yüksek vasıflıların kurdukları sosyal ağların özellikleri mültecinin sermayesi ile benzer noktalarda kesişiyorsa iş gücü piyasasına vafının altında girmesi engellenmiş olur. Bu durum tamamen mültecinin

başvurduğu işin yapılabilme şartını sağlamasına bağlı olmaktadır. Bu mülteciler ister vasıflarına yakın, ister vasıflarının altında olan işlerde çalışsınlar, ülkenin vatandaşı ile gelir bakımından eşit ücretler almamaktadırlar. Bu durumun araştırma sorusunu ilgilendiren kısmı, gelir durumu ile beraber biçimlenen mültecilik deneyimi ve mültecinin bununla beraber kendini konumlandırma biçimidir. Bu eşitsizliğin yaşanmasında en büyük etken devlet politikasıdır. Bu politikalar aynı zamanda işverenin mülteciye karşı olan tutumunu da etkilediği görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye iş gücü piyasası mültecilerin kendi çaba ve uğraşları yoluyla girebileceği bir alan olduğu görülmüştür.

3.5. Mültecilerin Türkiye Hakkında Görüşleri

Yüksek vasıflı mülteciler her şeyden önce göç prosedürüne hâkimdirler. Hukuksal anlamda nasıl bir yol izleyecekleri konusunda bilgi sahibidirler. Bunun yanında geçiş ülkesinde bekleme süresinin muamma olduğu fikrine sahipler. O yüzden geçicilik kıskacında zamanını verimli geçirme, statülerini koruma, yaşadığı yeri sevmek konusunda kendilerini mecbur hissetmekle beraber genelinin evli, çocuk sahibi olması çalışmalarını zorunluluk haline getirmiştir. Bütün mülteciler Türkiye’de yaşamının çok pahalı olduğunu özellikle 2019 yılında yiyecek, giyecek ve barınma gibi temel gereksinimlerde yaşanan fiyat artışından olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu etmenler kurumlardan, başka kişilerden maddi destek almanın zorlaştığını, verilen yardımların yetmediğini bu yüzden çalışmak zorunda olduklarını aktarmıştır. Yapılan her mülakatın sonunda mültecilere Türkiye’de yaşamak isteyip istemedikleri sorulmuştur.

Tablo 7. Katılımcıların yaşamak istedikleri ülkeler

Kod isim	Türkiye’de yaşamak istiyor mu?	Yaşamak istediği ülke
Füruğ	Evet	Fark etmiyor
Behram	Evet	Kanada
Çerağ	Hayır	Almanya
Farid	Hayır	Almanya
Arjin	Evet	Danimarka
Pauran	Evet	Fark etmiyor
Sadi	Hayır	Fark etmiyor
Ruzi	Evet	Fark etmiyor
Roham	Hayır	Fark etmiyor
Cenger	Hayır	Almanya
Rızgar	Hayır	İspanya
Celadet	Evet	Fark etmiyor

Füruğ kültürel benzerlikler ve İran ile olan coğrafi yakınlığından dolayı Türkiye’de yaşamak istediğini belirtmiştir. Buna bağlı olarak uluslararası koruma alma sebebinin ise “İran’a geri gönderilmemek” olduğunu vurgulamıştır.

Arjin, Türkiye’de yaşamak istediğini bunun için devletin kendisine çalışmak için fırsat vermesini istemiştir. Arjin kocasının Van’a gelip onu bulmasından korktuğu için Van dışında yani İran’a uzak bir ilde yaşamak istemiştir. İran’da yaşadığı korku Van’da devam etmektedir. O da Füruğ gibi kendini güvende hissetmek için ve olağan bir durum gelişirse Avrupa’ya gidebilme imkânı olsun diye uluslararası korumaya başvurduğunu belirtmiştir. Danimarka’ya gitmek isteme nedeni ise orada yaşayan tanıdıklarının olmasıdır.

Pauran görüşmenin başında Van’da olumsuz olaylar yaşadığını aktarmış olmasına rağmen yine de Van’da yaşamak istediğini aktarmıştır. Bilmediği, tanımadığı bir ülkede yaşamak istemediğini yedi yıldır Türkiye’de yaşadığı için Van’da kendini yerleşik olarak hissettiğini, “*Van benim köyümdür*” şeklinde ifade etmişti. Tek istediği şeyin sağlığına kavuşmak ve çocuğu ile maddi kaygı olmadan Van’da yaşamak olduğunu belirtmişti.

Ekonomik nedenlerden dolayı göç eden Behram ise Van’da yaşamak istediğini aktarmış; fakat Türkiye’den ayrılmak zorunda kalırsa İran’a dönmek için Avrupa’ya gideceğini belirtmiştir. Türkiye dışında bir ülkede yaşayacaksa bunun Kanada olmasını istemiştir. Bunun nedeni olarak ise Kanada’nın göçmenler için doğru bir tercih olacağını belirtmiş ve Kanada hükümetini *sosyalist, demokratik* olarak nitelendirmiştir.

Genel olarak Fars olan mülteciler Türkiye’de yaşamak istememişlerdi: Sadi, Ruzi, Cenger ve Çerağ Türkiye’de yaşadıkları olumsuz deneyimlerden dolayı yaşamak istemediklerini belirtmişti. Bu olumsuz deneyimler mesleklerini yapamamaları ve maddi sorunlar kaynaklıydı. Cenger, Almanya’da yaşamak isteme nedeninin orada tanıdık kişilerin olması şeklinde ifade etmesinin yanı sıra, felsefe alanında ilerlemeye devam etmek istediğini, Almanya’da önemli düşünürler yetiştiği için gitmek istediğini aktarmıştı.

Farid, Türkiye ve İran arasında ortak kültürel değerlere sahip olmasının iyi yanlarına değinirken kendi mesleğini yapamadığı ve bir geliri olmadığı için Avrupa'ya gitmek istediğini aktarmıştır. Almanya'ya gitmek isteme nedeni olarak ise, orada tanıdığı akademisyenlerin onun, için burs imkânı sağlayacaklarını ve Almanya'ya gider gitmez doktora başlayacağını aktarmıştır.

Rızgar Türkiye'de mülteciler ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Van'da yaşadığı iş kazası ve geçirdiği ameliyatlardan dolayı maddi ve fiziksel olarak birden fazla zorluk yaşadığını, ailesine bakmakta zorluk çektiğini aktarmıştır. Bu yüzden İspanya'ya gitmek istediğini, bunun nedeninin ise İspanya'da mülteciler için uygulanan politikaların yeterli bulduğunu belirtmiştir.

Roham iş bulmada yaşadığı zorluklar ve maddi sorunlardan dolayı Türkiye'de yorgun hissettiğini belirtmiştir. Tüm Dünya'da mültecilerin olumsuz yaşam koşulları içinde yaşadığını söylemiş. Mültecilerin yardıma ihtiyacı olduğunu yaşadığı bir olay üzerinden şöyle aktarmıştır:

Bir gün biri beni çağırdı dedi ki “çocuğum hasta oldu İstanbul hastanesine gel.” “Tamam” dedim [Afganistanlı olup Türkçe bilmeyen bir mülteciyle beraber hastaneye gitmiş]. Gittim orda bir beş dakika geç geliyordu o. Ben orda dışarıya gittim. Kaldırımda böyle duruyordum. Baktım böyle bir uğur böceği böyle sırtında düştü [sırtüstü düştü] ve el ayak böyle bişeyler yaptı [elleri ile çırpınma taklidi yapıyor]. Çırpınıyor. He çırpınıyor. Ben elimi götürdüm onu devredeyim normal hale dönsün gitsin. Kaldırdım böyle baktım. Öyle baktım. Beş dakika öyle baktım. Ve o çırpınıyordu. Çırpınıyordu [susuyor, bekliyor bu sırada] Aklımdan çoğu şeyler geçti. Sonra parmağım böyle götürdüm böyle vurdum [masaya dokunarak anlatıyor]. Böyle kanatlarını böyle bişeyler yaptı, yürümeye başladı gitti. Bir resim gördüm. Yaratış resmiydi neydi. İki tane el şöyle. [Ellerini karşılıklı birbirine doğru uzatıyor]. İki el bi tane büyük ünlü bir resim. Çok ünlüdür, sana atarım, bir tane el şöyle havadan geldi. Ve bir kaç insan parmağıyla böyle yetismeye çalışıyor. Gördün kesin gördün. O aklıma geldi o an. Ve Allah'ın işi şu herhalde. Tek yapabileceği şu: [Parmağıyla masanın ucuna dokunuyor]. Bu. Hiçbir şey de değil. Ve kendimi uğur böceği hissettim Van'da sırt üstü du du düşmüş, çırpınıyor. Bak bu eller bunu yapabilirler. Ama keyif alıyorlar bak nasıl çırpınıyorlar. Keyif alıyorlar başka bir şey yok. Ve bunu kesin yapabilirler. Ve on on beş kez insanlara söylediğim buydu. Artık o çırpınmadan. Bütün yaptığım işler hep odur. Çıplanıyorum [çırpınıyorum] çıplanıyorum. Çırpınıyorum neydi. Çekimdir şudur budur. Erciş'e git gel. Bunlar hepsi göç etmektir. Aslında ben şuan sırtüstü. O ekonomi desteği o şey desteği beni doğru yöne atmak için (Roham, Bahai Fars, Yönetmen).

Roham Türkiye’de mültecilerin durumlarının gözle görülür bir şekilde ortada olmasına karşın mültecilere gereken desteğin verilmediğini belirtmişti. Bu bağlamda özelde kendisi ve genel anlamda bütün mültecileri sırt üstü düşmüş uğur böceğine benzetmiştir. Bu konuda bütün dünyanın ve bütün siyasi liderlerin mültecilerin durumunu gördüğünü ve acı çekmelerinden zevk aldığını düşündüğünü aktarmıştır. Buna karşın mültecilerin ihtiyacı olan tek şeyin onlara yardım edilmesi olduğunu, iyi bir hayat için gereken fırsatın onlara verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Celadet ise Avrupa’da mülteci olan kardeşinin durumunu göz önünde bulundurarak Avrupa’da yaşamak istemediğini belirtmişti. Yaşamı tehlikede olduğundan dolayı İran’dan kaçtığını bu yüzden İran’a dönmesinin imkânsız olduğunu ifade etmiş olup mecbur kalırsa Avrupa’ya gideceğini belirtmişti. İmkânı dâhilinde olursa yaşamak istediği yer Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı coğrafyalar olacağını aktarmıştı. Mültecilerin durumunu ise şöyle aktarmıştı:

Sorun toplumsal olduğu zaman işte bir grubun bir kimsenin problemlerini önemsemek mümkün değil. Ben diyorum ki siz yeterince çalışmıyorsunuz. Bir mülteci Türkiye değil Suudi devleti ya da ABD olsun mülteci her yerde mültecidir. Bunu neden söylüyorum? Hukukun eşitsiz bir şekilde paylaşıldığı yerde sen dünyanın en gelişmiş en ileri ülkesinde de olsan bir mülteci paysızdır, onun payı yoktur. Mülteci vatandaşlık statüsünü de alsan mülteci, mülteci olduğu günden toprağından koptuğu günden ölene kadar mültecidir vatandaşlık almış olsa bile. Bunun bir sebebi var sevgi; kendi diline, toprağına, kültürüne ve toplumuna olan sevgi. Ne demeye çalışıyorum? Bir kuşku vardır her zaman. O kuşku acaba uluslararası mı, insani mi, bu durumu gittiğin ülkeler kendileri soruşturuyor, bu kuşku her yerde var. Türkiye’nin de yaşadığı bu kuşku diğer tüm dünya ülkeleri gibi. Bazı ülkeler vardır ki mültecilerin daha çabuk adapte olabilmesi için bir zemin hazırlamaya çalışırlar. Mültecilerin topluma eğitime ayak uydurabilmesi için fakat ben bu durumu Türkiye’de göremiyorum. Bir mülteci Türkiye’de toplumun hizmetçisidir. Evet hastaneye gidebiliyorum. Bir insan hastaneye gidebilir. Hastanede çok fazla para almıyorlar, bu doğrudur. Bunun için minnettarız. Önemli hizmetleri mültecilere sağlıyorlar; binlerce kez teşekkür ederiz. Acaba mülteciyi geliştirebilecek bir şey var mı? Mültecinin topluma ve eğitime katılabilmesi için. Hayır bu konuda maalesef ki yok. Olan şeyler nedir? STK’lar mülteciler için bazen yardım bazen yemek verebiliyorlar. Mültecilerin sesi olmaya çalışıyorlar; fakat bu yeterli değil. Ben diyorum ki biri mülteci olunca her anlamda sahipsiz oluyor. Tabi ki bir yerde 100 mültecinin olması ile 3 milyon mültecinin olması çok farklıdır; ben bunun da farkındayım. Ama bana göre Türkiye’de mülteciler için yapılanlar eksiktir. Özellikle mültecilik konusunda araştırmalar çok çok azdır (Celadet, Kürt, Akademisyen).

Celadet Türkiye’de mülteciler ile ilgili politikaların eksik olduğunu bu konuda düzenlemeler yapılmasını gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Türkiye’nin mülteciler ile ilgili yapılacak çalışmaların sadece mülteciler değil bütün toplumu topyekûn olumlu bir düzeyde etkileyeceğini aktarmıştır. Ona göre bir mültecinin gelişmiş bir ülkede yaşıyor olması ya da gelişmemiş bir ülkede yaşıyor olması mültecinin durumunda büyük bir değişiklik yaratmaz ve vatanından kopmuş insanların hayatları boyunca bir yanı eksik kalacaktır. Buna bağlı olarak mülteciler ile ilgili politikaların iyileştirilmesinin onların yaşamlarına devam edebilmeleri için kolaylaştırıcı bir etkisi olacağını belirtmiştir.

Türkiye, transit konumu itibariyle, çok farklı kültürden olan mültecileri barındırmaktadır. Söz gelimi Türkiye, tek bir devletten, tek bir dinden ya da tek bir kültürden mülteci yoktur. Farklı mültecileri barındırıyor olma hali, mültecileri anlamak için onları sahip oldukları sosyal statüleri ile beraber anlaşılmasının önemini ortaya çıkarmıştır.

3.6. Yapılan Görüşmelere Dair Gözlem Notları

Swartz (2011: 108) için *“bireyler ve gruplar, toplumsal düzendeki konumlarını korumak ve yükseltmek için çeşitli kültürel, toplumsal ve simgesel kaynakları kullanırlar.”* Bu başlık altında katılımcıların İran’daki statülerini söylemler, görsel malzemeler aracılığıyla nasıl aktardıklarına yer verildi. Farid telefonundan İran’daki evinin ve çalıştığı tiyatronun fotoğraflarını gösterirken; Cenger, Tahran ve Şiraz’da sahip olduğu zenginlikleri evinin, bahçesini yüz ölçümünü, fotoğraf yoluyla göstermişti. Pauran İran’da mühendislik yaptığı şirketteki giriş kartını göstermişti. 2013 yılından beri Van’da yaşayan Pauran’ın kimliği cüzdanında taşıması dikkat çekiciydi. Bu kart eğitilmiş, vasıflı olduğunun kanıtlarından biriydi. Cenger akademik çalışmalarını ve kendisi adına çıkan haberleri göstermişti. Roham ise görüşme boyunca sürekli ünlü yönetmen Abbas Kiyarüstemi’nin öğrencisi olduğunu vurgulamıştı. Görüşme sorularına yanıtlarken genel olarak Abbas Kiyarüstemi üzerinden örneklendirerek yanıtlamıştı:

Şeydir. Aslında güzel bir meslek. Dayanabilirsen çok iyi bir meslek. Abbas hoca [Abbas Kiyarüstemi] diyordu. Diyordu, ben bilseydim başka meslekte bu kadar para varsa sinemayı bırakıp öbür mesleğe geçiyordum. Demek ki çok kazanabilirdi. Ama demek ki bu sözün altında farklı şeyler

geçiyor. Yani öğrencilere diyordu ki yani konunun sadece sanatsal yönüne bakmayın ekonomiye de bakın. Sinema öyle bir şey çok yüksek seviyede bir çalışma çok değerli bir çalışma. Ve yine Abbas hocanın sözü diyordu, politikacılar bilseydi sinemanın gücünü, politikayı bırakıp gelip sinemacı olurlardı. O kadar önemli meslek (Roham, Fars, Yönetmen).

Türkiye'ye iltica etmeden önce Konya'ya bir belgesel çekimi için gelmiştir. Aynı şekilde Shahram Nazeri ile birlikte çekim yaptığını belirtmiştir. İyi bir eğitim aldığını, alanında yetkin insanlarla bir arada işler yaptığını belirtmiştir. Bu durum mültecilerin meslekleri ile kurdukları bağı anlatmanın yanı sıra meslekleri sayesinde kazandıkları toplumsal statü taleplerini göstermektedir. Roham İran'daki statüsünü anlatırken bunu Türkiye'de tanınan İranlılar üzerinden gerçekleştirmiştir. Mülteciler Türkiye yaşadıkları zorlukları ve aynı şekilde yaşadıkları statü kaybını anlatırken sürekli olarak geçmiş hayatlarındaki statüleri üzerinden örnekler vermişlerdir. Bu aslında sahip oldukları kültürel sermayeyi de ispat etme biçimlerinden biri olarak görülebilir.

Dini nedenlerden dolayı iltica ettiğini söyleyip, Van'a geldikten sonra din değiştirdiği ortaya çıkan katılımcılar olmuştur. Bunlardan biride Sadi'dir. Eşiyle yapılan mülakatta, Ruzi eşinin siyasi nedenlerinden dolayı iltica ettiklerini açıklamıştı. 2016 yılından beri Van'da bekleyen Sadi daha hızlı bir şekilde AB ülkelerine gidebilmek için dini statüyü kullanmış olma ihtimali yüksektir. Bu kanıya varılma nedenlerinden biri de Hristiyan olmayan İranlı mülteciler ile yapılan mülakatlarda, İranlıların Van'a geldikten sonra din değiştirdiklerini söylemeleri olmuştur. Mültecilerden Çerağ, Van'a geldikten sonra din değiştiren İranlılar hakkında şu bilgileri vermiştir.

Ama gördüğüm kadarıyla buraya gelen çoğu İranlılar Hristiyan olmuşlar. Bu beni çok üzüyor. Bir insan neden şahsi bir iş, için dinin değiştirsin üzülyorum neden benim ülkemden gelen gençler Avrupa'ya gitmek için bunu yapar. Mecbur bizim gibi olsunlar bizim gibi yapsınlar. Bence kendi özlerini ideolojilerini satıyorlar. Azab çekiyorum neden ki bizim gençler bu işi yaparlar. Neden bunu yapıyor dinlerini. Diyebilir ki ben ülkemde kalamadım. Ben hiçbir zaman kafamı, fikrimi, özümü satmam. Satmam ki hele Avrupa'ya gitmek için (Çerağ, Fars, Senarist)

İranlıların Avrupa ülkelerine gitmek için din değiştirmelerini yanlış bulduğunu sert bir dille eleştirmiştir. Bir diğer Hristiyan olan Arjin, Van'daki sosyal çevresinin yalnızca kilise ve kilisedeki arkadaşları olduğunu ifade ettikten sonra

kilisedeki birçok mültecinin Avrupa'ya gitmek için kiliseye geldiğini ifade etmesi İranlıların AB ülkelerine gitmek için din değiştirdikleri düşüncesini ispatlamıştır.

Evet vardılar. Yani yanımdakiler vardılar [kilise dışından olan kimseyle görüşmediğini söylüyor]. Ama her zaman derim, mülteciler dertleri olsun buraya gelsin. Yani tek ben gidirem Avrupa'da yaşirem yani gideyim yurtdışına gidiyim yaşıyım tek bu olmasın. Yani insanın bir derdi olsun. Kendi memleketinden bir sıkıntısı olsun gelsin. Yani çok insanlar var burda çok mülteciler var dertleri yok ama burdadırlar (Arjin, Kürt, Muhasebe uzmanı).

Her ne kadar dini nedenlerden dolayı İran'dan iltica ettiğini söyleyenler olsa bile İranlıların dini statüyü, koruma başvurusu alabilmek ve Avrupa'ya gidebilmek için bir araç olarak kullandıkları saptanmıştır.

Bir diğer durum mülteciler kendilerini tanıtırken isimlerini söyledikten sonra mesleklerini belirtmeleri dikkat çekmiştir. Bu durum kendini konumlandırma da mesleğin önemini vurgulamıştır. Bazı mülteciler mesleklerinin diğer mesleklerden farkını ortaya koyarak kendilerini içinde yer aldıkları toplumda konumlandırmışlardır. Sonuç olarak bu durum mültecilik halinde kendilerini konumlandırmalarında önemli bir etken olmuştur. Farid, Roham ve Çerağ, kendilerini tanıtırken sanatçayım, yönetmenim, senaristim şeklinde tanıtmışlardır. İran'da doktor, mühendis, mimar olan katılımcılar ise kendilerini mültecilik halinde yaptıkları işlere göre konumlandırmıştır. Örneğin İran'da mimar olan Behram Van'da şoför olarak çalışmaktaydı. Kendini bir mimar olarak değil bir şoför olarak hissettiğini belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin aldığı bireysel ve kitlesel sığınma başvuruları niteliksiz ve yüksek vasıflı kişilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda Türkiye aynı zamanda yüksek vasıflı göçmen alan bir ülkedir. Fakat ülkede yüksek vasıflı göçmenin istihdam durumunun tam bir belirsizlik halinde olduğu görülmüştür.

Akis-Kalaylıoğlu (2014: 33) İranlı düzenli göçmenler üzerine yaptığı çalışmada, İran'dan Türkiye gelen uluslararası öğrencilerin *“Türkiye’ye yerleşme sürecine ilişkin yasal zorlukları öğrendikten sonra, kendi ülkelerinde edindikleri toplumsal sermaye bilgisine dayanarak Batı ülkelerine göç etmeyi”* planladıklarını vurgulayarak Türkiye'nin yüksek vasıflı göç kaybettiğini belirtmiştir. Yüksek vasıflı göçmenler, küreselleşme ile beraber ülkeler arası rekabette önemli bir araç haline gelmiştir. Daha fazla getirim elde etmek için yarışan ülkeler farklı beyinlere ihtiyaç duymuştur. Böylelikle, yüksek vasıflı mültecilerin öğrenimleri ve yaşam biçimleri göç hareketleri ile beraber ulus aşırı bir konum almıştır. Yüksek vasıflı mülteci denildiği anda kişiye bir statü verilir. Kişi belli ölçütleri sağladıktan sonra bu statü toplum tarafından kendisine verilir. Bu durumda yüksek vasıf kavramı eğitim yoluyla elde edilen statü göstergelerinden biridir.

Çalışmanın katılımcıları olan İranlıların dünyanın farklı yerlerine göç etmeleri, uzun bir süredir uluslararası göç literatüründe yer almaktadır (Akis-Kalaylıoğlu, 2014: 46). Bu çalışmanın gerçekleştirildiği Van ili ise İran sınırında yer almakta olup sınırları dâhilinde bulundurduğu BMMYK Ofisi ve İl Göç İdaresi'nden dolayı göçmen grupları için hedef bir konum olmuştur. Yapılan bu çalışmada, İranlı yüksek vasıflı mültecilerin Van'daki deneyimleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin yüksek vasıflı göçmen konusunda tam teşekküllü bir politika benimsemediği ortaya çıkmıştır. Türkiye, gelen yüksek vasıflı göçmenleri değerlendiremediği durumda, Türkiye'de uluslararası koruma statüsünde olan göçmenler başta Avrupa ve Amerika gitmektedir.

Bu çalışmada İran'dan gelen göçmenlerin farklı cinsiyet, etnisite, din ve meslek gruplarından geldikleri saptanmıştır. Bu durum yüksek vasıflı mültecilerin göç nedenini ve statü kayıplarının verilmiş ve kazanılmış statüler temelinde ele alınmasını sağlamıştır.

Dini statü bağlamında, siyasi nedenlerden göç eden İranlıların Türkiye'ye geldikten sonra Hristiyanlık dinini seçerek uluslararası koruma sürecini hızlandırmış

oldukları görülmüştür. Türkiye’ye siyasi nedenlerden dolayı gelen bazı mültecilerin Türkiye tarafından geri gönderilme korkusu yaşadıkları için Hristiyanlığı seçtikleri böylece göç nedenlerini çarptırdıkları görülmüştür. Bu bağlamda İranlı yüksek vasıflı mültecilerde dini statüde yapılan değişiklik ile beraber mültecilik deneyimlerinde yaşanan önemli gelişmelerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Doğuştan sahip olunan din statüsünün mültecilik halinde vazgeçilebilir olması, mülteciler için bir strateji olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum İranlıların Türkiye’de yaşamaktan memnun olmadıklarını AB ülkelerine gidebilmek için dini statüyü kullandıklarını göstermiştir. Öte yandan dini statüde yaptıkları değişiklik sayesinde ya da Hristiyan olduğu için iş bulan katılımcılar olmuştur. Van’da tanıdık hiç kimsesi olmayan Pauran ve Arjin yaptıkları din değişikliği bir tutunma stratejine dönüştüğü saptanmıştır. Bu sayede kilisede edindikleri sosyal çevre doğrultusunda ev bulma, arkadaş edinme konusunda kilise onlar için güvenli bir ortam olmuştur. Dolayısıyla Avrupa’ya daha erken gitmek, İran’a geri gönderilmemek ve daha iyi bir mültecilik deneyimi için İranlı yüksek vasıflı mültecilerin amaçlarına ulaşmak için dini bir araç olarak kullandıkları saptanmıştır.

Cinsiyet bağlamında, Giddens (2012: 368): *“Erkeklerin, toplumsal hayatla ilgili pek çok yerde daha fazla ücret, statü ve kadınlardan daha fazla etkiye sahip olmadığı hiçbir toplum yoktur”* demiştir. Yapılan saha çalışmasında genel olarak erkek mültecilerin kadın mültecilere nazaran statü beklentilerinin daha fazla olduğu göze çarpmıştır. İran’da akademisyen, doktor, mühendis olan erkek mülteciler meslekte geçirdikleri süre, toplumsal tanınırlıkları ve aldıkları maaşlar kadınlara nazaran daha fazla olmuştur. İran’da daha çok statü sahibi olan erkek katılımcılar özellikle doktor akademisyen ve avukat olanlar Van’da sahip oldukları vasfa yakın işlerde çalışma imkânı bulamamaları ile beraber vasıflarının altında işlerde çalışmışlardır. Van’daki mültecilik deneyimleri bakımından erkekler mesleki statü kaybından psikolojik ve sosyal açıdan daha çok etkilendiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla İran’da en çok statüye sahip olan en çok statü kaybı yaşayan şeklinde bir saptamada bulunulabilir. Bu durum mesleğin toplumsal alanda erkeklerin konum elde etmesinde ciddi bir rol oynadığını göstermektedir.

Kadınların göç sürecinde, statü kayıpları ve statü beklentilerinin ise toplumsal cinsiyet çizgisinde gerçekleştiği görülmüştür. İran’da eğitim hayatına, çalışma hayatına daha zor şartlarda giren kadınların, erkeklere göre daha az maaş aldıkları ve

toplumsal saygınlıklarının daha az olduğu görülmüştür. Kadın mülteciler İran'da kadınlar için eğitilmiş olmanın, meslek sahibi olmanın bir tercih olmadığını bir zorunluluk halini aldığını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak, İran'da kadınların meslek sahibi olması için ve mesleklerinde kademe atlamaları için erkeklere nazaran daha çok çaba sarf etmeleri gerektiğini aktarmışlardır. Dolayısıyla saha çalışmasına katılan 5 kadın katılımcıdan 3'ünün yüksek lisans yapmış olması bu durumu somutlaştırmıştır. Göç sonrası kadın katılımcıların sağlık problemleri, çocuklarının bakımını tek başına üstlenmeleri ve ekonomik yetersizliklerden dolayı statü kaybını daha şiddetli şekilde yaşamakla beraber kadınların statü beklentisinin erkeklere oranla daha az olduğu saptanmıştır. Beş kadın katılımcıdan yalnızca bir tanesi (Ruzi) Van'da iş bulmuş ve çalışmıştır. Kadın mültecilerin Van'daki statü kaybına bakıldığında, kadınların evli veya çocuk sahibi olması sorumluluk alanlarını artırmış ve statü beklentilerini ikinci plana koymuştur. Senarist olan Çerağ tekstilde çalışırken, genetik mühendisi olan Pauran ev, otel gibi yerlerde temizlik görevlisi, kafe ve restoranlarda bulaşıkçı olarak çalışmıştır. Yani İran'daki vasıflarına benzer işlerde çalışmadıklarından, günü kurtarmak amaçlı enformel şekilde çalıştıkları görülmüştür. Bu anlamda yüksek vasıflı kadın mültecilerin statü kaybı konusunda çifte bir statü kaybı yaşadıklarını ortaya çıkmıştır.

Dil bilme durumu bağlamında, bazı mültecilerin bildikleri diller sayesinde iş gücü piyasasına girişleri kolay olmuştur. Dil bilme durumları bakımından daha fazla dil bilenler genellikle erkek katılımcılardır. Erkeklerin dil bilme durumları hem topluma uyum hem de iş bulma konusunda fayda sağlamıştır. İran'da yönetmen olan Roham'ın, Van'a geldikten sonra Türkçe öğrenmesi ile beraber sinema kursunda eğitim vermeye başlaması ve kurs bittikten sonra ise kameraman olarak çalışma hayatına katılım sağlaması buna örnektir. Aynı şekilde Celadet'in İngilizce, Farsça ve Kürtçe dillerini bilmesi sayesinde çevirmenlik yapması buna örnektir.

Etnisite bağlamında bakıldığında ise, mültecilerin etnisitelerinin Türkiye'de yaşamak isteyip istememe durumu üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda İranlı Kürtlerin Van'ı tercih etmesinde Van'da Kürtlerin olması ve Kürtçe dilinin konuşulmasının etkili olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan genel olarak Kürt mültecilerin iş bulma sürecinin daha kısa sürdüğü görülmüştür. Türk/Azeri katılımcının da Van'a gelmesinde tanıdık kişiler olması, resmi dilin Türkçe olması ve coğrafi yakınlık etkili

olmuştur. Bütün Kürt mülteciler, devlet kendilerine çalışabilecekleri işi yapma imkânı sunarsa Türkiye’de kalacaklarını söylerken, Fars, Bahai ve Azeri olanlar, Türkiye’de ulaşım, beslenme ve barınma ücretlerinin yüksek olduğunu, devletin mültecileri önemsemediğini söz konusu ederek ülkeden gitmek istediklerini aktarmışlardır.

İran’da eşinden gördüğü şiddet yüzünden boşanan ve Türkiye’ye kaçan Arjin’in, 2020 yılında Türkiye’de başka bir kişiyle evlenmesi medeni durumunu değiştirmiştir. Arjin ile aynı nedenlerden dolayı göç eden ve benzer koşullara sahip olan Pauran’ın tek başına çocuğun bakımını üstlenmesi ise mültecilik deneyimlerinde medeni durumun etkisini göstermiştir. Bu durumda medeni durum, sonradan kazanılmış bir statü olarak olmakla beraber mültecilik deneyimlerinde medeni durumun önemli bir nokta olduğunu vurgulamıştır.

Genel olarak mültecilerin Türkiye iş gücü piyasasına girişlerinin enformel olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bazı mülteciler dini statüyü ve göçmen ağlarını kullanarak sigortalı olarak çalışabilecekleri işler bulmuştur. Buldukları işler İran’daki vasıflarının altında işler olmuştur. Güvencesiz koşullarda çalışan diğer mülteciler ise yoğun sömürünün olduğu, düşük ücretli, uzun çalışma saatlerinde enformel şekilde çalışmak zorunda kalmıştır. Özellikle dil bilmeme, göçmen ağlarına sahip olmama, sağlık sorunları, medeni durum, çocuk sahibi olmak enformel olarak çalışmayı rıza haline dönüştürmüştür. Yüksek vasıflı mülteciler vasıflarının altında bir işte çalışmıyorsa, bu durum bedensel sermayeleri ve kurdukları sosyal ağlar sayesinde gerçekleşmiştir. Bu durumda şu kanıya varılabilir; ülkenin göç politikası, bütün yüksek vasıflı mültecilere, eşit şartlarda girebilecekleri bir iş gücü piyasası olanağı sunmamakla birlikte ikiye bölünmüş kapitalist iş piyasasında göçmenlerin, ikincil bir iş gücü olarak kayıt dışı işlerde, düşük ücretle, kısa süreli, saygınlığı düşük işlerde çalıştıkları bir alandır. Zorunlu göç ile gelen göçmenlerin ekonomik kaygılarla göç eden diğer göçmen gruplarına göre daha fazla dezavantajlı oldukları görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye iş gücü piyasası, yüksek vasıflı mülteciler için uygun bir ortam değildir Türkiye iş gücü piyasası mültecilerin şanslarına, çabalarına bırakılmış bir durumdadır.

Yüksek vasıflı mülteciler kendilerini konumlandırırken göç öncesi yaşamlarını vurgulamışlardır. Bunu yaparken dışarıda yemek, tatile gitmek, ev, araba, mevki gibi örnekler vermişlerdir. Bu örnekler geçmiş hayata bir özlem şeklinde aktarılmış ve

mültecilerin geçiş ülkesinde artık bunlara sahip olmadığını göstermiştir. Mültecilerin Van’a iltica etmeleri sonrasında bu aktiviteleri yapmak bir tarafa, yapılan yardımlar ve uzmanlıkları dışındaki işlerle yaşamlarını idame ettirdikleri ortaya çıkmıştır. Türkiye iş gücü piyasasına vasıflarının altında girişı, işsizlik, ekonomik sıkıntılar, kendilerinde sınıfsal bir düşüş yaratmıştır. Bu sınıfsal düşüşün statü kaybına neden olduğu ortaya çıkmıştır. Mültecilerin mesleklerini yapamama durumuna bağlı olarak vasıfsız işlerde çalışmaları, işsiz olmaları bağlamında mültecilik hallerini *dilenci, çingene, köpek* olarak nitelendirmelerine neden olmuştur.

Son olarak bu çalışmanın veri analizinde iki analiz yöntemi birlikte kullanılmıştır. Literatürden hareketle belirlenen kodların yanı sıra data farklı kodlara işaret etmiştir. Örneğin, teoride verilmiş statü olarak ele alınan din statüsü, mültecilik halinde kazanılmış bir statüye dönüşebildiği saptanmıştır. Dolayısıyla datanın yönelttiği işaretler doğrultusunda data yönelimli yaklaşım ve gömülü teori birlikte kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Mülteci deneyimlerinin analizinde iki analiz yönteminin birlikte kurularak datanın özgünlüğüne dokunmadan sunulmaya çalışılmış olup literatüre katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmadan çıkan sonuçlar bağlamında aşığıdaki önerilerde bulunulmuştur:

Maddi yardım ve destekler yerine mültecilere çalışma fırsatı sunulması, mültecilerin uyum sürecini kolaylaştıracaktır. Uyum süreci ile beraber mültecilik halinde çalışma hayatına dâhil olmak, olumsuz çalışma koşullarından doğacak olan sonuçların azalmasına ve bu kişilerin göç ettikleri şehir ve ülke ekonomisine katkıda bulunmalarına yardımcı olacaktır. Çalışma hayatına dâhil olan mültecilerin devlet destekli çalışarak ekonomik kazanç elde etmesi kendilerine olan güvenlerini artırmakla beraber devlete iş gücü desteği sağlayacaktır. Bununla beraber mültecilik halinde depresif, psikolojik bozukluklar, kazalar gibi sorunlar azaltılmış olacaktır.

Kadınların iş gücü piyasasına dâhil olmalarına engel olan faktörlerden biri çocuk sahibi olmaları olmuştur. Mülteci çocukları için ulaşılabilir ücretsiz kreşler ve güvenli noktalar oluşturulması, kadınların çalışma hayatına girişini olumlu yönde etkileyecektir. Görüşmelerde mültecilerin yerinden edilme durumu ve yeni geldiği ülkedeki statü kaybıyla psikolojik sorunlar yaşadıklarını belirtmeleri, mültecilerin faydalanabileceği kolay erişilebilir entegrasyon ve psikolojik destek merkezlerine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Örnekle, 2013 yılından beri Van’da bulunan

Pauran'ın Türkçe bilmiyor olması mültecilerin için yapılan uyum çalışmalarının yetersiz oluşu, dil kurslarının etkinliğini artıracak çalışmalara olan ihtiyacı göstermiştir. İster vasıflı ister vasıfsız işlerde çalışmaları olsun; mültecilerin ülkenin vatandaşları ile aynı ücreti almaları için devletin bu soruna kalıcı bir çözüm bulması gerekmektedir. Bölge esnafı ve işverenler bilinçlendirilmeli; göçmenlerin aynı işlerde çalışan Türkiye vatandaşları ile eşit ücret almaları sağlanmalıdır.

Alan çalışmasında kartopu örneklem yoluyla ulaşılan üç İranlı mülteci ile görüşmeler çalışmaya dâhil edilmedi. Bu mültecilerin görüşme esnasında diploma sahibi olmadıkları anlaşılmıştır. Yükseköğrenim mezunu olmamaları yüksek vasıflı kategoride ele alınmamalarına dayanak oluşturmuştur. Bu üç mülteci siyasi nedenlerden dolayı göç etmiş ve geri gönderilme korkusu yaşadıklarından dolayı diğer İranlılara kendilerini üniversite mezunu olarak tanıtmışlardı. Üç katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda İranlı mültecilerin kendilerini tanıtırken bunu meslek üzerinden yaptıkları anlaşılmıştır. Göç ettikleri yeni bir yerde kendilerini meslek sahibi olarak göstermeleri izlerini kaybettirmenin yollarından biri olmuştur. Dolayısıyla, İranlılar kendilerini meslek sahibi olarak tanıtmakla kendi kimliklerini gizleyebildikleri düşüncesine sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu durum mesleğin toplumsal alanda kişinin kendini konumlandırma araçlarından biri olduğunun altını çizmiştir. Kendini meslek sahibi olarak tanıtan üç İranlı mültecinin evlerinde yapılan görüşmeler ışığında vasıfsız İranlıların mültecilik hallerinin vasıflılara göre ciddi farklılıklar taşıdığı görülmüştür. Bu bağlamda yüksek vasıflıların sahip olduğu bilgi ve donanım, Türkiye'deki kurumlardan birebir iş ve yardım talepleri, iltica hukuku hakkında yaptıkları araştırmalar bağlamında, yeterli düzeyde eğitimi olmayan İranlılara oranla daha iyi bir durumda olduklarını göstermiştir. Dolayısıyla yüksek vasıflı İranlı mültecilerin ve vasıfsız mültecilerin deneyimlerini karşılaştırmalı olarak ele alan bir çalışmanın yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada genel olarak göç sonrası statü kaybının İranlı yüksek vasıflı mülteciler üzerindeki etkileri araştırılmıştır. İlgili literatüre, odaklandığı konu itibariyle katkı sağlayacağı, yeni araştırmalara hem yöntemsel hem de bulguları sayesinde ışık tutacağı, yüksek vasıflı mültecilerin topluma ve ekonomiye kazandırılması için politikalar oluşturulmasının önemini anlaşılmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Afary, A. ve Anderson, K.B. (2015). *Foucault ve İran Devrimi Toplumsal Cinsiyet ve İslamcılığın Ayartmaları*. (İkinci Baskı). (Çev: M. Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Akalın, A.E. (2014). *Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz*, (Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akdemir, E. ve Tekeli, S. (2017). “AB Mavi Kart Uygulamasının Türkiye İşgücü Piyasasına Olası Etkileri”. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 75-101.
- Akhlaghıolaghı, S. (2019), Türkiye’de *Hristiyan Sığınmacıların Sosyo Ekonomik Durumları ve Sorunları*: Yüksek Lisans Tezi. Ankara Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akis-Kalaylıoğlu, Y. (2014). “Ankara’daki İranlı Düzenli Göçmenlerin Farklı Sermayeleri ve Düzenli Kalma Stratejileri”. *Nüfus Bilim Dergisi*, (36), 33-66.
- Aksakal, N. ve Kırkaya, İ. (2015). “Gömülü Teori Spor Bilimlerinde Kullanılabilirliği”. *Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Dergisi*, 8(1), 1-10.
- Aksoy, Z. (2012). “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20), 292-303.
- Arun, Ö. (2009). “Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye’de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 77-100.
- Aşkın, E. Ö. ve Aşkın, U. (2019). “İşgücü Piyasasında Enformel Kadın İşgücü: Ev Eksenli Çalışan Kadınlara Yönelik Bir Araştırma”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 977-1001
- Aydın, K. (2018). “Max Weber, Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma. *Journal Of Economy Culture And Society Dergisi*”. (57), 245-267.
- Biner, Ö. (2016). *Türkiye’de Mültecilik-Geçicilik ve Yasallık: Van Uydu Şehir Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Botton, A. (2005). *Statü Endişesi*. (Çev. A.S. Bayer). İstanbul: Sel Yayınları. (Eserin Orijinali 2004’te Yayımlandı).

- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım*. (Çev: D.F. Şannan ve A.G. Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları. (Eserin Orijinali 1979’da Yayınlandı).
- Bulduklu, Y. (2019). “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Buz, S. (2008). “Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 77, 120-130.
- Canbey-Özgüler. V. (2018). “Kitlel Göçlerin Emek Piyasalarına Etkisi: Türkiye’deki Suriyeliler”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 74, 77-102.
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev: B. Uğurbal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin Orijinali 1993’te Yayınlandı).
- Ceylan, T. (2011). “Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 89-104.
- Ciğerci, N. (2018). “Bursa- Kırcaali Hattı: 1989’da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği”, S.G. İhlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner. (Editörler). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramları ve Tartışmalar*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 107-134.
- Creswell W, J. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (İkinci Baskı). (Çev. M. Bütün ve S.B. Demir). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, Güz(17), 67-91.
- “Çelik, A. (1996). “Kütüphaneciliğin Psiko-Sosyal Boyutları: Kütüphanecinin Statü Sorunu”. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 10(4), 331-338.
- Çitlioğlu, E. (2015). *İran’ı Anlamak*. Ankara: Başkent Üniversitesi Yayınları.
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2020). “Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri”. *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları*. Danış. D. ve Biehl, K. (Editörler). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (Su Gender) ve Göç Araştırmaları Derneği (Gar). 18-37.
- Deniz, O. (2009). “Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Özellikleri”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (22). 187-204.
- Eke, B. (1987). “Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43(1-4), 377-401.
- Er, A. (2015). “İtici ve Çekici Faktörler Bağlamında İç Göç: Gaye Hiçyılmaz’dan Fırtınaya Karşı”. *Göç Dergisi*, 2(1), 43-58.

- Esgin-Günder, E. (2018). “Geçici Göçmenlikten Yerleşikliğe: Yükseköğretim Gençliğinin Gelecekteki Göç Potansiyelleri”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 377-396.
- Fichter, J. (2001). *Sosyoloji Nedir*. (Beşinci Baskı). (Çev. N. Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi Yayınları. (Eserin Orijinali 1971’de Yayınlandı).
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Editör. Cemal Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Beşinci Baskı). (Çev. P. Yalçınoglu, A. Ersoy). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Çev. L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı). Ankara: Heretik Yayınları. (Eserin Orijinali 1963’te Yayınlandı).
- Göç Araştırmaları Dergisi, (2016). 2015 Türkiye Göç Raporu. *Göç Araştırmaları Dergisi The Journal Of Migration Studies*, 2(3), 129-186.
- Gökbayrak, Ş. (2008). “Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 63(3), 65-82.
- Güllüpinar, F. (2011). “Almanya’da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(1), 1-16.
- Güllüpinar, F. (2012). “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. (4), 53-85.
- Hacettepe Üniversitesi. (2017). *Uydu Kentlerde Yaşayan Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Profili*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö.F. (2014). *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikalar, 1923-2023:Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırma Merkezleri.
- İşcan, İ.H. ve Çakır, M. (2019). “Türkiye’deki Sığınmacı ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 43, 177-236.
- Kahraman, L. (2014). “İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasi Profili”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 72-120.
- Kandemir, M. (2018). *Türkiye ve Kanada Mülteci Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kasapoğlu, A. M. (1994). “Aile ve Kadın Araştırmaları İçin Yedi Temel Rol ve Statü”. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 15, 217-233.
- Kırmızıgül, Ç. (2017). “Türkiye’deki Mültecilerin Dezavantajlılığı”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 167-184.
- Koçak, O. ve Usta, D. (2011). “Vasıflı Çalışanların İstihdam Esnasında Çevresinden ve İşyerinden Beklentilerinin Ölçülmesi: Yalova Örneği”. *Kamu-İş Dergisi*, 11(4), 59-80.
- Korjan, P.M. (2011). *Kastamonu’daki İranlı Sığınmacılara Dair Etnografik Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kovacev, M. (2011). “Kanada İşgücü Piyasasında Kurumsallaşmış ve Bedenselleşmiş Kültürel Sermaye Hakkında Ekspertlerin Görüşleri”. Nohl, A.M., Schittenhelm, K., Schmidtke, O., Weiss, A. (Editörler). *Göç ve Kültürel Sermaye; Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler*. (Çev. Türkis Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Kitabın Orijinali 2010’da Yayımlandı), 134- 170.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları (Orijinal Yayın Tarihi 1994)
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J.E. (2014). “Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi”. (Çev: S. Dedeoğlu, B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci, M. M. Yüceşahin). *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46. (Metnin Orijinali 1993 Yılında Yayımlandı).
- Menekşe, T. (2018). “Türk Uluslararası Koruma Sisteminde Karar Merkezi”. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 4(2). 190-231.
- Mills, W. (1964). “Toplumsal Tabakalaşma Sosyolojisi”. (Çev: Ö. Ozankaya) *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 125-142. (Orijinal Makalenin Yayın Tarihi, 1964).
- Myring, P. (2001). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. (Çev. A. Gümüş ve M.S. Durgun). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Namal, B. Kanber, H. Kavas, M.V. (2016). “İş Güvenliği Uzmanlarının Ücretlerini Denetledikleri Kurumlardan Almaları Nedeniyle Karşılaştıkları Etik Sorunlar”. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 3(3), 146- 164.
- Nohl, A. M., Schittenhelm, K., Schmidtke, O., Weib, A. (2011). *Göç ve Kültürel Sermaye; Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler*. (Çev. Türkis Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Kitabın Orijinali 2010’da Yayımlandı). 7-50.

- Nurdoğan, A.K. ve Doğan, Z. (2019). “Türkiye’ye Yönelen Uluslararası Göç Hareketliliği Bağlamında Çorum İl Görünümü”. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 4(1), 125-143.
- Nurol, B. (2014). *Beyaz Yakalı Emekğin Dönüşümü: Finans Sektöründe Emek Süreçleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ouaked, S. (2002). “Transatlantic Roundtable On High- Skilled Migration And Sending Countries Issues”. *International Migration*, 40(4), 153- 166.
- Özgür, N. (2018). “Modern Türkiye’nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskanlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, “G” Grubu, Mülteciler, “Tekne Mültecileri””. İhlamur-Öner, S.G.ve Şirin-Öner, N.A. (Editörler). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar ve Tartışmalar*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 199-216.
- Pusch, B. (2011). “Almanya, Kanada ve Türkiye’de Yüksek Vasıflı Göçmenlerin Aileye Bağlı Yönelimleri ve İşgücü Piyasasına Entegrasyonları”. Nohl, A. M., Schittenhelm, K., Schmidtke, O., Weiss, A. (Editörler). *Göç ve Kültürel Sermaye; Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler*. (Çev. Türkis Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Kitabın Orijinali 2010’da Yayınlandı), 118-133.
- Sunar, L. (2016). *Sosyal Tabakalaşma*. Auzef: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Swartz, D. (2011) *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi*. (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin Orijinali 1997’de Yayınlandı).
- Şahin, Ç. (2018). “Türkiye’de Kadın Göçmen İşçilerin Durumunun Emek-Sermaye Çatışmasında Yeniden Değerlendirilmesi”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4. 2155- 2192.
- Şemşit, S. (2018). “Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(1). 269-289.
- Şirin-Öner, N.A. (2018). “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar”. İhlamur-Öner, S.G. ve Şirin-Öner, N.A. (Editör). (4). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 13-28.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu Kalkınma Planı 2014- 2018 Göç Özel İhtisas Raporu*, Ankara. 42,43.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu. (2018). *Göç ve Uyum Raporu*. Ankara.

- Topateş-Kalfa, A., Topateş, H. ve Durmaz, M. (2018). “Özgürlük Arayışında Mecbur İnsan Olmak: Denizli İşgücü Piyasasında İranlı Mülteciler”. *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 59, 2015-2046.
- Turner- Stanley, B.(2000). *Statü*. (Çev. K. İnal). Ankara: Doruk Yayınları. (Eserin Orijinali 1988’de Yayımlandı).
- Tuzcu, P. (2008). *Zorunlu Göç ve Küresel Dönemde Değişen Nitelikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A. (2009). “Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri”. *Fe Dergi*, 1(2), 13-28.
- Wallerstein, İ. (2017). “11. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kavram ve Gerçeklik Olarak Burjuvazi”. Balibar, E. ve Wallerstein, İ. (Editörler). *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*. (Altıncı Baskı). (Çev: N. Ökten). İstanbul: Metis Yayınları, 165-187. (Eserin Orijinali 1990’da Yayımlandı).
- Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları*. (Altıncı Baskı). (Çev: T. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin Orijinali 1985’te Yayımlandı).
- Weiss, A. (2011). “Hukuki Dışlanma Deneyimi Yüksek Vasıflı Göçmenler ve Yabancılar Hukuku”. Nohl, A.M., Schittenhelm, K., Schmidtke, O., Weiss, A. (Editörler). *Göç ve Kültürel Sermaye; Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler*. (Çev. Türkis Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Kitabın Orijinali 2010’da Yayımlandı), 173-195.
- Yetim, N. (2012). “Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(11), 91-106.
- Yıldırım, A. (1999). “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. On (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2015). “Kürt Milliyetçiliğine Eleştirel Bir Bakış ve Kürt: Kürt Mülteciler ve Kürdistan Milliyetçiliği”. *Mülkiye Dergisi*, 39(1), 37-56.
- Yiğit, S. (2016). *1980-88 İran- Irak Savaşı ve Irak Kürtlerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

EKLER

Ek 1. Araştırmaya Gönüllü Katılım Formu

Bu araştırma, Yüzüncü Yıl Üniversitesi sosyoloji yüksek lisans öğrencisi Mariye Çiftçi tarafından yapılmaktadır. Bu form size araştırma hakkında bilgi vermek için hazırlanmıştır.

Çalışmanın Amacı Nedir? Araştırmanın amacı, İran'da bir üniversiteden mezun olmuş ve bir süre mesleğini yapmış bireyleri kapsamaktadır. Araştırma, Van'a gelen eğitilmiş İranlı mültecilerin Van'a göç etmeleriyle beraber Van'daki deneyimlerine odaklanmaktadır. Deneyimleri ile beraber Van'daki yaşam koşulları, mesleklerini yapabilmeleri ve bu konuda karşılaştıkları engeller ile beraber statü kaybı yaşayıp yaşamadıkları araştırmanın temel problemidir. Türkiye'nin yüksek vasıflı mülteciler konusunda ki yasal düzenlemeleri ele alınarak bu konuda politika önerilerinde bulunulacaktır.

Bize Nasıl Yardımcı Olmanızı İsteyeceğiz? Araştırmaya katılmayı kabul ederseniz, sizinle derinlemesine görüşme yapılacaktır. Bu görüşme ortalama olarak bir saat sürecektir. Bu süre sizin sorulara verdiğiniz yanıtların ayrıntısına göre değişebilir. Görüşme sırasında herhangi bir nedenle görüşmeyi yapmaktan vazgeçerseniz, bu konuda ısrar edilmeyecektir. Sorulara verdiğiniz yanıtlar, sizden alınacak izin doğrultusunda, ses kaydı ve not alınacaktır.

Sizden Aldığımız Bilgiler Nasıl Kullanılacak? Araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük temelinde olmalıdır. Görüşmelerde kimlik bilgilerinize dair herhangi bir bilgi istenmeyecektir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak, sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Sizlerden elde edilecek bilgiler toplu halde değerlendirilecek ve bilimsel yayınlarda kullanılacaktır.

Araştırmayla ilgili daha fazla bilgi almak isterseniz: Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak isterseniz Mariye Çiftçi (E -posta: ciftcimariye65@gmail.com) ile iletişim kurabilirsiniz.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum.
(Formu doldurup imzaladıktan sonra uygulayıcıya geri veriniz)

Tarih

Paraf

Ek 2. Görüşme Soruları
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

“İranlı Yüksek Vasıflı Mültecilerde Statü Kaybı: Van Örneği” adlı çalışmanın yarı yapılandırılmış soru formu

Kendinizden bahseder misiniz?

(İsim, yaş, doğum yeri, din, dil, köken, meslek, eğitim durumu, medeni durum, bildiğiniz diller)

Göç öncesi

1-İran’da nasıl bir hayatınız vardı bundan bahseder misiniz?

2-Ailenizden ve eğitim durumlarından bahseder misiniz?

3-Mesleğinizden bahseder misiniz? İran’da ne kadar süre mesleğinizi yaptınız? Mesleğiniz sizin için ne ifade ediyor? Katıldığınız projeler, aldığınız ödüller var mı?

4-Neden bu mesleği seçtiniz? Kendi isteğinizle mi ailenizin isteği ile mi?

5-Meslek sahibi olduktan sonra hayatınızda neler değişti bundan bahseder misiniz?

6-İran’da mesleğinizin önemi nedir?

7-Mesleğiniz size neler kazandırdı? Toplumsal alanda nasıl bir konum sağladı?

8-İran’da maaşınız bütün ihtiyaçlarınızı karşılıyor muydu ve maaşınız ne kadar? Kira, alışveriş, tatil gibi..

9-İran’da mesai saatleri dışında veya tatil günlerinde neler yapıyordunuz?

Göçe karar verme süreci

1-Neden İran’dan göç ettiniz?

(Siyasi, sosyal, ekonomik, dinsel-mezhepsel, savaş, baskı gibi...)

2-İran’dan ne zaman ve kimlerle beraber göç ettiniz?

3-Göç etmeden önce gideceğiniz yer ile ilgili araştırma yaptınız mı?

4-İran’dan ayrıldığınızda neler hissettiniz?

Göç süreci ve sınır deneyimi

1-Sınırdaki yaşadıklarınızı anlatır mısınız? Yaşadığınız zorluklar nelerdi?

Göç sonrası deneyimler: Van’da yüksek vasıflı mülteci olmak

2-Van’a ne zaman ve nasıl geldiniz?

3-Neden Van’a gelmeyi tercih ettiniz?

(Coğrafi yakınlık, tanıdık akraba veya arkadaş olması, maddi sebepler ve diğer sebepler)

4-Van'a geldiğinizde ilk nereye gittiniz?

5-Van'da bir gününüzü anlatır mısınız? Burada hayat nasıl geçiyor?

6-Van'da bir işte çalışıyor musunuz? Bu işi nasıl buldunuz? Aylık toplam geliriniz ne kadar? (Kızılay yardımları dahil olmak üzere)

7-Van'da daha çok kimlerle zaman geçiriyorsunuz?

8-Van'da yaşadığınız problemler neler. Sizce Van'da eksik olan şey nedir?

9-Van'da bulunan diğer mülteciler ile olan ilişkilerinizden bahseder misiniz?

10-Kendinizi diğer mültecilerden ya da eğitimsiz olanlardan ayırt ediyor musunuz?

11-Mesleğin insan hayatında önemi nedir ve meslek kaybının etkileri nelerdir?

12- Kendinizi hala bir öğretmen olarak görüyor musunuz? Neden?

(Katılımcının mesleği ne ise o sorulacak: örneğin öğretmen)

13-Van'da mesleğinizi yapabilmenizi sınırlandıran veya engelleyen faktörler sizce neler? Bunlar nasıl aşılabılır?

14-Van'da yaşamayı düşünüyor musunuz?

15-Van'da veya Türkiye'nin başka bir yerinde mesleğinizi yapabilseydiniz kalırmıydınız?

16-Türkiye'de ne kadar süre kalacağınız belli mi?

17-Yaşamak istediğiniz ülke neresi ve neden o ülke?

18-Gideceğiniz ülkede mesleğinizi yapabilecek misiniz bu konuda bir araştırma yaptınız mı?

Ek 3. Etik Kurul Onayı

	T.C. VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ YAYIN ETİK KURUL BAŞKANLIĞI ETİK KURUL KARARLARI
TOPLANTI TARİHİ: 30.10.2019 OTURUM SAYISI: 2019/08 TOPLANTIDA ALINAN KARAR SAYISI: 02	
Sayfa: 1/2	

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurulu'nun 31/10/2019 tarihinde saat 10.00' da Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yönetim Kurulu toplantı salonunda Prof. Dr. Zeki TAŞTAN başkanlığında yapmış olduğu toplantıda aşağıdaki kararı almıştır:

KARAR NO 2019/08-01. 21/10/2019 tarih ve 82120 sayı ile kurulumuza gönderilen yazıda, Danışmanlığını, Edebiyat Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı, öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi GülsevİM EVSEL'in yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Mariye ÇİFTÇİ'nin, "İranlı Yüksek Vasıflı Mültecilerde Statü Kaybı: Van Örneği" adlı tez çalışmasında, kişilere uygulanacak ölçekler incelenmiş olup, söz konusu araçların ilgili kişilere uygulanmasında Sosyal ve Beşeri Etik Kuralları ve İlkeleri çerçevesinde herhangi bir sakınca olmadığına karar verilmiştir.

	BAŞKAN Prof. Dr. Zeki TAŞTAN Edebiyat Fakültesi	
ÜYE Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK İlahiyat Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Hayati AYDIN İlahiyat Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Reha SAYDAN İktisadi ve İd. Bil. Fakültesi
ÜYE Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI Edebiyat Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Hasan ÇİÇEK Eğitim Fakültesi	ÜYE Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR İlahiyat Fakültesi

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Çiftçi Mariye
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 24.04.1993 /Van
Telefon :
Faks :
E-mail : ciftcimariye65@gmail.com
ORCID : 0000-0002-0842-9659

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora		
Yüksek lisans	Sosyoloji	2020
Lisans	Sosyoloji	2017

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....		

Yabancı Dil

.....

Yayınlar

.....

Hobiler

.....

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

11/08/2020

Tez Başlığı / Konusu:

“İranlı Yüksek Vasıflı Mültecilerde Statü Kaybı: Van Örneği”

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 138 sayfalık kısmına ilişkin, 11/08/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **Turnitin** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11 (yüzde onbir) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

11/08/2020
Mariye ÇİFTÇİ

Adı Soyadı : Mariye ÇİFTÇİ
Öğrenci No : 179209006
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Gülsevrim EVSEL
...../...../2020

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
...../...../2020
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü